

2

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 1

BEOGRAD 1932 GODINE

KNJIGA 4

XXIII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 8 MARTA 1932 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI

PRETSEDNIK

D-r KOSTA KUMANUDI

POTPRETSEDNICI

D-r AVDO HASANBEGOVIĆ i D-r KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR

ANTE KOVAČ

Prisutni su svi G.G. Ministri, sem G. Ministra spoljnih poslova Dr. Vojislava Marinkovića

Početak u 10 časova pre podne

S A D R Ž A J :

Pre dnevnog reda: 1. — Komemorativna sednica posvećena uspomeni Aristida Brijana.

Govornici: Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi, zastupnik Ministra inostranih poslova, Ministar trgovine i industrije Dr. Albert Kramer, Dr. Ninko Perić.

(Posle prekida sednice)

2. — Čitanje zapisnika XXII redovnog sastanka.

3. — Odsustva narodnih poslanika.

Dnevni red: 1. — Nastavak pretresa u pojedinostima predloga budžeta Ministarstva poljoprivrede i usvajanje istog.

Govornici: Arandel Nikodijević, Anton Klinc, Miljan Radonjić, Miloje Sokić, Milan Bunović, Jovo Princip, Alija Selmanović, Stanko Trkulja, Hadži-Todor Dimitrijević, Dr. Toša Rajić, Mita Dimitrijević, Ministar poljoprivrede Juraj Demetrović.

2. — Pretres u pojedinostima i usvajanje predloga budžeta Ministarstva trgovine i industrije.

Govornici: Ministar trgovine i industrije Dr. Albert Kramer, Anton Cerer, Ferdo Šega, Milan Dobrović, Milivoje D. Isaković, Milan Popović, Ivan Mohorić (dva puta), Milutin Stanojević.

3. — Pretres u pojedinostima i usvajanje predloga budžeta Ministarstva šuma i rudnika.

Govornici: Ministar šuma i rudnika Dr. Stanko Šibenik (dva puta), Milan Božić, Milan Petković, Filip Cemović, Franja Pahernik, Rista Đokić, Negosim Živković, Dr. Dragutin Kostić.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Otvaram, gospodo, XXIII redovni sastanak Narodne skupštine. Početak ove sednice, pre nego što pređemo na redovne poslove, posvećujemo uspomeni Aristida Brijana.

Jugoslovenska Narodna skupština primila je s dubokim bolom glas o smrti Aristida Brijana.

Brijan je, više nego iko poslednjih godina, učinio za čovečanstvo, zalažući uvereno i odlučno svu snagu svoje rečitosti i svoje oštroumnosti da protiv prikrivenih zavojevača, nevernika i skeptika obezbedi pobedu ideje mira. Brijan je odanom i dugom visokom nacionalnom službom pripomogao svojoj zemlji, našoj viteškoj saveznicu, da stane u prvi red velikih država. Brijan je i naš narod tako mnogo obavezao znamenitim zaslugama, da smo svi dužni da mu odamo priznanje i počast kao jednom od najvećih ljudi današnjeg vremena, kao čoveku koji svojim idejama, težnjama i karakterom obeležava celu jednu epohu.

U očajnim danima herojskog povlačenja srpske vojske, sudbonosne 1915, kada je nada ostavila i najhrabrije, i kada su i među saveznicima počele da se radaju sumnje u konačan ishod rata, Aristid Brijan bio je jedan od retkih, koji se ni za trenutak nisu pokolebali, niti izgubili ubedenje da pravo i pravda moraju pobediti. On je sačuvao punu veru u preporod i obnovu one neznatne vojske izgladnelih i iznurenih aveti

bez otadžbine i bez krova, koje je održavala u životu, samo nadčovečanska moć uverenja, da će ponovo videti svoja ognjišta slobodna. Zahvaljujući na prvom mestu njegovim nastojavanjima, na smrt osuđeni ostaci pobedničkih srpskih pukova, prihvaćeni, ishranjeni, oporavljeni uskršli su brže no što je iko mogao zamisliti i s povraćenom snagom nestrpljivo su očekivali da se ponovo krenu u borbene redove. Brijan je tada stvorio Solunski front, koji je u toku rata možda bio najrazumnije rešenje da se izvojuje pobjeda. On je morao uporno da se bori i u svojoj zemlji i sa savezničkim državicima i vojskovođama, da bi najzad uspeo da bude prihvaćena ta nova baza za vojne operacije, jer gotovo niko nije uviđao ni potrebu ni korist od toga.

Izvesno da će istorija priznati, da je stvaranje Solunskog fronta veliko delo, i s gledišta opšteg, a za nas naročito. Odatle su došli prvi vesnici pobjede; odatle su sa Srbije streseni okovi ropstva; odatle su prvi začetci Jugoslavije. Dobrovoljačka divizija u Rusiji, u kojoj su se prvi put našli zajedno Srbi, Hrvati i Slovenci i zajednički prolivali svoju krv za isti ideal, i jugoslovenska divizija na solunskim položajima otvorile su put trima delovima jugoslovenskog naroda, da su posle toliko vekova iščekivanja Jugosloveni ujedinjeni mogli ući u svoju slobodnu i samostalnu državu i živeti u njoj po svojoj volji.

Tih istoriskih trenutaka dužni smo da se setimo na današnji dan, kad nestaje čovek, koji je bio inspirator i glavni tvorac onog poteza, iz kojeg je ponikao slavni oslobodilački marš naše vojske od Jegejskog mora ka obalama Dunava, Save, Drave, Drine i Jadrana.

Ali, nije ime Aristida Brijana vezano za naš narod samo uspomenama iz vremena rata na bojnopolju i iz doba rađanja naše države. Malo je političkih ljudi u svetu, koji su s tako velikim simpatijama i s toliko prave ljubavi prema našem narodu pratili za proteklih dvanaest godina razvijanje prilika kod nas, koji su s tako iskrenim zadovoljstvom pozdravljali svaki naš napredak i svako ojačanje unutrašnjeg poretka kod nas. Jer je on smatrao, da je Jugoslavija, jaka i sređena, potrebna ne samo radi sebe same nego radi opšte konsolidacije u svetu. Brijan je bio uveren, da je naša zemlja jedan nepokolebljiv pobornik mira, jedna pouzdana garantija, da se ne može poremetiti stanje stvoreno ugovorima o miru, da, nemajući i sama nikakve agresivne planove, neće dopustiti nikome da nasilno ruši i prisvaja tako skupo plaćene nacionalne tekovine.

S Aristidom Brijanom odlazi s ovoga sveta jedan veliki parlamentarac i jedan veliki govornik, možda od najzanosnijih što ih je Francuska imala. Ali, ni kao parlamentarac, ni kao govornik, on nikad svoj neobični talenat nije stavljao u službu ni sitnih partiskih koterija ni prolaznih interesa ni nepravičnih zahteva. On je uvek imao pred očima samo kakav opšti i visok cilj, samo kakav lep ideal, samo kakav plemenit poduhvat. I po tome opšte čovečanskom, po neumornim naprezanjima da u svetu stvori na osnovama stalnog mira jedno stanje savršenije bezbednosti i što potpunije pravde, Brijan pripada celom ljudskom rodu.

Jugoslovenska Narodna skupština oprašta se s Aristidom Brijanom, vernim prijateljem našeg naroda, potresena do dna svoje duše. Neka mu je večna slava!

(Svi članovi Kraljevske vlade, svi narodni poslanici i senatori saslušali su govor Gospodina Predsednika Narodne skupštine stojeći, propratili ga slozanim, trokratnim uzvikom: „Slava Aristidu Brijanu, Slava mu!“)

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč zastupnik Ministra inostranih dela, Ministar trgovine i industrije Gospodin D-r Albert Kramer.

Zastupnik Ministra inostranih poslova, Ministar trgovine i industrije D-r Albert Kramer: Gospodo, tužna vest o smrti Aristida Brijana potresla je srea i dušu celog našeg naroda. Jedna od najvećih i najsajnijih političkih zvezda francuskog naroda ugasila se. Plemenito srce jednog velikog čoveka današnje Evrope, u kojem je bio oličen apostolat mira, prestalo je za navek da kuca. Sa francuskim narodom i ceo civilizovani svet oplakuje danas smrt ove istoriske veličine, čije će ime ostati krupnim slovima urezano u istoriji novije Evrope, kao najvećeg pobornika, provednika i vernika najveće, najplemenitije ideje: ideje mira među narodima.

Svojim neizmernim govorničkim talentom, svojom gigantskom energijom, svojim duhom, kome, reklo bi se, nije bilo ravna, Aristid Brijan još kao mladić ubrzo postaje vođa mase i počinje svoju političku karijeru na parlamentarnoj tribini. Ima više od 25 godina, od kad se njegovo ime stalno spominje među imenima velikih evropskih državnika. U svojoj domovini Francuskoj uspeva da svojom umešnošću, svojim velikim političkim talentom, kao Ministar, rešava velike socijalne i političke probleme čiji je odjek dejstvovao na ostali kulturni svet.

Ali polje, na koje će se Brijan poveti zenitu i postati svetska veličina, jeste polje inostrane politike, pozornice, na kojoj je ovaj veliki sin Francuz odigrao istorijsku ulogu. U tragičnim velikim danima rata, kada je Francuskoj i njezinim saveznicima ustrebao čovek velikih vidika, koji je svojim okom umeo da oceni celokupnu političko-vojnu situaciju u Evropi, Francuska je pozvala na čelo svoje Vlade Aristida Brijana. Godinu i po dana njegovog predsednikovanja imali su za rezultat unifikaciju fronta, sjedinjavanjem svih savezničkih snaga.

I tu stupa Aristid Brijan za uvek u Panteon naše Jugoslovenske narodne historije. On je stvaratelj Solunskog fronta. Mi se, gospodo, sa pobožnošću moramo uvek setiti imena Aristida Brijana, koji je najviše doprineo da srpski izbeglički narod i ostaci srpske vojske posle albanske golgote budu srdačno prihvaćeni od francuske nacije. On je bio naš verni saveznik, a njegovo dobro i široko srce kucalo je za nas najvećom milošću i ljubavlju. Njemu se ima zahvaliti što su i saveznici uvideli da je put kojim je gredila srpska vojska, najbrži put za svršavanje svet-skog rata, Solunski front je bio polazna tačka za put koji je vodio ka oslobođenju i ujedinjenju našeg naroda.

Posle rata kada je Evropu trebalo zadahnuti novim duhom, kada je trebalo brisati ratne uspomene i stvarati teren za jedan nov međunarodni poredak, Brijan se svom dubinom svoga humanizma, svojom dubokom ljubavlju prema čovečanstvu, predaje jednom teškom, ali u toliko uzvišenom misionarstvu: Stao je odlučno na braniku ideje mira među narodima i postao njen najveći pobornik. U Društvu naroda njegov duh lebdeće stalno, jer beše njegov najveći i najubedeniji branilac: Veran tom svom velikom ubedenju, veran ideji mira, on pokušava, da je što

konkretnije obezbedi. Lokarno, Pariski pakt, fakultativna klauzula po obaveznoj arbitraži, i ideja, koje mu je najviše bila prirasla srcu, ideja Evropske unije, kojom je težio da složi sve evropske narode i time učini gigantski korak ostvarenju svetskog mira, ti veliki datumi u poratnoj međunarodnoj politici imaju za tvorca Aristida Brijana. Ovakvim svojim radom, on je nesumnjivo postavio temelje na kojima će biti izgrađena zgrada mira, te će zato istorija sveta sačuvati najsvetliju uspomenu o ovom velikom državniku.

U ovim momentima svetske krize gubitak Aristida Brijana dvojni je gubitak ne samo Francuske, nego celog sveta. Čovek kome je bio ideal ne samo mir njegove zemlje, nego mir celog čovečanstva odlazi u trenutku, kada tome čovečanstvu ljudi takvog kova najviše trebaju.

Jugoslovenski narod iz svega srca svoga žali za gubitkom Aristida Brijana, jer je i on iskreno odan ideji ovog delikog čoveka. Sa najiskrenijim saučešćem delimo bol francuskog naroda nad gubitkom jednog od najvećih sinova, koga je rodila i izgubila francuska majka.

U ime Kraljevske vlade ja se, gospodo, pridružujem rečima gospodina Pretsednika Skupštine i kličem iz dubine duše:

Neka je slava velikom prijatelju našeg naroda. (Poklici: Slava mu!)

Neka je slava velikom misionaru mira. (Poklici: Slava mu!)

Večna pamjat Aristidu Brijanu (Poklici: Slava mu! — Živeo francuski narod! — Buran aplauz).

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. d-r Ninko Perić.

D-r Ninko Perić: Gospodo narodni poslanici, sa velikim bolom primismo tužnu vest iz Pariza. Među nama živima nema više Aristida Brijana. Ugasio se život jednog velikog francuskog državnika, čije je ime vezano za izvesnu čitavu periodu političkog života ne samo Francuske, već i celoga sveta. I ako u njegovih sedamdeset godina života, računalo se još na njegovu dragocenu saradnju, na njegovo iskustvo, njegov veliki autoritet koji je pružao u svima svojim intervencijama na svima međunarodnim konferencijama. Njegova nas je smrt bolno iznenadila.

Aristid Brijan je zauzeo vidno političko mesto relativno u mladim godinama. Prvi put je postao Ministar godine 1906, i od tada pa za dvadeset pet godina političkog rada deset puta je bio pretsednik Ministarskog Saveta, a bio Ministar u oko dvadeset raznih kabineta. Za sve vreme svoga političkog rada Brijan je imao učešća u svima političkim problemima svoje zemlje poslednjih trideset godina i ostavio dubokog traga sve snage svoga velikog uma.

Ali će ime Aristida Brijana ostati naročito većito tesno vezano za period svetskoga rata, kao i za poslednjih deset godina teških napora celokupne međunarodne politike na konsolidovanju mira i mirnoj likvidaciji svih pitanja koja nam je rat ostavio.

Istorija će ceniti kolike su i kakve zasluge ovoga velikog francuskog državnika za ono doba dok je on bio za vreme rata na čelu svoje zemlje, za koje vreme su padale mnoge odluke, od kojih je zavisila dalja sudbina njegove Otadžbine i opšti uspeh. Ali ono na čemu ćemo se, uz bolne simpatije za upokojenog Brijana zaustaviti, to je specijalno stvaranje Solunskog fronta. Danas nije više ni za koga tajna sa kolikom je upornošću i pod kakvom odgovornošću

Aristid Brijan, branio zadržanje ekspedicionog korpusa na istoku da se postepeno stvori snažni Solunski front, koji je bio jedan od glavnih činilaca za okončanje svetskoga rata. Nije više tajna ni to, na kakve je teškoće u tome svome velikom podhvat u Brijan nailazio. Značaj i ulogu toga fronta samo je ovaj veliki duh mogao toliko shvatiti i sa toliko elana na njegovom ostvarenju raditi. Trebalo je u kritičnim danima borbe na zapadu, kada se Verden iz temelja ljuljao, odvojiti stotine hiljada čile momčadi francuske i drugih saveznika, da pođu za Solun.

Ideja stvaranja ovoga fronta kao pomoć našoj vojsci je ideja, za koju se Brijan sav zalagao dok nije uspeo i u zemlji i kod saveznika. Solunski je front delo a titulu prvoga poilu d'orient, nosio je Brijan, koji su mu titulu stari borci sa Soluna jednoglasno poverili. Vazda i inače veliki prijatelj našega naroda, Brijan je i sa ovoga razloga jedno od najpopularnijih imena našoj otadžbini. Prestonica naša izabrala ga je za svoga počasnog građanina i jednoj ulici dala njegovo ime.

A posle rata čitavih 10 godina akcija Brijana i njegov duh prednjači na savladivanju svih međunarodnih teškoća na učvršćivanju mira; on je bio jedan od najmoćnijih boraca za ideje mira i zbliženje naroda. Počevši od konferencije u Kanu 1921 godine, po pitanju ratnih reparacija, pa redom sporazumi u Lokarnu, Rajnski pakt, likvidacija Ruskog pitanja, pa do Kelogovog pakta — može se ceniti koliko je teška staza, kojom je Brijan gredeo i svoju zemlju vodio, po sred još bolnih i nezalečenih rana na sve strane, gajeći uvek tvrdu veru da se dode do unije naroda u Evropi.

Društvo naroda, u kojem je Aristid Brijan briljirao svojim duhom i svojom plemenitošću, ima u mnogome da zahvali za svoj visoki autoritet ovome bivšem velikome pioneru mira naroda u Evropi.

Aristid Brijan pošao je na odmor u teškim prilikama međunarodnih odnosa. Sa odmora nije nam se više vratio. Ponio je sa sobom i sve one brige da međunarodni događaji u sred kojih je napustio Ministarstvo spoljnih poslova ne kompromituju onu dobru volju kojom je bila inspirisana ideja mira i sporazuma, kojoj je ideji on svoj život posvetio.

Stojimo pred još otvorenom rakom ovoga velikana francuskog naroda, u kome i čovečanstvo gubi ubedenog apostola svetskoga bratstva, međunarodne ljubavi i solidarnosti, a u kome naša Otadžbina gubi svoga velikog prijatelja. Narod naš neće nikada zaboraviti ovo svetlo ime plemenite nacije Francuske. Na bedemima našeg grada stojaće za večita vremena spomenik zahvalnosti naše mladeži Francuskoj, u kojoj je ta mladež usred besnog ratnog orkana bila primljena i odgajena, a u koje je vreme Pretsednik francuske vlade bio za duže vreme i Aristid Brijan.

Narodna skupština se klanja seni Aristida Brijana i odaje mu poslednju poštu: Neka mu je večna slava! (Uzvici: Slava mu! Slava mu! Slava mu!)

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Sa vašim ovlašćenjem ovu depešu poslaću Pretsedniku francuskog Parlamenta. (Uzvici: Prima se.)

Pretsedniku francuskog parlamenta,

Paris.

Jugoslovenska Narodna skupština duboko je potresena neočekivanom smrću najvećeg zatočnika Mira na svetu — Aristida Brijana. U toplom i iskrenom savezničkom srcu, Jugoslovenski narod sačuvaće neiz-

brisivu uspomenu na ovog genijalnog parlamentarca i Francuza, koji je večno zadužio naš narod u njegovim najmučnijim ratnim danima. Brijan je širokim duhom i divnom plemenitošću pomogao Vaskrs našega naroda i Jugoslavije. Neka je večna slava besmrtnom boreu za svetski mir, nesebičnom apostolu novoga čovečanstva i međunarodne sloge — *Aristidu Brijanu!*

Pretsednik Narodne skupštine,
Dr. K. Kumanudi.

U znak žalosti za gubitkom velikog pokojnika Aristida Brijana ja prekidam ovu sednicu.

Sednica je prekinuta u 10,15 časova.

(Posle prekida sednice)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Gospodo, poslanici, nastavljamo današnju sednicu sa dnevnim redom: Nastavak pretresa u pojedinostima po Predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1932/33 godinu.

Izvolite čuti zapisnik prošle sednice.

Sekretar Dr. Ante Kovač pročita zapisnik XXII redovnog sastanka Narodne skupštine.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima li ko od gospode narodnih poslanika primedbu na zapisnik? (Nema). Pošto primedbe nema zapisnik je primljen. Izvolite čuti odsustva narodnih poslanika. Sekretar Dr. Ante Kovač prošita da Janko Barle, narodni poslanik, moli 8 dana odsustva, počev od 9 o. mes. zbog hitnih domaćih poslova; Dr. Svetislav Mihajlović, narodni poslanik, moli odsustvo za 7 i 8 mart zbog hitnih poslova; Ivan Radić, narodni poslanik, moli tri dana osustva zbog bolesti svoje supruge, Đoka Ćirić, narodni poslanik, — izveštava da zbog bolesti ne može izvesno vreme prisustvovati skupštinskim sednicama, Jeftimije Popović, narodni poslanik, izveštava da usled prekida saobraćaja i jakih smetova ne može doći nekoliko dana na sednice Narodne skupštine i Nikola Marković, narodni poslanik, izveštava da usled prekida saobraćaja ne može doći da prisustvuje sednicama Narodne skupštine.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Odobrava li Narodna skupština traženo odsustvo? (Odobrava). Tražena odsustva su odobrena.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak pretresa u pojedinostima predloga budžeta Ministarstva poljoprivrede.

Ima reč narodni poslanik g. Arandel Nikodijević.

Arandel Nikodijević: Gospodo poslanici, kad je već na dnevnom redu budžet Ministarstva poljoprivrede, onda neka mi je dopušteno sa vaše strane, da i ja ukažem, u nekoliko svoja opažanja, koja se odnose na Ministarstvo poljoprivrede, a s druge strane, da ukažem i na to, kolika je snaga i veličina same platežne moći našeg sela i našeg seljaka.

Gospodo, ja moram iz bliza da konstatujem, da je državni budžet, kakav je danas pred nama, dosta težak, te se bojim, da li bi sam narod u našoj Jugoslaviji imao dovoljno privrednih prinosa, da bi mogao da izdrži te državne terete. Gospodo, mi smo imali budžet i od 1931 godine, koji je bio za nekoliko milijardi veći, ali moramo da znamo i to, da u 1930 i 1931 godini, same privredne moći našeg naroda bile su mnogo bolje nego što su danas u 1932 godini. Ovaj budžet za 1932-33 godinu, da, Bože da se ja varam, dosta je težak, t.j. biće teži nego što je bio onaj prošloga puta, i ako je bio za nekoliko milijardi veći. Gospodo, vi dobro znate da je u našoj državi najvaž-

niji i najveći elemenat sam čist i ovejani zemljoradnik. Sve druge branže i sve druge grane našeg privrednog života u velikoj su manjini, te se, prema tome, i državne dažbine najviše naslanjaju samo na našeg zemljoradnika i njegovu proizvodnju, t.j. na njegovu produktivnu moć. Kako su današnje vreme i današnje prilike naše zemljoradništvo a naročito seljaštvo pokosile, to moram bar ja, kao zemljoradnik, da uzmem sebi malo straha i da kažem, da nećemo moći odgovoriti onome, što je potrebno, da državi dadnemo. Gospodo, sve težište, koje je u tom pogledu, nije dovoljan razlog samo da donesemo mi u Narodnoj skupštini budžet, koji treba narod iz svoje privredne moći da plati nego moramo da mislimo, da li može daga plati. I ako se državi ne plati ono, što je ona u svome budžetu donela, onda znači, da je budžet ostao samo na papiru.

Ako država naplaćuje egzekutivnim putem, onda će se učiniti još veća greška, naplatiće se, ali će to naš najmnogobrojniji stalež, našeg zemljoradnika, samo još više i teže umrtviti, nego što je to on danas. Moje je pravo kao narodnog poslanika da to kažem u ovome svetlom Domu, a ostavljam da o tome razmisle pozvaniji od mene. Mi, gospodo, znamo da se državi mora dati ono što je njeno, ali znamo i to da je teško davati kad se nema otkuda. Evo da vidite kako je izgledala privredna moć našeg seljaka od oslobođenja do danas, a kako su se opet kretale državne dažbine u tome istom vremenu. U procentima moć privređivanja našeg zemljoradnika iznosila je 1920 godine 10%, a državne i samoupravne dažbine iznosile su 4 do 5%; u 1921 godini moć privređivanja našeg zemljoradnika iznosila je 15%, a državne, okružne i sreske dažbine 7%; u 1922-1924 taj procenat kod seljaka iznosio je 30%, a dažbine su bile 8—9%; u 1925—1927 procenat je iznosio kod seljaka 25%, državne dažbine iznosile su 8%, a samoupravne 2%, ukupno dakle 10%; u 1928 godini taj je procenat kod seljaka iznosio 15%, ali se posle toga spušta njegova zarada, a državne dažbine iznosile su 12%, oblasne 5%, opštinske 2%, ukupno 17%, što znači da je seljak na svoju zaradu od 15% morao da dodaje još 2% za državne dažbine i tako je za ta 2% išao u bulu. U 1930 godini moć privređivanja našega seljaka iznosila je 5%, državne dažbine 12%, banovinske 8—10%, a opštinske 5%, u svemu 25%—27%.

Molim vas, gospodo, tu je zemljoradnik sa svojim prinosom već sa 20% otišao dole ispod minimuma.

U 1930 godini privredna moć zemljoradnika bila je 2%, državni banovinski i opštinski tereti bili su 25%, te je sa dažbinama bio 25,15% ispod minimuma, tako da je zemljoradnik sa svojim prinosom od imanja otišao skoro za 30% dole.

Gospodo, ja moram da konstatujem, i da se ovim pitanjem malo pozabavim, bar sa te strane, i da umolim sa ovoga mesta Narodnu skupštinu, a naročito Gospodina Ministra poljoprivrede, u koga se jedino svi zemljoradnici u našoj državi nadaju, i veruju, da će Kraljevska vlada da uvidi, da naš zemljoradnik ne može više da plaća danas ono, što je platio juče. To je, gospodo, prosto i jasno. Budžet se mora da izravna sa prinosom zemljoradnika, odnosno sa procentom od prinosa. Državne i ostale samouprave: opštinske i banovinske dažbine, ne mogu da uzmu celu zaradu jednoga zemljoradnika, jer onda nema on od čega da živi. Njemu treba da uzme samo izve-

stan procentat, te da ostane i njemu da živi, i da da državi, banovini i opštini, ono, što je njihovo. Ja mislim, gospodo, da kad se tako diskutuje ovde u Narodnoj skupštini, da moramo i mi narodni poslanici, da se tim pitanjem pozabavimo, i da nađemo jedne terazije, tako da kad metnemo na te terazije, s jedne strane privrednu narodnu moć, a sa druge strane državni budžet, da oni paralelno stoje. (Živo odobravanje). Inače ako preteže državni budžet, onda neće valjati, jer će onda ostati znatne sume na dugu, i kod države i kod samoupravnih tela. Te se sume samo mogu povećavati, jer na ovaj dug mora državi da se plaća interes, što zemljoradnik nije na vreme platio njeno potraživanje.

Gospodo, Ministarstvo poljoprivrede, bar kako ga mi zemljoradnici zamišljamo, trebalo je u prvom redu da uzme od G. Ministra finansija iz svih drugih resora kredite, pa da se ono pojača. Na taj način bi se budžet Ministarstva poljoprivrede povećao. (Živo odobravanje). Jer, gospodo, Ministarstvo poljoprivrede je, mogu da kažem, najvažnije Ministarstvo u našoj državi. Ministarstvo poljoprivrede, ako hoće da ispunji svoj cilj, i da razgranatu pomoć pruži najvećoj masi naroda, a to je zemljoradniku, onda to Ministarstvo treba da ima za to i budžet, te da se ono osvrne i na šumarstvo, i na raznovrsne oplemenjene poljske useve.

I na pčelarstvo i na stočarstvo i na druge privredne grane, a kad tu cilj postigne Ministarstvo poljoprivrede preko svoga težačkog naroda, onda korist dolazi u prinos, da može da koristi i država i društvo. Ali na žalost, da li gde je današnja kriza i u nekoliko beda, izgleda mi da je i sam gospodin Ministar poljoprivrede bio popustio, te je primio budžet sa stotinu i nekoliko miliona, ja mislim da time neće moći da odgovori ciljevima poljoprivrede. Naš zemljoradnik, kako je hvala Bogu 87% od celokupnog stanovništva u našoj zemlji, on očekuje i naučne stvari, a to može da mu pruži samo škola, to jest, da mu pruži onaj njegov resor što se zove Ministarstvo poljoprivrede. Ministarstvo poljoprivrede, a naročito Ministar poljoprivrede, ako hoće da udovolji potrebama našeg zemljoradnika, on mora sav da prione na posao i na rad, i sve misli njegove sav njegov umni rad da bude upućen na to, on mora da bdi stalno i kao ono, kad čovek metne malu dlaku na ruku i oseća težinu, tako i on mora da oseća težački elemenat u našoj državi, kako on stoji i kako će da egzistira. Kad to radi Ministarstvo poljoprivrede i Ministar poljoprivrede, onda će bez sumnje da oseti blagodeti naši zemljoradnici. Mi težaci iz predratne Srbije, sećamo se dobro starih i bivših Ministara poljoprivrede, pa bih bio slobodan da ih ovde spomenem, koji su to bili. Kad je bio Ministar poljoprivrede pok. Sima Lozanić (Miloje Sokić: Nije pokojni, živ je čovek!), e onda izvinite, kad je bio Ministar poljoprivrede, pok. Kosta Stojanović, onda, gospodo moja, mi smo težaci u predratnoj Srbiji od jednog katastarskog jutra pa do 60 katastarskih jutara bili svi gazde u onoj državi. Zato se dobro sećamo svakog Ministra poljoprivrede, koji je kakvu pomoć svome narodu u svom resoru učinio, svaki onaj, koji je učinio uslugu svome narodu, on mora za svog života da dobije dobru reputaciju u težačkom narodu, a i posle smrti ostaće mu uspomena. Zato bih ja molio gospodina Ministra da bar u nekoliko učini, koliko se može, ako ne može da učini sve što narod od njega očekuje.

Gospodo, mi imamo mnogo državnih uglednih dobara, od kojih su jedna prenešena na banske uprave,

a pojedina su ostala i dalje pod Ministarstvom poljoprivrede. Kod mene ima jedno državno ugledno dobro kod Čuprije. To je Dobrićevo koje je bilo potpalo pod oblast, a sada je pod hanskom upravom. Međutim ono nije dalo rezultat; da li je slaba kontrola, da li su takvi upravljači, ekonomski, ja ne znam, ali smatram, da bi Ministarstvo poljoprivrede iako je to dobro dalo u državinu banovini, a imovina je i dalje državna, velim da bi trebalo, da G. Ministar preko svojih pomoćnih organa malo zaviri tamo, i da taj organ nastane, da se bar malo krene na posao, jer baš Dobrićevo koje je tu do moje kuće već tri godine oplemenjuje neku pšenicu, a mi je ne vidimo. Nema nigde te oplemenjene pšenice, pa da je i mi seljaci umnožimo. Sem toga, to dobro nema dobrih grla krupne marve i rasnih vrsta sitne stoke, tako da mogu da kažem, da mi seljački domaćini imamo bolju stoku nego to državno ugledno dobro. Gospodo, tu treba kontrole. (Uzvici: Tako je!) U svakom slučaju imamo pravo mi narodni poslanici, jer i mi smo jedna vrsta kontrole, da iznosimo takve nedaće pred Narodnu skupštinu. (Odobravanje.)

Polpretsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Gospodine poslanice, molim vas da svršite.

Kad je već ispalo i suviše kratko vreme, onda neka mi je dozvoljeno sa vaše strane da pređem na seljačko zaduženje. Ja sam već kazao, da je razlog što je seljak zadužen u vezi sa državnim dažbinama, ali ima mnogo drugih stvari koje su tome uzrok. Naš društveni poređak toliko je preterao da misli apsolutno samo na materijalno, a nikako ne misli na idealno. Dakle, seljak se zadužio ne samo zbog državnih dažbina, nego i zbog kupovine stoke, koju je plaćao po 10.000 i više za jedno grlo, a sada mu je cena pet puta niža. Sem toga, seljak je zaokruglio svoje imanje, plaćao je za hektar zemlje 40.000 dinara, a sada mu zbog 30.000 dinara stoji sve to u pitanju.

Gospodo, moram da se pozabavim i poveriocima i da se pitam, da li je pravo da nam naplaćuju onu kamatu, koja je utvrđena kada je bila inflacija našeg novca i kada je bilo u izobilju para. Ja ovde moram da zamerim jednom malom društvu u našoj državi, a to su banke i bankari. Gospodo, po zakonu oni imaju pravo da naplaćuju 12% više i, dakle 13% kamate, a oni naplaćuju 24, 36, 40% pa i više. Hoću da vam navedem baš jedan slučaj da to dokažem. Jedna banka u Paraćinu dade seljaku na menicu 2.000 dinara. Za tri meseca iznosi bančin račun na kamate i ostalo 256 dinara, a ja vas pitam, gospodo, kad je ovaj jadni seljak na dve hiljade dinara platio 256 dinara kamate i troškova, šta i koliko bi on platio, da je uzeo od te banke na zajam recimo 50.000 dinara?

A zakon mu daje pravo svega na 60 dinara interesa na ovih 2.000 dinara. Pa, ja vas pitam, gospodo, da li ko od vas ima kuraži da kaže: da je to pravo i pošteno. Pa to nije ni po Božijim zakonima, a kamo li po ljudskim! Da li ima vlasti u ovoj zemlji da tim ljudima kaže: Ruke k sebi! Nemate prava na to! (Aplauz.)

Imam drugi jedan slučaj kod jedne ovdašnje beogradske banke. Ja sam to izneo u klupskom Finansijskom odboru. Moje reči su žive, samo žalim što to nije izašlo na javnost, odnosno što Vlada i Skupština nisu to uzele u pretres, u diskusiju. Ja sam onda podneo jednu bančinu potvrdu i predao je g. Sokiću, našem sekretaru. Iz te potvrde se vidi: da jedna beogradska banka naplaćuje jednome kelneru 40 dinara za mesec dana na dug od 400 dinara. To znači 120%. I to od koga naplaćuje? Od jednog siromašnog kelnera, koji

čeka da mu gost da jedan dinar, da može nabaviti hleba svojoj porodici. Ja moram donekle da zamerim i G. Ministru trgovine, čija je to kompetencija, jer on treba da zaviri u te njihove račune, i da vidi šta i kako te banke rade s ovim narodom. Naš seljak, zemljodolac, apsolutno ne može više da diše pod tim teretima. Državne terete izdržaće, ali dugove ne može da izdrži. S toga je potrebno da umolimo Vladu, a naročito moram da zamolim G. Ministra trgovine — jer je to njegovo — da on podnese predlog zakona o konverziji seljačkih dugova. Ako to ne bismo učinili, znajte, gospodo, da naš zemljodolac ne samo što će da postrada, nego će jednog dana da odrekne poslušnost, i neće ići više na oranje i kopanje, niti će ga ko moći naterati na to; a kada to bude, onda ćemo, gospodo, svi biti gotovi.

Ja, gospodo, i kao narodni poslanik, i kao zemljodolac, moram da povedem najveću brigu o toj stvari. Ja sam i ranije ukazivao na svu ozbiljnost i teškoću toga stanja, jer sam video da je više nesnošljivo i nemoguće izdržati takve terete bančine. I, dogod budem ovde, ja ću to isticati i tražiti da se tome zlu učini kraj. Ja moram da zamolim i sve vas, i Kraljevsku vladu, moram da zamolim i G. Pretsednika vlade, koji je nosilac naše zemaljske liste, i za koga su prvo naši zemljodolci glasali, pa onda za nas, i koga oni prvoga znaju, i kao odgovornog ili kako hoćete; — moram i hoću da sve njih umolim, i da tražim, da se izvrši konverzija seljačkih dugova, ako ne pre, a ono istovremeno s izglasavanjem ovoga budžeta. Inače, ako toga ne bude, gospodo, pravo da vam kažem, ja ću prvi biti taj koji će odreći poslušnost Kraljevskoj vladi, i onda nema druge, onda nam drugo ne stoji, nego ostavke, pa kući. (Odobranje).

Izjavljujem, gospodo, da ću glasati za budžet Ministarstva poljoprivrede.

Potprednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč narodni poslanik g. Anton Klinc.

Anton Klinc: Da ustrezem željam in potrebam naših krajev. v Dravski banovini, navesti hočem tu resnične podatke z željo, da se jih upošteva in sprejme.

Vsi smo prepričani, da je kmetu treba pomagati. Pomagati se mu mora nujno, tam, kjer si sam pomagati ne more. Vprašanje je, kako plačevati davke in kriti izdatke, in odkud vzeti potrebni denar.

V boljših časih prodajal je kmet pitano svinjo in plačal s tem izkupičkom davek in poleg tega obleko in obutev sebi in svoji družini. Danes pa nezadostuje ni ena, niti dve svinje, da se krijejo ti izdatki. Še več, ne izplača se mu niti kupna cena in ne stroški za krmo, kaj še za delo.

Vinograd, ki ga s trdom in velikimi stroški za galico, delavce itd. obdeluje, mu vsled krize, ki vlada povsod, skoraj ne povrne stroškov. To pa za to, ker je nizka cena vinu, pa stega niti prodati ne more, delo pa sploh ni plačano.

Za izboljšanje zemlje potrebuje se mnogo gnoja. Ker ga primanjkuje, kupovati mora umetna gnojila, ki so draga. Kako temu odpomoči?

Strokovnjaki priporočajo gnojske greznice, ki so res nekaj zelo koristnega. Pa kje vzeti denar, da si tako greznico izgradi. Komaj da pomisli na nakup potrebnih sredstev za zidanje, že ga preseneti drugo zlo. Na shodu, ki smo ga imeli dne 28 februara v Novem mestu za ustanovitev nove stranke, pritoževali so se naši kmetje da je tvornica cementa v Trbovljah svoj izdelek za 331 Din. pri vagonu podražila. Vprašanje je, so li delavcem plače zvišane, so li nabavni stroški materiala višji. Najbrž ni niti eno niti drugo. Kriv je temu pod-

raženju kartel. Kartel je oni zli duh, ki je dvignil cene cementu in ga podražil na račun potrošača.

K temu zlu je prišteti še drugo nadlogo v podobi dragih poljedeljskih potrebščin, kakor poljedeljskega orodja železa, obleke, usnja, in onih predmetov, katerih cene so v primeri z cenami kmetskih pridelkov mnogo previsoke. Nadalje je velika potreba vodnjakov in napeljave pitne vode. Ob suši se mora voda voziti po več ur daleč, seveda to pa le oni lahko, ki imajo svojo živino. Ne samo živini tudi ljudem primanjkuje pitne vode. Preteklo leto in druga leta so razsajale različne boleznj griza itd. In to vse vsled slabe pitne vode. Potrebno je, da se temu nedostatku odpomere z zidanjem vodnjakov in napeljavo vodovodov, kajti ogroženo je ljudsko zdravje. Letos se opaža pomanjkanje semenskega krompirja v mnogih krajih našega sreza, ki je sicer pasiven, pa med pasivne kraje ni upisan. Krompir, kolikor ga je bilo na prodaji, so plačevali prekupci od 50 do 80 para pro kg, semenski pa, ki ga podjetja ali družbe naročajo iz inozemstva, stane 2.— Din in tudi več.

Na ta način se kupuje inozemski krompir po visokih cenah, domači pridelek se pa proda po sramotno nizkih cenah. Tu je treba nujne pomoči, da pride krompir za seme v pravem času v roke kmetovalca.

Kmet, seljak, ne želi miloščine, ampak želi le to da se mu omogoči ugodno prodajo pridelkov s tem, da se privabi kupce v državo. Koristno bi bilo in potrebno, da se krije naše potrebe na blagu, ki ga uvažamo, v oni državi, katera kupuje naše pridelke: Vino, sadje, žito, živino, les, in vse to, kar naša država izvaž. Naš kmet plačuje svoj davek točno, ako ima potreben denar. Mi Slovenci smo plačevali pravično in lojalno naloženi nam davek tudi oni državi, ki nas ni ljubila, dajali ga homo tem raje tej državi, katera ima vso našo ljubezen in naša srca, to je Jugoslaviji.

Vse sledeče podatke prosim, da Kraljevska vlada vpošteva:

1. Da se cene onemu blagu, ki ga ljudstvo kupuje, prilagode cenam kmetskih pridelkov.

2. Vlada naj poskrbi in ukrene tako, da privabi kupce za naše kmetske pridelke.

3. Vlada naj preišče vzrok podražitve cementa in ukrene vse potrebno, da se neopravičeno zvišana cena cementu zniža, kartel pa ukine.

4. Vlada naj dovoli in da za zidavo vodnjakov in napeljavo vodovodov denarna ali k temu potrebna sredstva.

5. Pri nas je obrestna mera od 7 do 12%, in ni takozvanega „zelenjaštva“. Bilo bi potrebno da kreditne zadruge same izvedejo zemljiške vknjižbe brez posredovanja zastopnikov, ki računajo za take operacije velik honorar, ki gre na škodo posojilo-jemalca. Treba bi bilo zakon o zadrugah urediti v tem zmislu, da se istim zaukaže, da same izvedejo vknjižbe.

Danes imamo že polno uradnikov, ki poznajo ustroj zemljiške knjige in lahko vršijo tajniške posle pri zadrugah.

6. Zakon o osiguranju delavcev predpisuje zavarovanje tudi za one slučaje, kjer se mlati z mlatilnico. Pri nas ima marsikateri posestnik mlatilnico in mlati sam kot lastnik, ker sam najbolje pazi na svoje lastnino in dobrine. Po zakonu pa on za slučaj nezgode ne dobi nobene odškodnine, ampak jo dobi samo najeti delavec. Tako se je izkazalo, da ta zakon v tem slučaju kmetu ne prinese nobene koristi, ampak samo izdatke in škodo.

7. Učencem kmetijskih nadaljevalnih šol in tečajev ter gospodinskih šol in gospodinsko-nadaljevalnih šol naj se v zmislu tozadavne prošnje dovoli četrtinska vožnja pod vodstvom profesorjev, kakor imajo to druge šole kadar grejo na poučne ekskurzije. To se naj dovoli vsem šolam, ki so odobrene po banovinah.

8. Stanarina učiteljev ter drva in plača veroučiteljev naj se ne naprtujejo kmečkim občinam, ki nimajo lastnih nepremičnin, niti drugih dohodkov, kajti ako se bodo naložila vsa bremena občinam, ne bodo mogle več sestavljati lastnega proračuna. Navedene osebe so državni uradniki in bi država morala najti za njih drugod stanovanje drva in plače, ne pa da se obremenjujejo s tem občine.

9. Čim prej naj se izvede agrarna reforma. Razloščenim gozdovi naj se dajo gozdnim in pašniškim zadrugam, ki jih imamo v naši banovini 170. S tem se širi združeno gibanje in v teh zadrugah so včlanjeni tudi sami upravičenci, dočim bi se v občinah lahko ta pravica, ki jo zakon predvideva, zlorabljala.

10. Za povzdigo kmečke naobrazbe se naj podpirajo kmetijske in gospodinske šole, ker le z izobraženim kmetom nam bo mogoče doseči boljše proizvodnjo. Dogodki zadnjega časa nam kažejo, da nam konkurirajo v agrarnih proizvodih na trgu države, v katere smo sami izvažali. Ne kvantiteta, ampak kvaliteta naših proizvodov bo dosegla odgovarjajočo ceno na tržiščih.

11. Čimprej se naj predloži narodni skupščini zakon o razdolževanju seljakov, da ne bodo šla kmetiska posestva prej na boben preden homo prišli na pomoč z lekom.

12. Zdravila za živino se naj pocenijo. Kako naj plača kmet za zdravilo, ki ga da enkrat govedu, 100 Din. in še več, če dobi za živinče komaj par sto dinarjev.

13. Odpravijo se naj takse na spričevala učencem ljudskih šol, ker ne vem niti za eno državo, da bi take takse obstojale. Ako ima posestnik po več otrok, kar je običajno, je to že težko breme.

14. Izvozne premije na vino v taki obliki kakor so danes se naj ukinejo in se spremenijo v premije za organizacijo izvoza. V tej obliki kot so, služijo samo onim izvoznikom, ki izvajajo slabo kvaliteto vina. V predlaganju obliki pa bi se ustanovile v inozemstvu kleti in ustanovljale izvozne zadruge.

15. Zakon o davku na šmarnico, se naj spremeni v toliko, da ne bodo obremenjeni oni, ki uporabljajo šmarnico za lastno potrebo in ki jo imajo na takih tleh, kjer druga vrsta kulture ne uspeva.

16. Hudo krizo preživa danes kmetijski obrtnik, ker kmet sam nima denarja. Vse rubeži za davke so brezuspešne, zato se naj zaostali davki odpišijo, ker se itak ne morejo iztirjati, ker obrtniki nimajo zasluge niti za vzdrževanje družine.

17. Podpira se naj domača obrt na deželi v zimskih mesecih ko ni poljskega dela, kajti takrat lahko cela rodbina izdeluje razne predmete in jih prodaja v mesto. To je pletarstvo in izdelava raznih predmetov iz lesa, kakor se to pri nas že vrši v nakaterih srezih.

18. Ustanovi naj se potrebna kmetijska zbornica. Tudi trgovci in obrtniki ter delavci imajo svoje zbornice le kmetijski stan, ki je najštevilnejši je nima.

Prosim Kraljevsko vlado posebno pa gospoda ministra poljoprivrede, da stvari vse potrebno, da se ublaži bedno stanje kmeta, ker s tem bo pomagano vsem slojem in stanovom v državi, ter podvzame vse

mere, da se moji predlogi uvažujejo. Glasovati hočem za budget. (Burno ploskanje in odobravanje.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Miljan Radonjić.

Miljan Radonjić: Gospodo narodni poslanici, predgovornici opširno su a i stručnjački pretresli u ovoj debati, skoro sva pitanja koja se tiču resora Ministarstva poljoprivrede, pa je malo što ostalo da bi se imalo još štogod novoga reći, — sem ako bismo hteli da ponavljamo isto. Ja smatram, kako je pri tom još kratko vreme, da bi to bilo suvišno, pa ću se zbog toga i osvrnuti na izvesna pitanja, koja se ovde nisu mnogo pretresala, a koja se najviše tiču pasivnih krajeva otkuda sam i ja došao kao poslanik.

Kako je agrarno pitanje predmet današnje diskusije, ja ću se, gospodo, ovim pitanjem prvenstveno i pozabaviti.

Mogućnost sprovođenja agrarne reforme nije čest slučaj, gospodo, u istoriji naroda, već vrlo redak, pa kako je to zamašan problem ekonomskog i nacionalnog karaktera, treba ga sprovesti racionalno, s velikom pažnjom i sa smišljenim planom i programom, jer svaka pogreška, učinjena u ovom krupnom pitanju, povlači za sobom teške posledice, koje se često puta ne daju lako ni dohledati, a kamo li popraviti. Kad ovo govorim, gospodo, ja mislim specijalno na naš Jug i Južnu Srbiju.

Jedna od najvećih tekovina našeg naroda jeste, gospodo, oslobođenje Južne Srbije, koje je došlo posle teških napora i velikih žrtava našeg naroda. Ta velika državna tekovina, pored ekonomskog i nacionalnog karaktera, ima za našu državu još jedan vrlo važan značaj, koji je dobro poznat svima onima, koji znaju šta je ovaj deo Balkana značio u prošlosti za imperijalističku sferu Evrope. Zbog toga i radi bolje budućnosti našeg naroda i veličine otadžbine, kao i zato da Južna Srbija prestane jedared biti žarište raznih aspiracija, mislim da je trebalo holju pažnju posvetiti izgradnji ovog dela naše države, i u pogledu njene materijalne kulture i u pogledu jačanja drugog njenog dela.

Da bi se sve ovo moglo postići onako kako to zahtevaju interesi i cele države i ovoga kraja, jedino je i idealno sretstvo bilo i jeste kolonizacija, koja bi imala u sebi mogućnost preporoda naroda, i kako bismo ono što je odnarođeno i izgubljeno popunili.

Gospodo, pri rešavanju ovog krupnog i složenog državnog pitanja trebalo je u njega uneti više dobre volje, a mnogo više znanja i stručne spreme. Ali prema rezultatima koji su se pokazali i koji se još sada pokazuju, kako mi izgleda svi potrebni elementi nisu potpuno i pravilno angažovani u službi ovog krupnog nacionalnog pitanja, jer kako je počelo ramati još od samog početka i dan danji je iste sreće.

Vi znate, gospodo, da blagodeti jednog pravilnog i dobro rešenog agrarnog problema, i po Božjim i zemaljskim zakonima, imaju prvenstveno da uživaju i iskoriste oni, koji su najsiromašniji a to su, gospodo, pasivni krajevi, među kojima, nažalost, prvo mesto zauzima Crna Gora.

Crnogorci su posle ujedinjenja s puno nade, a i iz puno razloga, verovali i očekivali da će biti među prvim naseljenicaim kolonizirani u Južnoj Srbiji. Vlasti su od njih u ono vreme tražile i molbe i savjetovale im da budu spremni da se odmah sele onde gde budu pozvani. Oni su se žurno, i sa najvećom voljom spremali, i to onako plemenski po grupama, kako su živeli u starom kraju, jer je takav sistem preseljavanja

za Crnogorce najzgodniji, pošto su oni navikli na takve zajednice, koje su inače, a naročito u ovakvim slučajevima, potrebne radi zajedničkog potpomaganja. Mnogi od njih bili su rasprodali već i svoja imanja u očekivanju da će da krenu, drugi pak nije imao vremena da obradi imanje zbog priprema za odlazak, ali, gospodo, opet sve to nije išlo onako kako se mislilo i želelo, već odmah su kola još u samom početku zapela, jednom stranom o našu tvrdnu administraciju, a drugom o našu partijsku netrpeljivost, o lične interese mnogih uticajnih ličnosti i drugo o mnogo što šta, tako, da su mnogi ovi, mjesto da se sele, izgubili i ono što su imali kod svojih kuća.

Docnije se ovo počelo malo popravljati, bar u pogledu odlaska, ali i tamo nije išlo kako treba, jer i kad se je koja stotina porodica prebacila u Južnu Srbiju, dešavalo se da veći deo od ovih ne dobije zemlju za godinu pa i dve dana. Bilo je mnogo slučajeva da se veliki broj njih vrati natrag, gde, razume se, nisu ništa našli ni imali sem svojih rođaka i poznanika. Ovakvih slučajeva bilo je mnogo, ali između svih ja ću vam navesti ovde jedan konkretan primer.

Jednom prilikom, ne sećam se dobro da li je bilo 1921 ili 1922 godine, dobili su poziv iz sreza danilogradskog oko stotinu ljudi za naseljenje u Drenici, kod Kosovske Mitrovice. Oni su tamo pošli i svi su strpani u jednoj kući, na kojoj nije bilo nikakvog otvora sem vrata i nekoliko puškarica, kakve jesu obično tamošnje arnautske kuće. Ovi su se ljudi porazboljevali od tifusa i 50—60 od njih, mesto da dobiju zemlju, našli su tu smrt. Oni koji su pretekli živi vratili su se natrag i možete, gospodo, misliti, kakav je utisak ostavljen, kad su se ovi vratili, na one koji su hteli i želeli da se sele.

Posle 6 januara bila je dobra volja da se pode boljim putem, ali, gospodo, izgleda mi da se i tu nije mnogo postiglo. Ova docnija šestojanuarska agrarna reforma nije se mnogo koristila greškama svojih prethodnika, već je u više mahova i u veće greške upadala. A evo kako i zašto. Pre izvesnog vremena pozvato je bilo za tamo 916 porodica, radi naseljavanja, i od ovih je naseljeno svega 141 porodica a ostali 785 povratile su se natrag. Ovakvih slučajeva bilo je još dosta, ali vas sa tim neću zamarati, već mislim da je dosta i ovaj jedan ovakav, primer pa da se uverite i vidite da se pitanje nije provodilo i ne provodi planski. Ova ista agrarna uprava pri podizanju jednog sela u Južnoj Srbiji utrošila je 30 miliona dinara na njegovoj izgradnji, 20,000.000 za podizanje kućnih zidova, a 10,000.000 za kupovinu grade. Kako sam čuo, a to stručnjaci tvrde, da su te kuće tako slabo napravljene da mnogi od ovih naseljenika prave drugu kućicu od pruća podlijepljena zemljom, i u njoj stanuje da izbegne katastrofu svoje porodice. U ovome radu i slučaju pričinjena je još jedna gruba greška što je ovo selo poput prečanskih sela usoreno. Uprava ovde nije vodila računa o potrebama našeg seljaka i njegovog malog i neobrađenog poseda, već je pošla poput sela koja imaju obrađene zemlje, i koji imaju velike posede. Našem seljaku je, gospodo, potrebno da mu kućica bude na njegovoj zemlji, on je odatle u mogućnosti, uz pripomoć celokupne porodice zemlju obrađivati i to u svako doba dana i u svako doba godine. On u pri ovakvom slučaju naseljenja, na svojoj zemlji može da drži što god živoga i tako lakše i bolje da kultiviše svoje imanje. A ako mu je zemlja udaljena od kuće, kao što je ovde slučaj, dva, tri pa i 4 kilometra, on tu zemlju, kada je i obrađena ne može

obdržavati a kamo li kad zemlju treba još i krčiti. Ovako naseljenje, gospodo, za one krajeve je vrlo rdavo i štetno.

Vama je, gospodo, poznato da ovakva pitanja mogu da sa uspehom rešavaju, i po samoj prirodi posla i po njegovoj sadržini, poljoprivredni stručnjaci; tehnički naobraženi ljudi i pravnici, pošto pri rešavanju ovakvih pitanja ima mnogo privatno-pravnih odnosa koje laici ne mogu rešavati, kao što je slučaj sada u tim krajevima.

Ovaj moj govor, gospodo, ne bi se trebao niti moga smatrati kao kakva kritika, već kao dobronamerna napomena da se je u ovom pitanju mnogo grešilo, zbog kojih grešaka je država kao celina najviše trpela, a onda pasivni krajevi koji su odavde očekivali najveće koristi. I ovim sam još hteo da malo pariram one primetbe koje ovde često puta padaju da se Crnoj Gori mnogo daje pomoći i dokle će se davati tim pasivnim krajevima, da je i ovo jedan od uzroka koji su rezultanta ovoga današnjega rdavoga stanja da mi ovde trljamo glave kako ćemo pomoći pasivnim krajevima, ovde da se jeradilo, gospodo, pažljivije i bolje u pogledu kolonizacije ne bi se danas do ovoga došlo.

Mi smo iz Crne Gore, i uopšte iz Zetske banovine, kao najpasivnijeg kraja naše države, očekivali da ćemo se prorediti odnosno rasporediti. Jedni da će preseliti u Južnu Srbiju, a drugi da ostanu kod svojih kuća i da će i jedni i drugi imati udobniji život, a tim samim da će se i državi skinuti jedan veliki teret s vrata. Ali, gospodo, to se nije postiglo već smo ostali u istoj koži u kojoj smo bili ranije. Zbog tih nevolja od kojih se nikako ne možemo otrgnuti, mi smo primorani svake godine, pa što se ono reče i svakog dana, tražiti pomoć od Vlade i od Narodne skupštine, jer valjda nećemo početi negde drugo da tražimo. I ja ovde sa ovog mesta izjavljujem, gospodo, da ovakva davanja i pomaganja to su samo pomaganja na parčad; a to nisu nikakva pomaganja već odmaganja i to takva odmaganja i oduzimanja koja vi ovde ne možete dati. Pomoć je, gospodo, i davanje u otvaranju javnih radova, kao što su izgradnja železnica, puteva i drugih objekata, a o čemu sam juče govorio, koji bi narodu ovoga kraja pružili zarade da izdrže sebe, da izdrže svoju porodicu i da odgovore svojim obavezama, a pored toga, od kojih objekata imali bi razne koristi, a ovakvo pomaganje, kratko i jasno rečeno, nije, gospodo, nikakva pomoć.

Drugo, ili ako hoćete prvo i najjače zbrinjavanje onoga kraja bilo bi, gospodo, isušenje Skadarskog jezera. Ja znam da je to jedan vrlo krupan problem s kojim se je vlada bavila, šiljala eksperte koji su proučavali pitanje na licu mesta, ali sve do sada i to je ostalo bez ikakvih rezultata, te o tom pitanju neću dugo govoriti, jer znam da se nema ekonomske mogućnosti, pa ne želim džaba da pričam, već ću tu biti kratak i samo napomenuti, da smo imali tu sreću, da se Skadarsko jezero isuši, ispod čije površine se nalazi nekoliko hiljada hektara prvoklasnog zemljišta, Crna Gora i Zetska banovina, ne samo da bi bile zbrinute sa ishranom već bi se imalo i za izvoz. Rešenjem ovoga pitanja za svagda bi bila obezbedena ishrana ovoga kraja i tim samim pitanjem država bi sa sebe skinula tu tešku obavezu oko prehrane onamošnjeg stanovništva. Ovo pitanje pored ove dobre strane imali bi i još jednu dobru stranu što bi dolina Zete i sav taj kraj koji počiva na obalama jezera bio spašen od raznih bolesti a naročito od malarije koja nemilice kosi ona-

mošnje stanovništvo. O ovom neću više da govorim već ću sa nekoliko reči da se zadržim po pitanju, o kom ovde mnogi govore, našeg sela i seljaka. Ovde nemam nameru da govorim o njegovom razduženju, jer se o tome ovde mnogo govorilo, već ću da napomenem i iznesem jedan kratak izvod koliko duguju sedam srezova predratne Crne Gore. Ovih sedam srezova duguju Hipotekarnoj banci, Agrarnoj banci i Narodnoj banci i našim bankama na teritoriji tih srezova oko 100 miliona. Na menice, priznanice i poštenu reč još oko 50 miliona. Ovo je izvod Trgovačke komore iz Podgorice i predsednik te komore sa članovima iste, bio je pre nekoliko dana ovde i sve to i napismeno dao i Ministru poljoprivrede i ostaloj gospodi Ministrima. Gospodo, narod toga kraja ne može odužiti ovu sumu pa da bi prodao sve ono tamo što ima, pri ovakvoj ekonomskoj situaciji. Imam, gospodo, izveštaj otuda, da svakog dana izvesan broj siromašnih porodica silazi u varoš da traži sebi zarade, gde je razume se, ne može naći, samo se stvaraju teškoće opštinama koje su inače siromašne. Zbog toga i svega što sam napred rekao, bih zamolio Gospodina Ministra poljoprivrede da tim pitanjima pokloni punu pažnju i da pokloni pažnju isušanju Skadarskog jezera, te da se ovo pitanje bolje prouči i spremi, pa i ako se sada ne može pristupiti nikakvim radovima, tako, da onda kad budemo imali bolje uslove možemo ovome poslu pristupiti.

Molio bih još Gospodina Ministra i Kraljevsku vladu da nastane da se još, i što pre pruži pomoć Zetskoj banovini, a i vas, gospodo, bih molio da se u buduću ne čuju više ti neopravdani prigovori jer, je vama svima dobro poznato kakav je položaj onoga kraja i ja vam oдавde sa ovog mesta kažem da ćemo mi tražiti te pomoći i dobijati sve dotle dok se i nama ne pruži mogućnost da možemo živeti onako kao što žive i drugi srećniji krajevi naše otadžbine.

Polpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Miloje Sokić.

Miloje Sokić: Gospodo narodni poslanici, Gospodin Ministar poljoprivrede prema kome ja lično imam naročito poštovanje, i ako je tek nekoliko meseci u resoru poljoprivrede, izašao je pred nas sa jednim opsežnim ekspozeom, koji je, i po njegovom priznanju, ogledalo stanja poljoprivrede u našoj zemlji. Razume se, i mi smo čuli, ono što smo i sami znali, — da ono nijesajno i da je upoređenjem sa ranijim godinama, naša poljoprivreda u istinskom opadanju. Na ovaj opsežan ekspoze Ministra poljoprivrede govorilo je dosta govornika, i ko zna koliko će ih još govoriti. I svi se govornici, gospodo, „gruvaju u prsa“ deklamujući sa ovoga mesta, da je naša zemlja zemljoradnička sa 80%. Drugi viču 90%. Zatim vele da je na selu beda i nevolja, da je zbog opšte privredne depresije i naš seljak u novčanoj krizi i vapije se da se seljaku priteče u pomoć. Da, gospodo poslanici, izgovorene su ozbiljne reči, ali, na žalost, bez malo pred praznim skupštinskim klupama, i izgledalo mi je, da je svakome poslaniku sinoć bilo golemo i preče pitanje da reši šta će i kako će večerati nego li da dođe u ovaj Dom na uzajaman dogovor šta ćemo i kako pomoći našem seljaku. (Aplauz.)

Svi govorimo, i, žaleći, konstatujemo da je budžet poljoprivrede najmanji od svih drugih resornih budžeta. A u izveštaju Finansijskog odbora čitamo da su ga i naši drugovi u tome odboru reducirali. I, gospodo moja, pred ovim činjenicama ja vam otvoreno kažem da nije ni čudo što je ovakav budžet Ministarstva poljoprivrede, jer kako vi osećate za seljaka i kakvi ste vi

prijatelji seljaka takav vam je i budžet poljoprivrede. (Čuje se: Tako je!)

Zatim, gospodo poslanici, nekada se kod načelnog i specijalnog pretresa budžeta odnosnog resora koristila prilika da se o vladinoj politici naročito i sa puno časti otvara diskusija po pitanju agrarne reforme u našoj zemlji. Iz samog ekspozea Gospodina Ministra može se zaključiti da se kod njih u Vladi ovo pitanje smatra kao svršeno i prosto se o njemu govori kao da je pred likvidacijom. To još potvrđuje i računski deo budžeta Ministarstva poljoprivrede iz koga se mogu videti samo sume predviđene za administriranje odeljenja za agrarnu reformu. U jučerašnjoj diskusiji koliko sam zapazio na ovome pitanju zadržao se svega mali broj govornika, koji su o njemu govorili onako kako im se ono pretstavlja u njihovim krajevima. I ja, gospodo, moja, kao pretstavnik jednoga kraja naše države gde se provodila agrarna reforma, ogrešio bih se i kao čovek osvoju savest, ako bi propustio da kod specijalnog pretresa budžeta Ministarstva poljoprivrede, kome pripada i politika agrarne reforme, ne prikazem pravo stanje ove agrarne politike u tom mom izbornom kraju. A, ja ću se u izlaganju te politike truditi da kažem samo ono što sam čuo i video svojim očima, pa ma to bila i najgrublja istina.

U srezu Đakovičkom, a smem reći i u celoj Metohiji, koja je uvek bila riznica za ishranu Crne Gore i Albanije, provodena je ta agrarna reforma od pre deset godina. A specijalno od 1928 godine najenergičnije je provodena u srezu Đakovičkom. Gospodo, poslanici, ja stojim na gledištu da u našoj državi mora imati za svakoga sina ove zemlje mesta i hleba, kao i to, da niko ne može stati na put ni sprečiti izvođenje jedne državne politike, kao što je bilo pokušaja u ranije vreme. (Buran aplauz.)

Naseljavanje, gospodo moja, u srezu Đakovičkom vršeno je energično, ali bez plana i sistema. Zemlje starosedelaca oduzimana je bez obzira na broj članova zadruge koja je do tada živela od te zemlje. Zbog toga ima slučajeva gde su zadruge, koje svake godine daju našoj vojsci po jednog ili dva regruta, ostale bez stope zemlje. Događa se, a i danas tako nešto postoji, da je izvesna parcelisana zemlja na koju ne dođe naseljenik ili još nije pozvan da dođe, ostajala na raspolaganju agrarnim vlastima, koje su tu zemlju izdavale pod zakup. Po gotovu ovde mogu citirati reči jednog našeg visokog sveštenika i nacionalnog radnika: da je ta zemlja izdavana onome kome ju je hteo dati agrarni referent. A u većini slučajeva ostajalo je da do tada zasadiavana i obrađivana zemlja od ruku starosedelaca, bude uništena u očekivanju, dokle ne dođe novi gazda i obdelatelj. Usled toga poljoprivredni prinos u ovom kraju znatno je podbacio a srazmerno tome i samo je stanovništvo osiromašilo te je i njemu država ove godine morala šiljati kukuruz za ishranu. A, gospodo, treba da znate da ovo stanovništvo — inače odano Kralju i državi — plaća i danas porezu na zemlju oduzetu za iseljenike i ne samo na zemlju sa kojom raspolaze agrarna vlast nego i na onu zemlju na kojoj su naseljenici već nekoliko godina naseljeni. I onda, gospodo moja, možete zamisliti u kakvom se materijalnom stanju nalazi čitav ovaj kraj naše države, kad su mu prihodili oduzimanjem zemlje srazmerno podbacili a rashodi, t.j. poreski tereti i samoupravni prirezi, ostali isti. (Čuje se: Tako je.)

Ovu nepravdu osećaju i sami naseljenici i toliko mi je njih uputilo zahtev, da se postaram ovde u Beo-

gradu, u Narodnoj skupštini i kod nadležnih, da se to odmah ispravi. Oni to osećaju ne samo kao kulturniji elemenat, nego i kao čuvari javne bezbednosti i mira u tim krajevima.

A sada, da vidite, gospodo, kako je sa naseljenicima izvršena agrarna reforma. Oni naseljenici koji su došli prvih godina i kao prvi u ove krajeve dobijali su, kako sam rekao, pored zemlje i 5.000 dinara radi pomoći za podizanje kuće. Oni su kuću podizali bez ikakve kontrole i zbog toga nam ta prva naseljenja ni malo ne služe na čast, a još manje nas obeležavaju kao kulturnije, i ako smo u stvari, jer su, bez upoređenja, podizane kuće potpuno gore od starosedelačkih. Kada bi naše društvo bilo na onoj visini na kojoj voli da se prikazuje, učinilo bi sve da stvori ovim nacionalnim porodicama higijenski bolje uslove za stanovanje. Nemamo mi, gospodo, a bolje je što je i nemamo, statistike, iz koje bi tačno mogli videti koliko novoga priraštaja od ovih naseljeničkih generacija ostaje u životu, a koliko umire. A jedini uzrok tome zlu jeste nehigijenski izrađene kuće u kojima njihove porodice stanuju.

Zaista, ovako daljem naseljavanju od 1929 godine stalo se na put i država je sama preuzela pored naseljavanja i izgradnju kuća u kojima će naseljeničke porodice osnovati svoje novo ognjište. Te kuće, gospodo, podizane su pod raznim uslovima. Samo, gospodo, niko nije vodio računa o onim uslovima, koji će se postaviti kada se naseljeničke porodice nasele, a to su bitni uslovi za život i opstanak tih porodica. I tako su ove kuće podizane prema uslovima javne bezbednosti. Odatle se sve ostalo sprovodilo. Zemlja naseljeniku za obrađivanje, pored jednog hektara oko kuće, dodeljivana mu je ostatak gde, gde, i 10 km daljine od kuće i gde, gde i više, i ako je u zakonu o naseljavanju južnih krajeva (§ 11 tač. 10) izričito rečeno: da zemlja naseljenika ne sme biti udaljena na štetu racionalnog iskorišćavanja zemlje, t.j. ne sme udaljenost od kuće naseljenika biti veća od 5 km. (Aplauz i čuje se: Tako je.).

I ako se, gospodo, uzme da jedan pešak mora najmanje pola sata a često puta i jedan sat upotrebiti za prelaz 5—10 km, i ako se uzme u obzir njegovo fizičko trošenje snage za prelaz toga puta, onda možemo lako proračunati koliko mu je još na dan ostalo vremena za obrađivanje svoje zemlje. A kako je on u tom slučaju vrlo udaljen od svoje kuće — porodice, onda je njegova porodica ostala bez zaštite za slučaj da banditi naidu na taj prolaz, gde su kuće podizate iz razloga javne bezbednosti.

Ali, gospodo, vi treba još da znate da pored ovih kuća nigde nema vode. A ja znam, kao i vi, da, u vojnom opštem pravilu službe postoji, da se za određivanje konaka za vojsku mora voditi računa da voda bude u blizini, kao i o ostaloj stočnoj i ljudskoj hrani.

I vidite, ove su kuće podizane 5 i 10 km. daleko od najbliže vode. A to je primećeno tek pošto su kuće podignute. Tada je nastala trka. Kupljena je burgija za traženje vode, naredeno je kopanje bunara, i nikakav se rezultat nije postigao.

A kada se još zna da su te kuće podizane na takvoj zemlji, koja nikada nije obrađivana i kojoj će najmanje trebati 3 do 4 godine da se dubri, pa tek onda da se očekuje neki rezultat od nje. Onda su, gospodo moja, svi ti razlozi morali biti prvobitni uslovi onoj gospodi, kojima je ta dužnost — puna

časti — dodeljena da je izvršuju. Na protiv, oni na te uslove i ako najvažnije nisu ni mi lili.

A sada, gospodo, da vidite kakve su te kuće koje su podignute. One su neudobne i nezadovoljavajuće. Postavljene su na uzvišicama i tako izložene vetru pa će zimi biti za naseljenike veliko zlo. Kuće su unutra bez tavanice i neolepljene. Temelji su od ugaonog kamenja sitnog te ne daju vezu ili su zidani od lomljenog kamena sa blatom, u mesto krečnog maltera. Na ovaj način temelj je izložen zagadivanju, postaće leglo insekata, gušterova, zmija, žaba, miševa a uvlačiće i vlagu. Zidanje nije bilo žitkim blatom već grudvastim. Kada blato povuče vlagu i grudve se raspadnu — po mišljenju eksperata — nastaje sleganje kamenog temelja pa i cele zgrade. To se na žalost već dogodilo, pre nekoliko dana u selu Marmuli, kod Đakovice gde je pod teretom snega na krovu od jednog metra a temelji ovlaženi, palo pet ovakvih kuća. (Čuje se: Strašno).

I takva se nesreća i na dalje kod ostalih može očekivati. Zidovi su zidani iz nepečene cigle (čerpiča). Tako kažu oni koji su to radili, a ja bih na osnovu ovoga što ove kuće već padaju rekao, da i ovaj čerpič nije ništa drugo do ukalupljeno suvo blato. Jer se drukčije ovaj pad kuća ne može razumeti.

I molim vas, gospodo, bilo je određeno da se za podizanje 1.600 kuća u nekoliko srezova utroši suma od 20.000.000 dinara. Oni koji su ovaj posao radili kao što sam napred izneo, zidali su sve ove kuće bez tavanica i krečenja unutra radi postizavanja uštede oko 1.800.000 dinara i za te pare podigli još četiri stotine ovakvih kuća, što čini svega 2.000 kuća.

Kao što sam napred izložio, kuće su takve, da nisu za stvaranje novoga ognjišta na kome ima da se izrode nacionalne generacije za povraćaj izgubljenog nacionalnog karaktera ovih krajeva. Nisu, gospodo, jer u njih kada čovek uđe i pogleda, nad glavom nema tavanice i duva, pod nogama gola zemlja, a zidovi isto tako od zemlje i dobijete utisak da ste pre u grobnici nego u kući. A šta se još može reći kada se zna da su već počele da se ruše kod udara prve zime. Srećom, gospodo, te niko nije još u njih naseljen inače bi imali nevinih žrtava, dece i žena.

Sama pojava rušenja ovih kuća jeste već najbolji demanti da nije trebalo vršiti uštede. Zar treba vršiti uštede takve zbog kojih će se dovesti u pitanje zdravlje tih ljudi koji treba da se nasele. I zato, gospodo, ja iznosim ovu istinu pred Narodnom skupštinom i Kraljevskom vladom, obraćajući vam najozbiljniju pažnju, da ove kuće zbog nesavesnih ušteda i nesavesnog rada mogu postati pre leglo bolesti i sve drugo nego ognjište nacionalnog elementa, koji dolaze u te krajeve da izvrši jedan veliki nacionalni zadatak. (Burno odobravanje i pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici, velika je bila odvažnost i nacionalni potstrek ove naše braće naseljenika, koji su na poziv države rasturili svoja rodna ognjišta i pošli sa svojim nejakim u krajeve gde svojim novim životom i stvaranjem novoga ognjišta sa koga Otadžbina ima da očekuje generacije novog naraštaja — naraštaja koji bi posle izvesnog vremena učinio da između Metohije i Šumadije ne bude razlike. (Burno odobravanje i pljesak.)

I ja, gospodo, imam puno vere u novog Ministra poljoprivrede i Kraljevsku vladu i verujem, da će moj predlog za određivanje jedne skupštinske ankete koja će izvršiti pregled dosadanjeg rada na agraru

u južnim krajevima biti uzet u najskorije proučavanje, kako bi se posle 13 godina jedan put znalo, šta je i kako učinjeno na politici agrara i gde su toliki utrošeni državni milijoni. (Burno odobravanje i pljesak).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. Milan Bunović.

Milan Bunović: Gospodo narodni poclanici, pred nama je debata obudžetu Ministarstva poljoprivrede i gg. predgovornici dotakli su se svih mogućih pitanja, predmeta, potrebnih i korisnih u ovom resoru, tako da kada ne bi bilo nešto izvanrednog u mojem srezu, a koje nije baš lokalni interes; nego državno pitanje, ne bih se ni javio za reč, pošto su oni vrlo lepo celo agrarno pitanje pretresli. Stoga ću se ja ograditi i izneću stanje koje vapije za rešenjem:

Ja sam poslanik dardanskog sreza u Baranji, koji se prostire na severnoj granici prema mađarskoj državi. — Razgraničenjem sa Kraljevinom Mađarskom, ostalo je sa strane granice, t.j. u Mađarskoj, na hiljade porodica našeg življa, nastanjenog uz Dunav do zame Sent Andrije. Ti ljudi videvši da ujedinjenje svih južnih Slovena u jednu veliku državu nije obuhvatilo i njihov rodni kraj, njihova sela, a žudeći za slobodom, i ujedinjenjem sa ostalom braćom u moćnoj Kraljevini Jugoslaviji, ne obzirujući se na eventualne posledice maltretiranja od strane tamošnje vlasti, ne gledajući na ogromne materijalne žrtve koje imaju podneti, nego kao istiniti, dobri i iskreni rodoljubi našeg plemena — optirali su za našu državu, i to Srbi, svi listom, nastanjeni uz Dunav sve do Pešte, i jedan izvesan deo Šokaca nastanjen oko Pećuja.

Na hiljade porodica optiralo je za našu državu. Konzularne vlasti koje su opcije primale, obećavale su najširokogrudnije primanje, obećavale svu predusretljivost oko preseljenja kao i smeštanja, te oko unovčenja njihovog imanja. Prvi transport je došao 1921 godine kao izbeglice, među kojima sam i sam bio, od 1921 sve do 1930 godine, stalno su se preseljavali, i to po mogućstvu kako su unovčavali svoja imanja, ili bolje reći kako su sa mađarskim velikoposednicima mogli menjati svoja dobra. 1930 godine uskratila im je gostoprinstvo Mađarska i skoro svi sa izuzetkom nekoliko njih, koji se i sada još nalaze, preselili su se u našu državu.

Ostavili su svoje lepe kuće, uzorno obrađene njive i voćnjake, računajući da će ovde biti primljeni raširenih ruku, i da će se država pobrinuti za njihovo materijalno stanje, da će ih naseliti duž granice gde država ima dosta zemlje, te će im tu zemlju dati država uz dužu amortizaciju. Time bi država postigla dva rezultata. Prvi je taj što bi ojačala u Baranji nacionalno stanovništvo, te na granici napravila siguran i čvrst bedem, a drugo od naših optanata učinila bi zadovoljne građane, kojima ne bi nikada palo na um da žale za ostavljenim i napuštenim kućama, njivama i grobovima svojih milih. Međutim, šta se dogodilo? Taj Baranjski narod koji je jedinstven i po svojim običajima i po svojem jeziku, jer poreklo Baranjaca potiče iz Hercegovine i Novopazarskog Sandaka — a jedinstven je i po svojoj narodnoj nošnji, a naročito po svome poštenju, časti, iskrenosti i vrednoće, taj baranjski narod mesto da se je naselio u našu Baranju, on se raselio po celoj državi, te tako izgubio svoju individualnost. Može se reći da je baranjski narod prošao posle evakuacije gornje Baranje i posle

dolaska u našu državu tako, kao što su prošli Jevreji posle propasti Jerusalima, i raselili se po celom svetu. Baranjaca ima danas po celoj državi, ima ih u Sloveniji, Bosni, Južnoj Srbiji, Banatu i Bačkoj itd. i ma kako im bilo, ipak žale za svojom Baranjom. A oni pak koji su nastanjeni u Baranji, smešteni su po kućama sa malim prostorima, gde se i danas nalaze, kuda su putem rekvizicije smešteni; kućevlasnici kod kojih su smešteni, traže naplate stanarine, i nema meseca da ne padne sudska odluka da se neki ne izbaci iz stana. — Nepravedno je, da li ovi ljudi drže džabe u svojim kućama, ali nepravedno je ih i izbaciti na polje, što nemogu plaćati stanarinu. Ovo je potrebno kompromisno rešiti, zadovoljiti jednu i drugu stranu.

Baranjski su velike patriote i nacionaliste. Baranja je dala skoro bataljon dobrovoljaca, to su sve razlozi da baranjski narod nije zaslužio da se raseli po celoj državi, nego da ostane jedinstven tim pre, što u našoj Baranji ima mogućnosti da se taj narod tamo naseli i da se tamo mogao naseliti. Baranjski narod nije zaslužio da se o njemu tako malo vodi računa od nadležnih kao što se to do sada činilo.

Imam puno poverenje u sadašnjeg resornog Ministra g. Demetrovića, da će on učiniti sve da se ova nepravda ispravi. S toga predlažem reviziju optantskog pitanja t.j. da se optanti odvoje siromašni i dodeli im se zemlja. Na to me goni i pitanje agrarnih interesanata u Baranji koji su nastanjeni u opštinama, koje su bili okruženi velikim posedima, i koji su svoj svakodnevni hleb na tim posedima zarađivali, danas kada su velikoposedi rasparčani, ostao je ovaj narod bez izvora zarada, te je potrebna revizija i u tome pitanju t.j. u duhu proklamacije same Kraljevske vlade, da je zemlja zemljoradnikova, pa da se toj sirotinji dodeli zemlja, i da im se osigura minimalni opstanak. Osim toga su kod nas u Baranji naseljeni dobrovoljci i koloniste, kojima je zemlja u ritovima oko Drave dodeljena, gde zemlja kao zemlja može podneti, dok zgrade na tu zemlju ne mogu podići. Optantima koji su došli 1930 godine dodeljena je državna zemlja u Plavni, isto tako ritska zemlja udaljena 17 kilometara od sela, a sa ove strane Dunav je deli od mesta, tako da i ta zemlja kao zemlja mogla bi se podneti ma da je udarena pod vodnu zadrugu i plaća se vodoplavni doprinos, ali zgrade tamo ne mogu se dići, i to zemljište nije podesno za naseljavanje.

S toga molim G. Ministra da izvoli proučiti ovo pitanje i u tom pravcu, dogovorno sa Ministrom finansija, donese jedno zadovoljno rešenje u korist celokupnog Baranjskog naroda, jer kod nas i ako smo pomešani sa narodnim manjinama: Mađarima i Nemcima, ipak vlada potpuna harmonija, i ja se mogu pohvalno izraziti da smo mi jedinstveni i da smo potpuno i odano prihvatili politiku od 6 januara, tako da kod nas ne postoji nikakvo drugo do agrarno pitanje. S toga bih ja stavio ovaj predlog, da G. Ministri poljoprivrede i finansija sporazumu se o tome, da se od državnog dobra „Belje“ odvoji 5% potrebnog zemljišta za kolonizaciju optanata i dobrovoljaca koji su u Baranji kao i kolonista koji su tamo nastanjeni a što bi od prilike iznosilo 4.000 jutara, čime bi se usrećilo hiljadu kolonista i interesanata, i koja bi im zemlja donosila prihoda koliko iznosi tantijema činovništvu toga dobra, te bi s toga predložio G. Ministru: da se optanti odvoje imućniji od siromašnijih, i da se imućnijim promena njihovog imetka odobrava, t.j. da im se izađe u susret oko unovčenja

njihove imovine; da se siromašnijim optantima mesto u Plavnji zemlja dodeli u Baranji od državnog dobra „Belje“, jer u Plavnji usled nepodesnog terena, ne mogu se kolonizirati dok u Baranji su već nastanjeni, te sa svojom vezom, rodbinom i uz pripomoć prijatelja lakše će kuće sagraditi i moći će i prelaziti i obrađivati svoje zemlje u Mađarsku; da se dobrovoljci i koloniste u Baranji koncentrišu na zemlji državnog dobra „Belje“, a njihova zemlja dodeli agrarnim interesentima, koji već po selima stoje, a oni nemaju podesnog terena za građenje kuća; i na koncu, da se dade od državnog dobra „Belje“ svim agrarnim interesentima, jer je tu samo u pitanju nekoliko hiljada jutara zemlje, a spaseno će biti hiljadu porodica, — pošto državno dobro „Belje“ ima 80.000 katastarskih jutara, dok za opskrbu ovih hiljadu porodica dovoljno je 4.000 jutara, čiji prihod ne iznaša ni tantijemu koja se dodeljuje činovništvu tog imanja.

Imam puno poverenje u G. Ministra poljoprivrede i uveren sam da će sve učiniti što je moguće u interesu ovih agrarnih interesenata i optanata.

Još bi hteo da skrenem pažnju na jednu stvar. Mi smo na granici i u našim krajevima narod se bavi svinjogojstvom. Mi imamo tovljenih svinja na hiljade vagona godišnje. Za naše svinje prisiljeni smo, pošto nemamo veterinarskih stanica, da vozimo okolo u Suboticu, što iziskuje veći trošak za jedan dinar. Prema tome mi naše svinje moramo da prodajemo za 1,50 dinara, jevtinije nego subotičani samo za to što transporti tih tovljenih svinja idu do Subotice i potrebno je 36 časova, dva puta toliko koliko od granice do Beča.

Ja bih molio da se u Belom Manastiru postavi veterinarska stanica, pošto zato nema nikakvih teškoća, jer postoji veterinar u Dardi.

Pošto imam puno poverenje u G. Ministra, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Aplauz).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Reč ima narodni poslanik g. Jovo Princip.

Jovo Princip: Gospodo narodni poslanici, prvi put uzimam reč u Narodnoj skupštini, ma da sam trebao pre neki dan da govorim u načelnoj debati, ali pošto sam se kasno javio, to nisam mogao dobiti.

Hoću da se osvrnem samo na gospodu narodne poslanike, predgovornike, koji su govorili o tom našem jugoslovenstvu, o našim strankama i t.d. Ovde to samo konstatujem, ja nisam političar, ali vidimo da smo još daleko od toga, da nema pravog iskrenog jugoslovenstva među nama, jer čim se takne u malu žicu, pojavljuje se verski fanatizam, pojavljuje se plemenski šovinizam i partizanske strasti. U ovoj Skupštini izgleda vlada isto tako partijska strast kao što je i prije bila. I rdavu uslugu čine Kraljevskoj vladi oni, koji drukčije govore, nego što jeste.

Ja ću sad preći na jednu stvar i da istaknem potrebu rešenja najvažnijih pitanja, koja od nas očekuje narod i zbog čega nas je ovamo poslao.

Na nama, gospodo narodni poslanici, leže teški zadaci. Mi smo izabrani u najtežem vremenu u prilikama, u doba kad nezapamćena ekonomska kriza pustoši po celom svetu. Mi smo izabrani u momentu, kada krupna ekonomska i socijalna politička pitanja neodložno traže svoja rešenja. Opšte poznata je istina, da je osiromašenje širokih narodnih slojeva došlo do te, da preti uništenjem hiljadama porodica. Na svakom koraku, mi danas slušamo reči: bescenje poljo-

privrednih proizvoda, nerentabilnost seoske privrede, besposlica, gladovanje, skupoća industrijskih proizvoda i drugih artikala. Traži se, dakle, izlaz, traži se ublaženje ekonomske krize, traži se hitno donošenje rešenja najbitnijih pitanja, koja muče široke narodne slojeve.

Ne budemo li u stanju, da nezavisno od događaja u Evropi pružimo narodu ove zemlje ono, što on od nas očekuje, onda ćemo pokazati da nismo dostojni poverenja koje nam je on dao.

Gospodo narodni poslanici, svaka država u kojoj je na jednoj strani blagostanje, raskoš i rasipanje, a na drugoj glad, beda i besposlica, svaka država u kojoj su sto varoških bankara i kapitalista ekonomski moćniji, nego na primer milion zemljoradnika, radnika i zanatlija, svaka takva država, u kojoj se široki narodni slojevi osećaju ekonomski potišteni, stoji na labavim nogama i njena je budućnost neizvesna.

Imajući sve to u vidu, nama se, gospodo narodni poslanici, nameće pitanje olakšanja i rastećenja zemljoradnika, koji sačinjava gro ove države. Zemljoradnik je bez ikakve svoje krivice zapao u očajan položaj. On formalno gladije, on se zadužuje do guše kod palanačkih čifta i zelenaša, bankara i trgovaca; njegovi proizvodi prodaju se u bescenje, a sve što mu je potrebno da kupi u varoši, on plaća preskupo; jednom reči položaj zemljoradnika je vrlo težak, gotovo bezizlazan.

Tome zemljoradniku, gospodo narodni poslanici, Narodna skupština mora pomoći, jer privredni razvitak, napredak i blagostanje našega sela je jedan od uslova našeg narodnog opstanka.

Kao prvi korak rešenja privredne krize nameće se regulisanje zemljoradničkih dugova. I zemljoradnički dugovi su većinom nemoralni, nepošteni, jer se zašnivaju na užasnim kamatama i pljačci, ti dugovi se moraju regulisati. Zemljoradnik se mora jednom osloboditi toga tereta. Država je dužna, da ukaže svoju moćnu intervenciju u rešenju ovog pitanja. Ovoga puta, gospodo narodni poslanici, ja ću se uzdržati od toga, da se detaljno upuštam u način, kako treba izvršiti to razduženje. Tih načina ima više, ali svi se oni svode na jedno: bilo da država naprosto poništi zelenaške dugove, bilo da ih uzme na sebe, sa obzirom, da i zemljoradnici otplate u dužem periodu. Zemljoradnika treba razdužiti, jer to zahtevaju interesi naše narodne privrede. Zemljoradnik bi jedino na taj način mogao postati dobar potrošač industrijskih artikala i mogao razviti i unaprediti svoje sitno gazdinstvo, i svoju poljoprivrednu proizvodnju, koju danas gotovo u celom svetu spustava organizovani varoški kapital.

Budemo li, gospodo narodni poslanici, dozvolili, da deset miliona zemljoradnika i dalje siromaše ovi tempom, dočekaćemo to, da ćemo ih izgubiti i kao proizvođača zemljoradničkih proizvoda i kao potrošača industrijskih artikala i kao poreskog obveznika i kao nacionalni i socijalni zdrav element naše nacije. Posledice takvog procesa kako političke tako i socijalne bile bi nedogledne.

Gospodo narodni poslanici, ne treba smetnuti s uma, da pitanjem razduženja seljaka nisu rešena sva pitanja naše zaostale poljoprivrede. Razduženje zemljoradnika je samo jedan deo poljoprivrednog programa, dok drugi, tako isto važan, deo leži u unapređivanju naše seoske proizvodnje, u povećanju njenog prinosa, u dizanju ekonomskog nivoa našeg zemljo-

radnika na onaj stepen, na kome se nalaze poljoprivrednici naprednih zemalja koji su privredno, socijalno pa i politički grupisani i povezani u moćne staleške organizacije.

Gospodo narodni poslanici, u ovoj teškoj krizi postoji ipak jedna klasa, koja tu krizu ne oseća, a to su varoški rentijeri, bankari i industrijalci, koji uživaju i državnu zaštitu njihovih interesa. (Pljeskanje).

Dovoljno je pobliže zaviriti u bilanse industrijskih preduzeća i uočiti između redova i ovo, što stoji ne napisano u tim bilansima, — dovoljno je pogledati nizanje palata u varošima, preskupe kirije, basnoslovne rente, — dovoljno je pogledati zaštitu naše domaće industrije, pa će svaki seljak moći videti, da će dalje vođenje takve nacionalne ekonomske politike dovesti do toga stanja, koje neće koristiti ni državi ni narodu, a protesti osiromašenih i do očajanja dovedenih narodnih slojeva mogu uzeti neželjene forme.

Gospodo narodni poslanici, iluzorno i nemoguće je rešavanje privredne krize, ako se ne uspe podići kupovna i potrošačka moć semljoradnika. A ta kupovna i potrošačka moć širokih narodnih slojeva ne diže se nikako time, što su industrijalci digli cene svojim proizvodima do te mere, da ih zemljoradnik ne može kupovati, što se radnici otpuštaju, a nadnice obaraju. I ako država favorizira razvijanje industrije, industrijalci taj razvitak samo ometaju svojim velikim profitima, ubijanjem potrošačke moći narodnim slojevima. Carinska zaštita postigla je suprotan cilj onoga, za šta je namenjena. Dosadašnje načine rada i metode vođenja ekonomske politike treba menjati, ako se ne želi dospeti u jedan bezizlazan čor-sokak i privrednu krizu još više zaoštriti.

Završavajući svoj govor, još jednom podvlačim krupne zadatke, koje sam napred spomenuo i čije rešenje narod od nas neodložno čeka.

Smatram da ova Narodna skupština neće prezati ni od kakvog truda, ni od kakvih mera, da narod i država pod vrhovnim rukovodstvom njenog Vladeoca, dobije što veću korist od našeg rada, i da, za razliku od ranijeg režima, krene se putem napretka i blagostanja. Izjavljujem da ću glasati za budžet G. Ministra poljoprivrede. (Pljeskanje).

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Reč ima narodni poslanik g. Alija Selmanović.

Alija Selmanović: Kada smo došli ovde da otpočnemo sa radom pie nego što smo po poslovniku izabrali odbore da bi se što pie priteklo u pomoć i ublažila kriza koja vlada celim svetom, osnovali smo četiri sekcije: privrednu, socijalnu it.d. Odmah je Privredna sekcija dala jednu pretstavku predsedništvu kluba, koja je sačinjavala nekoliko tačaka radi ublaženja privredne krize.

Što se je moglo odmah provesti u delo, to je Kraljevska vlada i učinila kao na pr. oproštaj duvanskih, šumskih globa i besplatno drvarenje iz državnih šuma. Druge tačke predloga nisu se mogle izvesti jer su zamašnog značaja.

Ja ću jedan predlog učiniti, koji se može odmah i provesti, a mislim da je od koristi naročito za našeg seljaka, a to je izravnanje advokatskih nagrada prema današnjim privrednim prilikama. (Aplauz). Palo mi je u oči naše odobravanje, kada je G. Ministar pravde u svome ekspozeu između ostaloga naglasio da ima žalbi radi visokih advokatskih nagrada. Čim je to spomenuto, mi smo aplaudirali. A odmah iza toga u svome daljem govoru rečeno je, da nisu te nagrade

tako obiljne, što smo i to odobraval. Ne znam kako je to moglo da bude? Došao sam do zaključka, da nismo se oslobodili od advokatske diktature.

Razduženje seljaka veoma je potrebno i hitne je naravi, tome treba naći načina i pružiti priliku da se može razdužiti. Ja ću svoje mišljenje o tome posle izložiti.

Za jednostavno razduženje ne bih bio za to iz dva razloga. Prvi je razlog taj, da ne mogu naći jednostavan način za to razduženje. Na pr. da bi država na se primila ovaj dug, to bi indirektno značilo razdužiti dužne, a zadužiti i nedužne, a to ne bi bilo opravdano s toga gledišta, što nije ceoseljački stalež dužan.

U mome srezu koga ja pretstavljm jedan mali postotak dužan je banci i to na ovaj način se zadužio, pa mislim i u drugim mestima, da je ovo slično. Evo kako se je u mome srezu seljak zadužio. Nakon oslobođenja podignut je most na Drini a s onu stranu Drine odmah skoro do odale postoji varoš Baina Bašta. Seljani moga sreza koji su bliži mosta počeli su da idu na pijacu u Bajinu Baštu. Njihovo zemljište kudi kamo plodnije je nego u unutrašnjosti sreza. I oni su svoje produkte povoljnije prodavali tamo, a isto tako s nižom cenom dobivali su svoje potrepštine. U ono vreme bilo je novaca obilno i zato je taj seljak počeo malo komotniji i udobniji život, ne da kažem raskalašan.

Tokom vremena njegovi produkti počeli su naglo opadati, a on nije mogao predvideti opasnost, računajući, da će to privremeno biti i tako je počeo se kod banaka zaduživati. I ovi seljaci imaju duga na menici, dok seljaci u unutrašnjosti sreza nemaju toga duga, ne zato što im nije bio potredan novac, nego zato što u varoši Srebrenici nema novčanog zavoda, iako je bio prinudjen da se zaduži nije imao priliku.

Zanimljivo je i to, da su većinom seljani onih srezovala dužni, čija su zemljišta veoma plodna.

Da bi se predložilo da banke žrtvuju jednu izvesnu svotu, ne bi ni to bilo dobro iz razloga što je većina duga napravljena kod Privilegovane agrarne banke, a njen je kapital stvoren od građana, koji su prema svome materijalnom stanju uzeli akciju dve it.d. a i službenici i činovnici od podvornika pa do Ministra svaki je uzeo prema svojoj visini plate i broj akcija, pa mislim da ne bi pravilno bilo da se ovi akcioneri otšteće.

Što se tiče drugih novčanih zavoda, osim onih koji su protiv zakonskih propisa uzimali visoke kamate, nije dobro da i oni pierpe iz tog razloga, što je pie izvesnog vremena zavladao nepoveenje u celome svetu pa i u našoj zemlji, bili su počeli ulagači svoje uloge povlačiti, a ako bi sada ovakvi predlog stavili, ne bi doprineo ništa korisno, dapače da bi se kapitali iz banaka povukli, što sumnjam da ne bi veći deo izložen u novčane zavode van države i stime bi pojačali krizu i izgubili poveenje.

Mene su neki predlozi, koji su pali u ovome Domu, iznenadili, i ja zahvaljujem Bogu, što nemam kakvih novaca. (Smeh).

Drugi je razlog što ne bi bio za takvo jednostavno razduživanje, što bi se na ta način mogao i naš selja da demoralizuje.

Da bi se ukazale priike da se naš seljak razduži potrebno je da naše stočarstvo i voćarstvo nađe mesto na svetskim tržištima, jer ako tehnika i mašinerija može sve drugo da uradi danas, ne može stoku i naše voće da izbacuje. (Buran smeh i aplauz).

U ovom govoru skrenuću pažnju na naše konzule, koji se u inozemstvu nalaze. Nije njihova dužnost samo viza na putne rasprave i staranje za državljanje. Oni imaju glavni posao da svakog meseca daju izveštaje o cenama na tržištu, a naročito za one artikule, koje mi imamo za izvoz. Koliko se sećam samo sam jedanput pre tri godine video u jednoj novini da je naš konzul iz Kaira javio, da naše voće ima dobru cenu samo da je slabo pakovanje. Ja bih bio za to da naša štampa na prvim stranama tretira trgovačka i ekonomska pitanja.

Neophodno je nužno, da se nađu zajmovi za izgradnju željeznica, javnih puteva, — pa kako bi bilo da se ne bi Srebrenica zaboravila — i da se povede računa o našoj šumskoj industriji tako, da bi se imala prilika zaraditi i onda ne bi se naš seljak bojao nikakva duga, jer je spreman na svaki rad. Pre svega je potrebno, da se kamatnjak što više snizi i otplata rata produži.

Glasaću za budžet Ministarstva poljoprivrede. (Aplauz).

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Reč ima g. Stanko Trkulja.

Stanko Trkulja: Gospodo narodni poslanici, u ovoj visokoj kući, u ovoj širokoj diskusiji i u načelnoj debati i u debati u pojedinostima o našem državnom budžetu mi smo saslušali ekspoziciju G. Ministra finansija kao resornog Ministra za ceo budžet, pa smo saslušali i pojedinu gospodu Ministre iz njihovih resora. Čuli smo između nas i gospodu poslanike, čuli od njih mnogo lepih reči, a čuli smo i kritike.

Juče je prijatelj i naš poslanički drug Simo Marjanac rekao u svom govoru ovo: „Gospodo, mi smo došli ovde da radimo, a ne da kritikujemo!“ Ja bih bio slobodan upitati prijatelja i našega druga Simu, kao i sve vas poslanike: a šta mi imamo da radimo ovde? (*Aleksandar Dodić* dobacuje ironično: Njemu je neko drugi sastavio govor. Oprosti mu!).

Ja mislim, da nije za nas seljake ovde polje da oremo, da nije polje da kosimo, da nije za advokate rad u kancelarijama, za trgovce nisu njihovi dućani, a i za sve druge profesije nije polje, na koje rade, nego je ovde polje da mi kao narodni poslanici kritikujemo.

Ali, gospodo, da kritikujemo u dobroj nameri, i da tom kritikom mi ponesemo naš rad na svima poljima. Kažem ta je kritika plodonosna, ali, gospodo među tom kritikom ispalo je pored onoga što su neki kritikovali što treba, ja slobodno mogu da kažem, bilo je i kritika koje nisu imale smisla.

U načelnoj debati budžeta mi smo slušali i reč gospodina Ministra finansija, i drugih predgovornika i meni je malo čudnovato, jer mi je to palo u oči, da se kod nas počelo opet da tretira neko plemensko pitanje.

Ja, gospodo, držim da je to pitanje već jedanput za svagda rešeno. Ja verujem da je svaki pravi Srbin dao sve ono, što je imao od srpstva u ovu našu jugoslovensku državu. (*Živo odobravanje i pljeskanje*). Ja sam bar dao sve što sam imao. To su isto dala i naša braća Muslimani, Hrvati i Slovenci, a ako ima koga od gospode narodnih poslanika, koji to nije učinio, on je time pokazao da niti je pravi Srbin, niti pravi Hrvat, niti pravi Slovenac. (*Živo odobravanje i pljeskanje*).

Mi, gospodo, živimo u našem političkom radu, ujedinjeni u ovu državu, već 13 godina, i videli smo, da je za to vreme bilo i plemenskih i verskih borbi,

preko volje naroda. Vidi se takođe, da su te borbe većim delom uzrok i ove naše današnje krize. (*Odobravanje*). Kao što rekoh svaki pravi Srbin uneo je u ovu Jugoslaviju sve što je imao, a to je isto učinio i brat Hrvat, i brat Slovenac. Mi ličimo, gospodo, na ona tri mala potocića, koja su išla svaki svojim putem, dok nisu došli na jedno mesto, odakle se više nisu videla, jer su svi se spojili u jednu veliku reku. Ja bih gospodo, išao i dalje, da ne budemo mi samo jedna reka, nego da budemo jedno veliko jugoslovensko more. Ovom prilikom hoću još samo nešto o toj stvari da kažem. Iz govora predgovornika vidim, da se ovde broji koliko ima ovde Srba, a koliko Hrvata u ovoj Narodnoj skupštini. Tako isto gleda se, koliko ima na onim stolicama (pokazuje na ministarske klupe) Srba, a koliko Hrvata. Ja mislim, da tim pitanjima nema apsolutno mesta ovde. Nema ovde pitanja, gospodo, koliko ima po broju Srba, a koliko Hrvata na ministarskim stolicama, nego je ovde pitanje kakav je taj Ministar, i kako on radi? (*Odobravanje*).

Sad ću da predem, gospodo, na sam budžet Ministarstva poljoprivrede. Ja neću da se pačam u budžetsku računicu, jer nisam za to stručan, samo hoću da izjavim, da mi svi vidimo, da je ovaj budžet Ministarstva poljoprivrede najviše reduciran. Mi, seljaci, kažemo da je ovo najpotrebniji budžet za našu državu. (*Živo odobravanje*). On je temelj našoj državi, ali tako isto nama su, gospodo, potrebna i ostala Ministarstva, na primer Ministarstvo saobraćaja, kao i sva druga, a Ministarstvo poljoprivrede je najvažnije, što su i sva ostala gospoda priznala. Doduše moram da kažem, kao seljak, mi nismo staleški organizovani, i zato smo mi uvek dobri samo na jeziku. Ali nama ne treba samo lepih reči i obećanja, već treba da nam se i u radu pomogne.

Gospodo, ja bih hteo da kažem još nekoliko reči kao poslanik jednoga naroda iz pasivnog sreza, koji je, budite uvereni, stubi temelj države i našega Kralja, ali je to narod siromašan, koji ne može da se ishrani produktima svoje poljoprivrede. I u najnormalnijim godinama kada najbolje rodi, jedva 50% ako sastavi kruv sa kruvom, pa se kod nas tako i kaže: muku muči da s kruvom dokuči. Međutim, gospodo, mi vidimo da mi hvala Bogu imamo aktivnih predela koji vapiju da izvezu svoje produkte, jer je to njihovo životno pitanje i interes njihovog zemljoradnika. Međutim to za naše krajeve ne važi. Mi smo veseli kad je hrana jeftina. Naš seljak je sretan da se može prehraniti, jer on nema ništa da izveze od svojih produkata. Vi ćete me, gospodo, zapitati, pa kako i od čega taj narod živi, čime se odeva i plaća porez, kad nema baš ništa da odvoji od svojih proizvoda za prodaju. Ja ću vam na to odgovoriti da on ima samo stoku i ništa drugo. To je jedino čime on podmiruje sve svoje potrebe. Ako stoke nema, ako stoka sena nema, nema ni za njega života. Ako nema hrane za stoku, razume se da se kod nas mora gajiti primitivna stoka, ona takozvana buša. Vlasti su nastojale da ovu rasu oplemene, uvozili su iz inostranstva, a dobavljali su i iz domaćih pijaca rasplodne bikove, ali se nije pokazao nikakav rezultat. Uvozila se i jedna druga rasa za koju su naši stručnjaci pronašli da je za one krajeve najpodesnija, ali je i od nje bilo više štete nego koristi. Kada se oplodi, tele dok ima hrane prilično se drži, ali posle kad nema hrane zakrčlja i od njega prave koristi nema. Tu rasplodnu stoku

nabavlja država ili Banovina, i to su veliki izdatci, ali tu rentabilnosti nema, jer gde nema dobre hrane, nema ni dobre stoke.

Gospodo, ja ću nešto da progovorim i o našem zadrugarstvu. Ja sam zadrugar već od 1911 godine i mogu kazati da je jedino naše zadrugarstvo nas u onim krajevima podiglo i održalo. Mi nismo kao što reče drug Pešić putem zadruga nabavljali plugove i ostale poljoprivredne sprave, jer je naš zemljoradnik bio tako primitivan, da je orao samo drvenim plugom i drljačom, ali su nas zadruge preko svojih revizora i putem svoje propagande pomalo podigli. Tako je i kod nas krenulo na bolje, samo je šteta kako reče drug Pešić, što su tako velike carine na uvoz poljoprivrednih sprava.

Posle toga smelog podviga zemljoradničkih zadruga, ratarstvo kod nas počelo se unapređivati i time, što je ondašnja pokrajinska uprava u Zagrebu — to je bilo oko 1922 ili 1923 god. osnovala tako zvana uzorna ratarstva. Pojedini ljudi u selu dobivali su par komada alatlika, te alatlike su unete u selo, ljudi su s njima radili, a bili su dužni da ih dađu i drugima da s njima rade. Dok se tako nije počelo raditi, čovek naš nije ni verovao da je bolje orati železnim plugom nego drvenim. On je računao da železni plug nije za našu zemlju. Ali, ta uzorna ratarstva unela su malo više racionalnog načina rada u naš narod. Jer, gospodo, sama predavanja u sobi, predavanja ekonomista, sama pisana i živa reč, uveren sam i uverio sam se u to, nema efekta. Jedino može učiniti primer. Kad se vidi iz primera, onda se nešto hoće da radi.

Gospodo, ja sam čuo ovde jednu veliku kritiku trošarine. Ja ću sada preći malo na voćarstvo i vinogradarstvo i na potrošarinu u našim krajevima. Zaista je ta potrošarina crna i u našim krajevima u očima našeg naroda, ali, ja vas uveravam, da nije tako crna, kao što je crna s ove strane, među braćom našom. Jer, gospodo, to je batina na koju smo već naučili. Mi smo ranije imali i te kako goru potrošarinu, kada su otvarani rakijski kazani. Prije čovek nije smeo da ispeče nijedan kotao rakijski, dok prethodno ne plati za to, pa ako rakijski kotao ispečen do 10 sati, dodje finans u selo i zapečati kotao. Finansi su bili strah i trepet po našim selima. Dakle, i naš narod pozdravlja ukidanje te potrošarine. Ali, ja bih naveo jednu čudnovatu trošarinu kod nas, pa ćete se možda malo i nasmejati, gospodo.

Kod nas je prije 50 godina bilo razvijeno vinogradarstvo. Još kao dete pamtim kako su rodni bili naši vinogradi. Došla je filoksera i uništila vinograde. Nestalo je vina. Stari ljudi su sa uzdahom pominjali: „Nema zlatnih vremena, nema vina“. Ako siromašni narod hoće da ima malo vina za Božić, Uskrs ili za kakvo veselje ili zabavu, on uzima u dućanu pola litra špiritusa, pa pomoću njega pravi vino. Ali, oko 1919 godine, ili malo posle, čulo se da ima neka bela loza, koju treba samo prevrnuti i izregulati, pa je ne treba ni špricati. Narod je vredan, i da ste pogledali u proleće, videli biste da se samo radilo i sadilo se ta bela loza. Loza je rasla i napredovala. Ne treba ni da se dubri, ne treba ni sumpora, ni vapna. Treba je samo neki put okopati i evo, gospodo, vina. Stari ljudi su govorili: „Dobro je vino, ali ipak nije kao ono naše staro“. Ali, banska uprava Savske banovine natovarila je ovde, ne porez, ne prirez, nego jednu globu, gospodo. Jer naš narod se ne buni protiv po-

reza i prireza. On zna da to treba i državi i banovini, ali za ovaj namet koji mu je natovaren on to smatra da je globa, i faktički to je jedna globa. Gospodo, ja se tome čudim. To znači, da onaj mora platiti, koji mora da ide peške, a ko se vozi na automobilu, taj ne mora da plati. Onaj koji nema ništa, taj mora platiti. Ja sam digao svoj glas kao Banski većnik, jer me narod moga kraja uvek pita, hoće li se vinogradi popraviti. To je njegovo životno pitanje. Ja sam pozvan da protestiram u tom pitanju ovde i ja preporučujem Gospodinu Ministru finansija, da ovu globu izbriše. Ja to govorim ne u svojem interesu, nego u interesu narodnom. (Glas: To je otrov). To nije nikakav otrov. Niko nije tamo umro. Ako ima bolje, bolje je, ali kad nema boljega, onda je dobro ovo. Narod dobro zna, da je kruh od pšenice mnogo bolji nego kruh od proje, ali kad nema pšeničnoga, dobar je kruh i od proje.

Gospodo, ja bi u savezu s ovim prešao na nacionalni rad kod nas, na ekonomiste ili poljoprivredne referente. Ja nemam nameru da kritikujem tu ustanovu, a još manje da te ekonomiste denunciram. Ali kažem, da ovaj stalež činovnički ovakav kakav je nije na korist, već je samo na štetu. Jer, gospodo, ako sreski ekonom samo sedi u kancelariji, onda od njega nema nikakve koristi. Ja sam kazao, sreski ekonom imao bi se samo svratiti u kancelariju, koja bi za njega imala da bude svratište, a inače bi trebalo da ide u narod. Mi smo imali u selu prošle zime poljoprivredno predavanje, dakle školu. Dolazi poljoprivredni referent, dolazi veterinar, dolazi poljoprivredni inspektor, dolazi prosvetni inspektor, dolazi šumarski referent i drže predavanja onim ljudima. Ljudi slušaju. Gospodin referent govori i kaže, kako će na ljeto doći kod ljudi, kad budu kosili, pa će im pokazati, koja je vrsta koje trave, kako treba ovu travu preorati itd. Međutim ja ga zovem da dođe u polje, a on kaže, da nema sretstava, da nema putnog paušala. Pa šta onda ima on posla u kancelariji. S toga ja kažem, da bi se trebalo naći načina u samom Ministarstvu, da takav referent ima sretstava i da dolazi seljacima u polje da ih uči na licu mesta. Toliko sam imao o tome svemu da kažem. Sada, gospodo, da se još malo vratim na seljačko razduženje.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Molim gospodina poslanika da dovrši, jer je vreme prešlo.

Stanko Trkulja: Molim, Gospodine Predsedniče, još samo malo.

Gospodo, ja mislim, da je jedini spas našega seljaka u stočarstvu. Međutim to stočarstvo dana je zlo. Seljak se stočarstvu uvek veselio, jer mu je to svagdašnji njegov život, a sada mu je to zlo. Cene nema, krme nema, da prehrani stoku, koja riče gladna u štali. Nije to samo kod nas, to je bolest u celoj državi. Ja kažem, da se seljak ne može ovako da održi. On nije novac posudio sa namerom da taj novac ne vrati. On bi hteo novac uvek vratiti, ali ne može nikako da vrati u ovakvom stanju, u kakvom se danas nalazi.

Ja sam o tome čuo govoriti i kratko da kažem: ja imam poverenje u Kraljevsku vladu da će ona izneti u tom pogledu jedan shodan predlog. Ja bih mogao da dam predlog, ali neću, kako se kaže, da trčim pred rudu, a i Gospodin Predsednik me već upozorio da svršim. Samo hoću na kraju da kažem, da seljak više ne može od duga da se drži i da treba naći načina da seljaka razdužimo. Njega upropašuju i

advokati; neću da vredam moguće ovde stalež, ali mogu reći da kod nas ima advokat koji se zove Puk, a narod kaže bolje videti vuka nego Puka. Jer za troškove advokata troši se više nego što je seljak dužan. Ja bih molio da se privremeno obustave ovakve egzekucije.

Ja sam, gospodo, ovo rekao sa dobrom namerom i ako sam što god kritikovao, kritikovao sam u dobroj nameri i nisam govorio onako kroz prozor, kao što to reče gospodin Lisavac, nego sam ovo govorio u interesu naroda koji me je ovamo poslao.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč Hadži Todor Dimitrijević.

Hadži Todor Dimitrijević: Mnogo poštovani gospodine Ministre narodne privrede i gospodo narodni poslanici, velika kriza, koja je zahvatila takoreći ceo svet, zadesila je naročito moj srez koji pretstavljam i, u toliko je to gore, što moj srez nije uračunat u pasivne krajeve i tako kao siromah nema ni sirotinjskog uverenja. Pčinjski srez, koji pre rata, istina, nije bio pasivan kraj, jer je to bilo plodno Pomoravlje, ali neprijatelj posekao je šume, i voda, Morava, nasula je svoje korito, tako da se svake godine ona plodna zemlja plavi, i prema tome ne samo da je najziratnija zemlja oštećena, nego ono zlo, koje naš kraj nije poznavao ni za turskih vremena, a to je malarija, počela je da kosi mnoge naše familije u Srezu pčinjskom. G. narodni poslanici, prema tom ja kao predstavnik naroda koji sam izabran u tome srezu, hoću da protumačim želje toga naroda našoj Kraljevskoj vladi, i mogu sa pravom da kažem kao ono kad su rimski gladijatori prolazili pored imperatora i viknuli mu: „Ave Cezar morituri te salutant“; tako i ja sa pravom kažem našim rečima i za naše prilike (okrećući se prema Ministru poljoprivrede): „Zdravo da ste gospodine Ministre narodne poljoprivrede; oni koji umiru pozdravljaju vas!“

Gospodo narodni poslanici, ja sam živeo dugo godina u anglosaksonskim zemljama i nisam zabravio onu narodnu poslovicu: Tajms is moni, t.j. vreme je novac. Zato ja, znajući veliki zadatak ove Narodne skupštine, koja nas je pozvala ne da mnogo govorimo nego da mnogo radimo, štedio sam i vreme i Narodnu skupštinu i nisam se zato ni javljao za govor do sada; ovo je moj prvi istup u ova četiri meseca otkada smo se sastali ovde, ali mi gospodo, morate priznati da kako kod našeg naroda tako i kod naše gospode poslanika ima ljudi koji hoće da govore onako kroz prozor, drugi radi čaršijskog reda, da se čuju u novinama, i da njihovi glasači kažu: on je govorio. Naročito kad novine malo doteraju i to izgleda sasvim lepše nego što je ovde kazano. Ali, gospodo, mi živimo u jednom vrlo teškom vremenu, živimo u doba krize, i svaki od nas, kad je izašao da nešto kaže, počeo je sa krizom i završio je sa krizom. To je toliko isto kao što je nekada onaj stari mudri državnik rimski, kad je video da njegovom narodu preči opasnost od strane Kartagine, on je u Senatu počinjao i završavao svoj govor rečima: Ceterum cenceo Kartagina delendam ece. Mi slično nešto radimo, mi stalno govorimo da krizu treba uništiti. Jeste, gospodo, možemo uništiti nešto što je oko nas, ali ne možemo uništiti ono što je u nama. Ono što je u nama to je rezultat našeg rada, odnosno našeg nerada, a ne samo okolnosti u kojima živimo.

Ima jedna mudra ruska poslovice koja kaže: doktor i seljak znaju više nego doktor sam. Mi imamo

vrlo mudrog doktora G. Ministra finansija, ali kad je sastavljao budžet, on nije pitao ni jednog seljaka nego ga je sastavljao kako ume i doneo je nama da kažemo da li je dobro rađeno i da mi malo popravimo. Gospodo, ma da mnogi misle da sniženjem budžeta snižavaće se i tereti koji padaju na narod, moje je mišljenje obrnuto. Ja znam da su najnaprednije države one čiji su budžeti mnogo veći i mi izgledamo kao što kaže naša narodna poslovice: seci uši, krpi leđa. Ako mi iz godine u godinu nastavljamo da obaramo budžet, onda ćemo dostići standard kineskog budžeta i onda, ne daj bože, da prođemo kao što je prošla Kina. U kineskom budžetu nema izdataka na vojsku, na škole, nego samo ličnih izdataka za mandarine i njihove žene.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Gospodine poslanice, molim vas da ne pravite takve komparacije.

Todor Dimitrijević: Ima jedna druga stvar koja se ovde mnogo spominje u Narodnoj skupštini a to je 6 januar. Ja mislim, gospodo, ako je iko od Jugoslavena pozdravio 6 januar sa većom iskrenošću to sam ja, jer sam ja onaj paćenik i mučenik partijske diktature koja je postojala pre 6 januara i zato nikad nisam stupao ni u jednu stranku i zato me je obradovao ovaj čin naših mudrih državnika koji su jednom za svagda učinili kraj partijskim ditakturama koje su postojale pre 6 januara i što je aktom šestojanuarskim udaren temelj našoj nacionalnoj državi koja se zove Jugoslavija. Ali kao što je 6 januar Magna karta našeg političkog uređenja, ono što je Magna karta za slobodu i za razvitak Velike Britanije, aktom od 6 januara nisu pogodeni svi koji se nisu starali o dobru ovoga naroda. Pogodeni su samo političari, ali aktom od 6 januara nisu dohvaćeni ni zeleniši, koji su danas jedno od najvećih zala, koje naša zemlja trpi i koji pogoršavaju ovu nesrećnu krizu.

Kad smo, gospodo, sada došli na budžet Ministarstva poljoprivrede potrebno je da svaki od nas kaže svoje iskustvo te da nađemo neki modus kako bi mogli da popravimo stanje našega seljaka. Iz govora mojih prethodnika video sam mnogo, čuo sam mnogo, i naučio sam mnogo. Ali mi izgleda, gospodo, da se njihovi govori uvek vrte oko onoga sreza koji ih je poslao i misle da samo njihovom srezu treba da bude dobro, pa drugima kako da Bog. Dakle, braćo, ja ću ovde da pokušam da iznesem i neke šire poglede na ono što se dešava u jednom srezu. Ali ne u našoj državi nego što se dešava u drugim državama, naprednijim i kulturnijim, koje su svojom civilizacijom zadržile ceo svet. Još za rane mladosti svoje ja sam otišao iz naše države. Bio sam naš državni činovnik ali sam se toga odrekao jer sam video da narod od svoga činovništva, od svoga birokratskog činovništva narod nema nikakvih koristi. I da me ne bi sirotinja proklinjala otišao sam, što kazao naš narod, trbuhom za kruhom, otišao sam u strani svet da vidim i da se naučim nečemu pa kad se vratim da ovome našem narodu pomognem. Neću da vam pričam sa ovoga mesta, gospodo, kako je to...

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Molim vas gospodine da se vratite na budžet Ministarstva poljoprivrede.

Todor Dimitrijević: Hoću da vam govorim o istoriji Sjedinjenih Država, kako je ovaj narod postao najveća sila na svetu, kako je Kanada postala žitnicom celoga sveta. Kad su oslobođene Severo Američke Države, Kanada je ostavljena kao zemlja ve-

čitog snega i večitog leda. Mi međutim, danas vidimo da je ona svetska žitnica. Dakle, Amerikanci su se prevarili: oni nisu mogli ni zamisliti u ono vreme da nauka i ljudski um mogu od jedne zemlje snega i leda da učine ono što je učinjeno; da tu zemlju pretvore u najveću žitnicu. Ali su Amerikanci otišli i dalje: oni su od pustog Arizona i Nju Maksika, gde je sam pesak i gde na železnicama mora da se prave dupli prozori, da ne bi pesak ulazio u vagone, oni su od tih zemalja napravili pravi raj. I tamo gde za 20 i 30 godina ne padne ni po jedna kap kiše, tamo možete sada dobiti najbolje južno voće. Toliko su daleko Amerikanci doterali u svojoj poljoprivredi. Ali, gospodo, Amerikanci su narod anglo-saksonske rase koji u svoje poslove ulaže veliki trud i veliku izdržljivost, pa zato i mogu da stvore velika dela.

Ali, gospodo, nisu samo Amerikanci takvi. Takvi su i Japanci koji su do pre 50 godina bili potpuno divljački narod. Za 50 godina taj se narod toliko podigao da sada ratuje sa velikim silama i pobeđuje. On danas stvarno ratuje sa celim svetom, jer ratuje protivu Kine, a sve druge države, ceo svet, ne može mu ništa, i on će izvršiti ono što je namislio. Ali, gospodo i braćo, da vam kažem da ono što radi Japan to radi onaj njegov prosvetljeni seljak. Vi treba da imate na umu da je japanski seljak najprosvetljeniji seljak na svetu. Zato braćo, u Japanu u toj državi koja ima svega 600.000 hektara ziratne zemlje živi 60 miliona ljudi, dok u našoj Jugoslaviji gde ima 4,588.000 hektara ziratne zemlje ne može da se izdrži stanovništvo od 13 i po miliona stanovnika, nego se ovde čuju reči o gladi.

To je došlo zbog toga što u Japanu — čujte gospodo, dobro ove cifre — što u Japanu ima 14.000 poljoprivrednih škola, a u Jugoslaviji ima svega 41 poljoprivredna škola. Šta to znači, braćo? To znači da mi prema Japanu zaostajemo sa 2.677 puta u pogledu zemljoradnje. Pa braćo, vi se na primer šokirate kad imamo nekog suseda, neku državu, sto puta jaču od nas, a neće li vas šokirati to kad jedna država, jedan narod, je 2.677 puta jači nego što smo mi? Razume se Japanska vlada je obraćala pažnju na svoga seljaka. Ona je htela da ga kulturno podigne, jer je znala da podizanjem seljaka ona podiže sam narod i državu i da je ta država jaka, gde je seljak jak. (Pljeskanje).

Da vidimo, braćo, koliko od ovih naših poljoprivrednih škola imamo seljaka koji su prošli kroz te škole. Ja na primer predstavljam jedan dosta veliki srez, ali u mome srezu nema apsolutno ni jednog seljaka koji je svršio poljoprivrednu školu, jer, ako je neko i svršio poljoprivrednu školu, on je već postao veliki gospodin, on je otišao u birokraciju, njemu se ne radi zemlja. (Odobranje).

Poštovana gospodo poslanici, treba da znate da, dok je kod nas u Jugoslaviji redak seljak, koji je svršio poljoprivrednu školu, dotle je u Japanu svaki treći seljak svršeni đak poljoprivredne škole. Braćo, ja vam ovo ne govorim na pamet, ja vam govorim po podacima koje je izdao naš poljoprivredni fakultet, a ne govorim samo na osnovu podataka nego iz ličnog iskustva, jer sam ja video taj elderado, taj kulturni život tamo, tamo sam živeo. Amerika je imala pravo kada je postavila devizu da se treba bojati žute opasnosti. Jeste, gospodo moja, i to zbog toga što je taj narod, japanski narod, vredan i trezven. On ne čini

nikakve eksperimente nego primenjuje sve ono što je nauka do sad dala, a ne ide za eksperimentima.

Naš Gospodin Ministar finansija reče da se on u eksperimente upuštati neće. Ali, braćo, ja se pitam, zar trošarina na vino i rakiju nije jedan grozan eksperimentat za naš narod? (Odobranje). Imajte na umu da ja ovo govorim kao apstinent, čovek koji nikad nisam pio ni vino ni rakiju ni pivo, ali sam video da naš narod ne samo što je upropašćen materijalno zbog te trošarine na vino i rakiju, nego je i potpuno demoralisan. (Odobranje). Nema više, draga braćo, onog domaćinstva, onog domaćinskog ponosa, koji je bio pre toga kad nije bilo toga zakona za vino i rakiju. Pa, braćo i gospodo, zar žitni režim nije takođe jedan grozan eksperimentat na telu našeg naroda? Pa zar, gospodo, novo ukidanje škola nije jedan najgori eksperimentat na duši našeg naroda?

Gospodo, škola nije samo zato da osposobi jednoga čoveka za njegov budući život, nego je škola potrebna da nam sazida Jugoslaviju koju smo počeli. Jer i mađarski političari u staro vreme bili su mnogo pametniji nego što smo mi, i zato su oni od tuđih naroda pravili Mađare. Jedan je Mađžar rekao: Srednja škola je mašina u koju na jednu stranu mećemo Slovaka, a onda na drugu izlazi Mađžar.

Braćo i gospodo poslanici, ja bih se složio sa eksperimentima, ali sa takvim eksperimentima koji ne zasedaju u telo i dušu našega naroda i našega seljaka nego sa oglednim eksperimentima, sa onim eksperimentima koje je učinio naučnik Berlov, koji je od jednog pšeničnog zrna svojim eksperimentom za godinu dana dobio 39,950 kgr. pšenice. To je eksperimentat! A šta mi imamo? Naš je seljak u mnogim krajevima zadovoljan kad može od jednog zrna pšenice dobiti pet kilograma. U mome kraju on je zadovoljan kad dobije slamu, a dešava se da on metne seme i samo seme dobije.

Gospodo, da vidimo kako stoje drugi narodi u pogledu ovih poljoprivrednih škola na koje ja ipak obraćam najveću pažnju, jer je žalosno da mi kao jedna agrikulturna zemlja imamo svega ciglih 41 agrikulturnu školu. Mi naprimer u našem zakonu ne predviđamo — koliko je meni poznato — izvinite što nisam prisustvovao ekspoziciji G. Ministra poljoprivrede — da je uneta izvesna suma za nove poljoprivredne škole za ovih 10 godina. Ako mi budemo ovako istim tempom radili kao što smo radili za poslednjih 10 godina, od onda otkad su se oslobodili naši krajevi, naš narod će biti uvek u agrarnoj krizi. Ja ću napomenuti to da se na primer u našem Finansijskom zakonu ne vidi borba protiv luksuza, kao što se videlo kod onih stvaralaca velikih država, kao što je na primer bio veliki Katon. On je bio protiv luksuza da je išao tako daleko da je kazao: Da Karteginu treba porušiti ne samo zato što Kartagina može smetati Rimu, nego što se luksuz može preneti u Rim i da Rim zbog toga propadne. I Rim je zaista i propao.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Molim da završite. Vaše je vreme isteklo.

Todor Dimitrijević: Sad ću završiti. — Da vidimo kako stoje druge države u tome pogledu. Ne samo Japan, nego da uzmemo malu Belgiju koja ima na 2500 zemljoradnika jednu zemljoradničku školu. Pa onda Kanada koja ima na 1800 jednu poljoprivrednu školu. Mi na 430.000 imamo tek jednu poljoprivrednu školu. Zbog čega, braćo, mi kao zemljoradnička i agrikulturna zemlja moramo da uvozimo agrikultur-

nih proizvoda? Mi smo uvezli poljoprivrednih proizvoda: ječma, raži, krompira u vrednosti 678 miliona dinara. Uvezli smo ono što se moglo kod nas na našem zemljištu proizvoditi. Mi i ako smo šumarska zemlja, uvezli smo za 30 miliona šumske građe. Pa i ako smo duvanska zemlja, uvezli smo duvana za 20 miliona dinara.

Ja braćo, kao što vidite moram da svršim svoj govor, pošto sam opomenut od G. Predsednika, i ja svršavajući ga zahvaljujem vam što ste me pažljivo saslušali. Na kraju izjavljujem da se ja potpuno slažem sa politikom Kraljevske vlade, jer kad se ne bih slagao ne bih se ni kandidovao na njenoj listi, i kao što sam bojkotovao sve liste do 6 januara, to bih učinio i sada, ali smatrajući i sada da je ova Vlada jake ruke, i da će se starati svima silama koje joj stoje na raspoloženju da agrarnu krizu koja je zadesila našeg siromašnog seljaka, da poboljša stanje našeg seljaka, ja ću i u pojedinosti glasati, za budžet Ministarstva poljoprivrede. (Buran aplauz).

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Toša Rajić.

D-r Toša Rajić: Gospodo, narodni poslanici, mi smo čuli ekspozice G. Ministra poljoprivrede i ja mislim da taj ekspozice kako po svojoj opširnosti, tako i po svojoj sadržini zaslužuje svaku pažnju. Mi smo gospodo, u tome ekspozice G. Ministra čuli da naša zemlja pored ovakvog stanja kakvo mi danas imamo kada ne znamo šta da radimo sa našim žitom naša zemlja uvozi pivski ječam i uljno bilje i ako imamo uslova zato da i mi sami te artikule u našoj zemlji proizvodimo. Gospodo, ja mislim da bi mi trebali da se zapitamo, šta je glavni razlog tome da se kod nas ne proizvodi niti ovaj pivski ječam niti uljno bilje za industriju koja u našoj zemlji postoji. Tome je svemu razlog karteli koji kod pojedinih industrijskih grana postoje u našoj zemlji, jer naš seljak je lepo počeo da proizvodi i pivski ječam i uljno bilje, ali kad god je bila malo veća proizvodnja tog pivskog ječma i uljnog bilja, onda su se fabrike odnosno industrije kartelislale i cenu oterale na minimum tako, da su seljaku oduzeli potpunu volju za sejanje tih biljaka. Ovo bi se gospodo, trebalo sprečiti, i ja bih molio G. Ministra poljoprivrede da učini potrebne korake kod nadležnog Ministra trgovine i industrije da se na sve ove proizvode kako na pivski ječam tako i na uljno bilje kao i na sve ostale poljoprivredne proizvode koje uvozimo najviše u našu zemlju stavi najveću uvoznu carinu i onda te industrije biće prinudene da se obrate našem domaćem zemljoradniku, našem domaćem proizvođaču. Osim toga, gospodo, u pogledu ovih kartela, mi do duše imamo zakone koji sprečavaju ta kartelisanja, ali pomoću saveta većih advokata, izvesnih industrijskih grana te se odredbe izigravaju, a ja ovde opet tvrdim i to, da nikakva druga sretstva ne mogu sprečiti kartelisanje tih industrijskih preduzeća nego carinska politika.

Na primer uzmimo samo, gospodo, industriju šećera. Sve te fabrike šećera su se kartelislale pa, s jedne strane, prodaju šećer pošto one hoće, a s druge strane, kupuju od naših seljaka šećernu repu opet pošto oni hoću. (Uzvici: Tako jel!)

Ja držim, gospodo, da tu ima i malo nemoralnog, nemoralnog zbog toga što su u taj kartel stupile i naše državne fabrike šećera i to stupila je kako ona na Čukarići tako i ona na Belju.

Gospodo, u ovome Domu mnogo se čulo o nezadovoljstvu zbog Zakona o žitu. A čuli smo i izjavu G. Ministra finansija, kad je ovde pred punom kućom izjavio da će se doneti zakon o likvidaciji žitnog režima. Ja sam još u načelnoj debati o budžetu izjavio da mislim, da Zakon o žitu nije u opasnosti i ne mislim da ga branim, ja ponovo izjavljujem, da sam uveren da nije taj Zakon u opasnosti i neću da prejudiciram, da se sad upuštam da branim taj Zakon, jer neznam sa kakvim će predlogom Kraljevska vlada izaći pred Narodnu skupštinu, pa zadržavam sebi pravo da tom prilikom uzmem reč i da branim taj Zakon, iako ga je vrlo teško braniti, jer jedna stvar mora da se zna: da je cela zemlja pljeskala kad je taj zakon donet, jer se smatralo da je i dobar i socijalan i pravedan, a danas cela zemlja pljeska kad čuje da će se taj zakon ukinuti, jer se smatra asocijalnim. Ja, gospodo, tvrdim, da je Zakon dobar, da je socijalan i pravedan, ja ću to dokazati kad bude tome došlo vreme, ali za sada mogu da kažem samo toliko iako je on dobar, iako je socijalan, iako je pravedan, on nije dobro izvođen, i to rđavo izvođenje dovelo je do toga, da i oni, koji bi trebali da ga brane, misle i razmišljaju se da li da ga brane.

Gospodo, povodom Zakona o žitu ja još uvek mislim da nema opasnosti da će se zavesti slobodna trgovina, jer svečano dato obećanje od strane Kraljevske vlade ne može se tako lako pogaziti jer bi se time izgubila svaka vera i u Kraljevsku vladu i u državu. Ja ću da vam navedem jedan slučaj iz toga Zakona o žitu, o čemu sam ja govorio i G. Ministru poljoprivrede i G. Ministru trgovine i industrije. I dok se G. Ministar trgovine i industrije sasvim složio samnom, dotle G. Ministar poljoprivrede iako se nije složio, ipak je stavio u izgled da će akceptirati ono stanovište, koje ja zastupam.

Gospodo, u oblasti Vojvodine ima masa veleposednika čije su zemlje dodeljivane agrarnim interesima, dalje kolonistima i dobrovoljcima iz Dalmacije, Like itd. i ti agrarni interesenti su te zemlje putem fakultativnog otkupa kupovali od tih veleposednika, i to na otplatu na četir-pet i šest godina.

Gospodo, ti veleposednici, s obzirom da nisu imali veru u budućnost naše narodne valute, našeg narodnog novca, nisu smeli u ono vreme da ugovore kupoprodajnu cenu u novcu, već su ugovorili kupoprodajnu cenu u žitu, ne da dobiju žito, već da dobiju novac odgovarajući ceni izvesne količine žita, koja će cena biti merodavna recimo toga i toga dana na Novosadskoj ili Somborskoj ili na nekoj domaćoj produktnoj berzi. I gospodo, ti agrarni interesenti, koji su te zemlje kupili, otplaćivali su redovno, a sada je došao Zakon o žitu. Imali su da plaćaju ljudi tim veleposednicima redovno sredinom avgusta i početkom septembra, glavno je, da su rokovi otplate tih rata bili avgusta i septembra meseca. Ti ljudi, koji su te zemlje kupili, i koji su sve sitni ljudi, koji zaslужuju svaku našu pažnju i pomoć, nisu mogli svoje žito da prodadu, niti da predadu trgovcima, niti su mogli da prime pare, i došli su ti veleposednici, pa su kazali ovako: uviđamo da imaš teškoće oko prodaje tvoga žita pa da utvrdimo cenu, da vidimo koliko imaš da platiš, pa ćemo čekati dok žito prodaš 25 avgusta ili septembra bila je ta cena na Novosadskoj produktnoj berzi tolika i tolika i imaš da mi platiš toliku i toliku sumu novaca u dinarima i zato, što ću te čekati plaćaćeš mi 8% kamate. Neka se gospodo,

sada ukine taj Zakon o žitu, taj seljak, koji je te zemlje kupio on bud nema novaca, jer nije mogao žito da proda, pa mu se računa cena od 172 dinara, pa plus ima da plati kamatu, koju mu zaračunavaju od 8 do 12%, još sada, ako se ukine Zakon o žitu, on će imati, gospodo, da proda žito u najboljem slučaju po 120 dinara. Onaj veleposednik će da ga tera, pa će da kaže: šta me se to tiče, u to i u to vreme važila je ona cena.

Gospodo, ja ću još jedan slučaj da vam navedem. Na primer u Sarči postoji jedan veliki posed od 2.000 katastralnih jutara, gde je vlasnik živeo do 1923 godine i on je po Zakonu o agrarnoj reformi imao pravo na jedan maksimum. 1923 godine, umro je taj veleposednik i ostavio je tri sina i jednu ćerku. Putem naših agrarnih vlasti i preko partijskih ljudi sproveo je to, i ako nije imao pravo, da mu se prizna četiri maksimuma, i čim je on dobio tu dozvolu, da mu se prizna četiri maksimuma i da te zemlje može prodati, on je te zemlje prodao još 1928 godine i prodao je gospodo, po ceni od 90 metarskih centi po katastralnom jutru. Gospodo, ti ljudi imaju da plate ove godine po katastralnom jutru 15 puta 172 dinara, i ako oni nisu svoje žito do sada mogli prodati, plaćaju kamatu i čekaju vreme, kad će žito prodati. Ako se Zakon o žitu ukine, onda ima da strada naš srednji zemljoradnik, ima da strada naš sitni stalež.

Gospodo, po ugovoru veleposednik nije dužan da primi žito, već ima pravo da traži novac, i onaj je dužan da da gotov novac, za odgovarajuću količinu žita, po ceni koju notira Novosadska berza. Vidite, gospodo, Gospodin Ministar poljoprivrede je doneo jedan zakon od 5 decembra 1931 godine, u kome se vidi jedna najbolja namera. Međutim ako uđemo u suštinu same stvari, i malo dublje proučimo, onda ona Liverpulska berza, bila bi za nas dobra, i odgovarala bi našim potrebama, ali Bečka berza notirala je pšenicu sa 300 dinara po 100 kilograma, znači, znatno više nego što se žito prodaje na domaćim berzama. I ja povodom toga hoću da zamolim Gospodiña Ministra poljoprivrede, da on obrati pažnju na ovu stvar, i da to ispravi.

Gospodo, prigovara se, pa se kaže: mi ne možemo doneti nikakvu zakonsku odredbu iz razloga, što je i Karlovačka patrijaršija prodala 10.000 katastralskih jutara, što ima da joj se plati po vrednosti žita, pa ako bi mi to uradili na ovaj način, onda bi i Karlovačka patrijaršija bila oštećena. Ja na to mogu samo to da odgovorim, da ako bi Njegova Svetlost Patrijarh znao, o čemu se radi, i kad bi znao kakvo je ovde krupno pitanje, i kakvi su vitalni interesi našeg seljaka po sredi, ja sam uveren, da bi i on sam pristao, da primi cenu žita, svetskog tržišta da bi spasao onu masu bednika, jer inače svi će da ispropadaju.

Nemojte zaboraviti, gospodo, da među ovim velikim posednicima na primer u Srezu Veliko-bečke-rečkom, postoji Altruistička banka, koja ima vrednost od oko 300 vagona žita da primi ove godine. Nemojmo zaboraviti, gospodo, da ta banka nije naša, već da je njena centrala u Pešti, i da taj novac, koji ona oduzima od našeg zemljoradnika, ne ostaje u našoj zemlji, nego ide van granica naše države. Gubitke, koje država ima da pretrpi, po ovom Zakonu o žitu, stoji, da mi imamo da naknadimo bilo u obliku trošarine, bilo skupljom kupovinom brašna, nego što vredi, ili u obliku poreze, tek na koncu konca mi moramo

da naknadimo svu tu štetu, dokle nemamo mogućnosti, da od tih stranaca naplatimo te gubitke, koje mi svi moramo da platimo.

Gospodo, ja bih imao još da govorim, ali obzirom na to, da je vreme poodmaklo, a vidim da ste i vi već zamoreni, pa pošto me i Gospodin Pretsednik opominje, ja ću završiti. U uverenju da će Gospodin Ministar poljoprivrede ove opravdane zahteve, koje sam izneo uzeti u obzir i u formi jednog amandmana to ispraviti, izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva poljoprivrede. (Odobranje).

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Prekidam sednicu, koja će se nastaviti u 3 i po časova posle podne.

Sednica je prekinuta u 13.20 časova.

(Nastavak u 3.30 čas. posle podne).

Potpretsednik D-r Avdo Hasanbegović: Gospodo, nastavljamo sednicu. Ima reč narodni poslanik g. Mita Dimitrijević.

Mita Dimitrijević: Gospodo narodni poslanici, ja dolazim ovde samo da učinim jedno kratko pitanje na G. Ministra poljoprivrede, pitanje, koje je vrlo važno i specijalno je od velikog interesa za onaj mali svet u Južnoj Srbiji, koji se našao razočaran posle kupovine zemlje, za vreme od 1918 do 1925 godine i doznije. Kupovina zemlje vršena je neposredno od Turaka, koji su napuštali našu Otadžbinu i odlazili, da se najvećim delom više nikada ne vrata. Kupovina je vršena na bazi kupoprodajnih ugovora. Međutim, siroti seljaci niti su znali niti je bilo za jedan deo kupoprodajnih ugovora nikakve agrarne reforme, koja bi seljake obavestila o tom, da li je mogao ili nije mogao kupiti te zemlje.

Samo u jednom Srezu kočanskom, da ne govorim o drugim srezovima, ima mislim tako do stotinu tih kupoprodajnih ugovora, koji su čak što više i kod vlasti bili potvrđeni. Međutim, doznije agrarnom reformom i raznim odredbama utvrđeno je, da ta zemlja koju su oni kupili pada pod pritisak agrarne reforme i ne obazirući se ni malo na to, da je za tu zemlju narod plaćao, da je zaključio kupoprodajne ugovore, da su ti kupoprodajni ugovori potvrđeni kod vlasti, tim samim faktom, što je ta zemlja pala pod teret agrarne reforme, zemlja im je oduzimana. Prilikom oduzimanja zemlje bilo je jako teških i vrlo mučnih slučajeva. Često puta su seljaci meštani obrađivali tu zemlju i sejali i kad je bila žetva gotova, prijavio se neko koji je upućen kao agrarni interesent, kao kolonist, i pokazao je pred vlastima svoje pravo, dolazio je tako reći po rešenom pravu koje mu je dala agrarna vlast, javljao se kao posednik i bilo je mučnih, teških i upravo dramatičnih scena, kako se zemlja oduzimala od seljaka meštana.

To je ostavljalo jedan težak utisak, naročito zbog toga što vi vrlo dobro znate da teško pada jednome čoveku kad mu se oduzima zemlja, na koju on veruje da ima prava. Krivice do njih nema što u jednom vremenu nije bilo nikakve agrarne reforme, a uz to uzmite da su sve to prosti seljaci koji nisu znali za sve te odredbe i propise. Ja ne kažem da su agrarne vlasti postupale nepravilno; to su bile sve zemlje onih Turaka koji su napuštali našu zemlju, a kad-kad i ne baš sasvim njihove. I zbog toga su i naši seljaci iz Južne Srbije dvojako nastradali. Oni su osećali, i ako imaju neke ugovore, da im se čini velika nepravda što im se zemlja oduzima. Ja u napred znam da će G. Ministar dati povoljan odgovor na ovo pitanje.

Ja ovo pitanje ne činim samo radi toga što nisam uveren u gotovost G. Ministra da će izaći u susret u ovom pitanju, već više radi toga da se čuje, odgovor G. Ministra baš u Skupštini, te da bi se o tome saznalo u narodu i da narod vidi da se o onom što on oseća da je pravedno — govori i seve u Skupštini. Osim toga, gospodo, zemlja koja se seljaku oduzima, bila je vrlo često i ograničena, pa je čak ulazila i ušla u jedan agrarni kompleks — i sad ta ista zemlja ne može da mu se vrati. Ali, ko ima više prava da dobije tu zemlju nego baš onaj narod koji tamo živi? On ima mnogo više prava nego drugi agrarni interesenti koji dolaze iz drugih krajeva. Mi nemamo više potrebe da vodimo u Južnoj Srbiji politiku i pravimo nekakve pojaseve koji će narod razdvajati, nemamo te potrebe jer je taj narod i dušom i srcem odan našoj zemlji. Na protiv naša je dužnost da činimo sve, kako bi se ostavio utisak, da najpreče pravo na tu zemlju u Južnoj Srbiji imaju baš ti meštani, iz tih krajeva i tih sela u Južnoj Srbiji. I, gospodo, zato bih ja molio G. Ministra da po ovome pitanju, prilikom odgovora na sva druga pitanja, koja su naši drugovi učinili, dade jednu pravednu deklaraciju, a u isto vreme i da se uredi način kako bi došao do naknade u zemlji taj narod i ti naši dobri, valjani, vredni i sposobni seljaci osetili, i kako im onaj novac koji su dali za zemlju neće propasti. Oni treba da dobiju zemlju, ako ne istog boniteta a ono bar zemlju približnog boniteta. Ja imam pri sebi oko 100 kupoprodajnih ugovora i molim G. Ministra da posle pozitivne deklaracije, da u isto vreme, uredi i jedan način kod agrarnih vlasti na koji bi se meštanima stavljala na raspoloženje, u Južnoj Srbiji, ako ne prvoklasna zemlja, a ono bar zemlja približno istog boniteta. Agrarna reforma nosi u sebi uvek revolucionarni karakter, ali ipak ja smatram da se tim seljacima može obezbediti da prvenstveno dobiju zemlju.

Drugo nemam ništa reći. Svoje mišljenje sam kazao u načelnoj debati budžeta u koliko se tiče Ministarstva poljoprivrede. Ovoga puta zamolioću još jedanput Gospodina Ministra, da mi ovo ne uračuna u nikakvu kritiku nego u jednu konstataciju. A naime:

U budžetu Ministarstva poljoprivrede učinjeno je smanjenje prema prošloj godini za 40%, i prema tomu ja tvrdim, da će država ovoga puta uzeti za 40% manje učešća i u razvijanju naše poljoprivrede. Ako se to mora da učini, onda učinimo tako, ali gledajmo da to smanjenje od 40% popravimo bar time, što ćemo u toku budžetske godine naći drugi kredit za poboljšanje naše poljoprivrede.

Očekujući jedan pozitivan odgovor od gospodina Ministra, ja izjavljujem da ću glasati, kao što je to bilo i u načelu, i ovoga puta za budžet Ministarstva poljoprivrede.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Izvolite čuti, gospodo poslanici, G. Ministra poljoprivrede g. Demetrovića.

Ministar poljoprivrede Juraj Demetrović: Gospodo narodni poslanici, diskusija koja je vođena o budžetu rashoda Ministarstva poljoprivrede, bila je plodna i iscrpna. Ja ne begam od kritike i smatram da kritika može da bude uvek vrlo korisna, ako je pozitivna. Pozitivna je kritika onda, kad teži zatim da se izvesno stanje popravi, promeni na bolje, tj. ako je kritika rukovodena tom željom da pripomogne povoljnom i dobrom rešenju problema koji se pojavljuju. Ja mogu sa zadovoljstvom da konstatujem da su

gospoda govornici, koji su uzimali učešća u ovoj diskusiji, bili rukovodeni tom željom i tom mišlju, da kažu ono što im je na srcu, da iznose pitanja onako, kako ih oni vide i da na taj način pripomognu da se mnoga otvorena pitanja u našoj zemlji korisno reše po naš narod.

Ja mogu samo da blagodarim gospodi narodnim poslanicima koji su učestvovali u ovoj diskusiji, jer su oni, nesumnjivo, izneli velik materijal, o kome treba voditi računa, i ja obećajem sa svoje strane, da ću o svim tim primedbama voditi računa. (Burno odobravanje).

Na prvom mestu pozdravljam one primedbe, koje se odnose na visinu budžeta Ministarstva poljoprivrede. Uistinu budžet Ministarstva poljoprivrede vrlo je malen. Meni je vrlo milo što sam konstatovao ovo raspoloženje u Narodnoj skupštini, raspoloženje koje traži veće kredite za unapređivanje poljoprivrede. Ali nažalost, mi smo već naviknuti bili iz ranijeg doba da se je Ministarstvo poljoprivrede vrlo slabo dotiralo u državnom budžetu. I možda je upravo krivica u tome, što je to bila jedna hrđava praksa od ranije, — a po mome mišljenju jedna štetna praksa po interes naše zemlje. Zbog toga izgleda, da se sa tom praksom olako produžilo. Uistinu to nije put kojim možemo da izmenimo i popravimo naše prilike na selu.

Gospodo, ako ispitujemo uzroke tome, ja mislim da ćemo ih naći u tome, što je, na žalost, naš svet i suviše orijentiran samo u pravcu tako zvane čiste politike. Kod nas postoji jedan izraziti čisto politički mentalitet. Svaki kod nas hoće da raspravlja sva moguća politička pitanja, a, gospodo, nema onog mentaliteta koji je stvaralački, konstruktivan, onog mentaliteta koji ide za tim, da se u pojedinim granama naše privrede radi, napreduje i stvara. (Odobravanje). I taj čisto politički mentalitet, koji je dominirao u našem narodnom životu ranije, i u našim ranijim Narodnim skupštinama, taj mentalitet naneo nam je mnogo zla, a odjek toga mentaliteta, na žalost, mogli smo da konstatujemo i u ovoj našoj Skupštini po gde-gde. (Aplauz). Vi ste videli da još sile iz prošlosti deluju u nama, i one svaki čas dolaze do svoga izražaja. (Odobravanje). A nesumnjivo je to, ako hoćemo da napredujemo i zauzmemo svoje mesto među drugim narodima, da moramo poći drugim putem. I ja kao resorni Ministar poljoprivrede, sa ovoga mesta apelujem na vas, i na celu našu javnost, da izgrađujemo, da stvaramo jedan poljoprivredni mentalitet. (Aplauz i živo odobravanje). Istina jest — jedan od govornika rekao je: „Kod nas je uobičajeno da se mnogo o seljaku govori“, pa, gospodo, treba jedanput za seljaka i da se nešto uradi. (Aplauz). Zdrava seljačka pamet, ovde, sa ovoga mesta, progovorila je ovo: „Mi smo došli ovamo da radimo“, a ja dodajem: i da mnogo toga uradimo. (Živo odobravanje). To je raspoloženje danas u narodu, i ja mislim da je to i istorijski zadatak ove Skupštine. I ako naša Narodna skupština pode tim putem — a ja sam uveren da je ona raspoložena da pode tim putem — da mnogo uradi; da rešava ona pitanja, koja su danas najvažnija, a to su pitanja socijalno-ekonomska, — onda, gospodo, u našoj zemlji počće jedna nova epoha: epoha, da se više ne može da živi od čiste politike; da se jedanput prestane sa rešavanjem onih pitanja, koja su potrzana čitavih 10 godina, a koja nisu rešona, ili se nije htelo da budu rešena; pa da se rešavaju pitanja koja su najvažnija po nas. (Aplauz). Ja, gospodo, nalazim

da to nije prava politika, koja je ranije rešavala pitanje odnosa srpsko-hrvatskih, hrvatsko pitanje itd., jer dotle dok je ona rešavala ta pitanja, i Srbi i Hrvati i Slovenci nisu napredovali. Ja ne nalazim da je to prava politika, koja će da priča o hrvatskom pitanju, a da za Hrvate ništa ne uradi. (Odobranje). Ja mislim da je ona politika, koja je učinila, ili će učiniti nešto za narod, stvarno pristupila rešavanju pitanja koje je najvažnije za naš narod, pa zvali mi njega srpsko, hrvatsko ili kakvo drugo pitanje. (Aplauz i živo odobranje).

U našem narodu postavlja se jedno pitanje, pitanje života, egzistencije, napretka čitavog naroda i pojedinca u njemu, i to je ono naše pravo narodno pitanje, to je jugoslovensko pitanje. (Aplauz i uzvici: Tako je!) Jugoslovensko po tome, jer su na tom pitanju zainteresovani svi građani naše države podjednako. (Odobranje). I samo rukovodeći se u rešavanju tih pitanja principom pravde, jer pravde, gospodo, nikada nije dosta; rešavajući ta pitanja na toj osnovi, mi odgovaramo svome pozivu; mi vršimo svoj zadatak onako kako treba; mi izgrađujemo Jugoslaviju, da bude još veća; još moćnija, nego što je do sada bila. (Aplauz i burno odobranje).

Gospodo, jedno od najkrupnijih pitanja pokretano je ovde od mnogih govornika. To je pitanje seljačkih dugova. To pitanje stavljeno je na dnevni red, i ja sam tvrdo uveren da se to pitanje neće skinuti sa dnevnoga reda dok se ono ne reši. To pitanje stavile su na dnevni red današnje ekonomske prilike. I svaki koji se zamisli u ekonomske prilike, mora da razume da se to pitanje pokreće. Mi svi pratimo, više ili manje, ono što se u drugim zemljama radi na tome polju. Razne države pristupile su ili pristupaju rešavanju tog problema. Mi to budno pratimo i želimo da se koristimo iskustvom u drugim zemljama. Mi, gospodo, to pitanje ispitujemo sa raznih strana. I ova diskusija koja se vodila u Narodnoj skupštini i u načelnoj debati, i sad u specijalnom presretu kod ovoga Ministarstva, imala je karakter jedne široke konsultacije. Iznesene su razne ideje i razni predlozi. Ali, gospodo, što je važnije, iznesena je težina toga problema.

Ali, ima još nešto. Mi dnevno možemo videti u raznim službenim listovima da se objavljuju ovršne dražbe, prodaje seljačkih imanja, i ogroman je broj koji već te dražbe dostižu. Gospodo, nesumnjivo je to, da je u današnjim prilikama zemljoradniku vrlo teško, i u mnogim i mnogim slučajevima on je u istini gotovo u nemogućnosti da udovolji svojim obavezama. Zbog toga je i država sa svoje strane preduzela izvesne mere olakšanja opterećenja, a potrebno je da i svi drugi koji su tim pitanjem zainteresovani vode o tome računa. Najgoru uslugu čine sami sebi oni koji bezobzirno danas izlažu seljačka imanja na prodaju jer ti nesumnjivo stvaraju jednu atmosferu koja može da izazove rošenje koje će najviše da pogodi one koji su najbezobzirniji. U takvom teškom vremenu treba velike obazrivosti, veliki etički osećaj prema seljaku koji je u nevolji, treba se rukovoditi tom višom idejom onda kada je ovako teško stanje za ogromnu većinu našega naroda.

Kako vidite, gospodo, to pitanje interesuje sve nas podjednako, i ja verujem, da ćemo uskoro imati mogućnost da uđemo u konkretniju raspravu što i na koji način treba učiniti, što treba poduzeti da se i na tome polju oseti jedno znatno olakšanje.

Ja, nažalost, neću biti u mogućnosti, jer je vreme poodmaklo, da se osvrnem i pozabavim sa svakim pitanjem koje je ovde pokretano. Morao bih da odgovaram na iznete predloge i mišljenja pojedinih gospode poslanika. Ali ja sam voljan i lično a i drugom zgodom da svakome dadem potrebna obaveštenja. Ja sam uveren da će mnoga od tih pitanja koja su danas ovde pokrenuta, uskoro doći na dnevni red, pa ćemo moći detaljno o njima raspravljati.

Jedno pitanje, gospodo, o kome se je više govorilo, jeste pitanje agrarne reforme. To je, nesumnjivo, jedan naš krupan narodni posao. Mi ga želimo, sa najvećom hitnjom koliko je to samo moguće, da privedemo kraju. U tome izvođenju videće se, koje su sve potrebne promene u odnosnim zakonima, koji su doneseni, i, ukoliko će biti potrebno, da se pristupi izvesnim promenama, mi ćemo gospodo, imati mogućnosti, da donesemo potrebna rešenja. (Pljeskanje).

Iznošeno je, gospodo, pitanje kolonizacije i specijalno kolonizacije, koja je vođena na jugu. O tim pitanjima, mislim, da mi je dužnost, da dam neka obaveštenja.

G. narodni poslanik Sokić iznosio je, kako se nekoliko kuća, koje su bile građene na jugu za koloniste, srušilo. Prema tome moram da se osvrnem na njegove izvode. Prema mojim obaveštenjima, stvar stoji ovako. Tokom prošle godine bilo je izdato putem preduzimača i akordanata u gradnju naseljeničkih kuća u Šarplanskom, Đakovičkom i Istočkom srezu svega 1535 kuća. Do kraja oktobra 1931 godine, bilo je po preduzimačima završeno i zamoljena kolaudacija posla za 1.334 kuće. Usled zimskog vremena i velikih snegova, koji su pali u mesecu decembru, određena komisija morala je prekinuti svoj rad. Ustanovila je izvesne nedostatke i, na taj način, nije još po kolaudacionoj komisiji preuzeta nijedna kuća. Istina jest, da ima jedan izvesan broj kuća, oko nekih 30, koje su u ruševnom stanju, nekoliko su se srušile, ali stoji i tlo, da je povrh kaucije zadržano još 10% od celokupne zarade tako, da ima nade, da će i troškovi moći da pokriju na račun samih preduzimača.

Što se tiče samoga građenja tih kuća, one su pravljene od ćerpiča, kako je to običaj u tim krajevima. Razlog je bio tome štednja, jer je velika razlika, da li će se platiti za 1000 komada ćerpiča 80 dinara, ili za pečenu ciglu 400 do 500 dinara. Kuće iznutra nisu omalterisane i bez drvenog patosa su. Nisu omalterisane zato, što je to prost i jednostavan rad, koji bez muke može izvršiti svaki seljak a već i zbog toga razloga da se, prilikom kolaudacije, vidi solidnost i pravilnost zidanja. Pod je od zemlje, kao što je to u mnogim i mnogim krajevima uobičajeno. Ali, gospodo, ima mogućnosti, da si svaki kolonista napravi drveni pod, jer njemu po zakonu pripada u državnoj šumi 12 kub. metara drva, sa kojina može taj posao da osigura.

Navodi odnosno snabdevanja vodom, t.j. da su naseljavanja vršena tamo, gde nema nikakve vode, ti navodi, prema izveštaju vrhovnog agrarnog povereništva, nisu tačni.

Vrhovno agrarno povereništvo naprotiv kaže da ni jedno, novo naselje nije postavljeno pre nego što je rešeno pitanje snabdevanja vodom i za ljude i za stoku. Tamo gde nije bilo izvora vode izvršena je prethodno sondaža za izradu bunara. O tome stoje svi tehnički podaci svakome na raspoloženje kod terenske tehničke sekcije agrarnog povereništva.

Što se tiče nadeljivanja zemljom u velikoj udaljenosti — g. Sokić je govorio o udaljenosti od 10 km — prema izveštaju koji imam, stvar stoji ovako. Nadeljivanje zemlje vršeno je na taj način što se kombinovala razrađena zemlja sa zemljom kao što je crnogorična šikara, jer da se je drukčije postupalo, jedni bi dobili dobru zemlju, razrađenu zemlju i na njoj bi ovi mogli da egzistiraju, dok bi oni drugi dobili šikare i na taj način bi se onemogućila kolonizacija. I princip sprovađanja kolonizacije u tome je, da jedan kolonista dobije jedan deo razrađene zemlje i jedan deo zemlje u šikari. Razumese da svaki kolonista nije mogao da dobije zemlju u neposrednoj blizini, ali se kao pravilo može reći, da udaljenost nije bila veća od 5 km i nema slučaja ni jednog da je udaljenost veća od 10 km.

Što se tiče napomene gospodina narodnog poslanika Mite Dimitrijevića, čast mi je saopštiti ovo. Ja sam na te momente, koje je ovde iznio gospodin narodni poslanik, bio već ranije upozoren od strane nekolicine narodnih poslanika iz južnih krajeva.

Zapravo ovde se radi o izvođenju Zakona o naseljavanju južnih krajeva, i u koliko bi bilo što za korigovanje, ja sam tu da preduzmem sve potrebne mere u tome pogledu. U toj stvari ima i izvesnih teškoća zbog toga što ti kupoprodajni ugovori u najviše slučajeva i nisu nikakvi kupoprodajni ugovori, nisu ugovori koji su sklapali prodavci sa kupcima zemlje, jer je prigodom odlazanja Turaka iz južnih krajeva bilo vrlo mnogo slučajeva da se čitav taj pravni posao svršavao sa jednom običnom ceduljom takozvanom senef, gde je prosto napisano da neko prodaje i neko kupuje to imanje. A često puta je bilo i takvih ugovora da nije bilo nikakve sigurnosti, niti je dokazano da onaj, koji zemlju prodaje, uopšte zemlju ima. Ti nesređeni posedovni odnosi veoma otežavaju izvođenje ovoga zakona. Međutim, upozoren na sve te teškoće i mnogo druge pojave, ja sam rešen da izdam jednu generalnu naredbu i to ovakvu: Dase prilikom novih ograničenja i odvajanja zemljišta za svrhe naseljavanja obrati naročita pažnja na siromašne zemljoradnike u južnim krajevima, i da im se ne ograničavaju zemljišta koja se nalaze u njihovoj državi po osnovu kupovine, kao i da im se kupovinom pribavljena zemljišta, koja su ograničena, a nisu naseljenicima izdijeljena, ostave i dalje na slobodno uživanje, a za ona, koja su ograničena i izdijeljena, da u smislu § 34 Zakona o naseljavanju odgovarajuća naknada u zemlji od raspoloživog ogromnog zemljišta, i to isključivo u ataru njihove ili susedne opštine.

Time će biti zagarantovano da se u izvođenju agrarne reforme ne čini nikakva nepravda, a specijalno da se o onom malom čoveku, meštaniu vodi računa kao i o onima, koji se naseljavaju u tim krajevima.

Gospodo, kako rekoh još su mnoga pitanja bila dodirnuti i vi ćete me izviniti, što se neću moći vraćati na njih. Ali izražavam svoje uverenje da će naš rad iako sa malim sretstvima ali sa dobrom voljom ipak biti od koristi tako, da će i sam rad u Ministarstvu poljoprivrede opravdati ovu vašu želju, koju ste iznosili, da u buduće budžet Ministarstva poljoprivrede bude daleko veći, i ja se nadam da će u buduće budžeti Ministarstva poljoprivrede biti takvi kakvi odgovaraju interesima naše države i našem seljačkom narodu. (Burno odobravanje.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Sa ovim je završen pretres budžeta rashoda Ministarstva poljo-

privrede. Prelazimo na glasanje. Glasaće se po partijama ustajanjem i sedenjem.

Sekretar Milan Mravlje pročita partiju 729 po predlogu Finansijskog odbora.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Prima li Skupština pročitani partiju po predlogu Finansijskog odbora? (Prima.) Objavljujem da je pročitana partija primljena. Izvolite čuti dalje.

Za ovim je Narodna skupština, glasajući ustajanjem i sedenjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i čl. 67 Zakona o poslovnom redu primila ceo budžet rashoda, Razdela XII Ministarstva poljoprivrede sa privrednim ustanovama i to od partije 729 do partije 928 d zaključno.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Budžet Ministarstva poljoprivrede primljen je. Prelazimo na dalju tačku dnevnoga reda. Na redu je pretres budžeta rashoda Ministarstva trgovine i industrije. Izvolite čuti G. Ministra trgovine i industrije. (Pljeskanje.)

Ministar trgovine i industrije Dr. Albert Kramer: Gospodo narodni poslanici, u današnje vreme za Ministra trgovine zbilja je teško držati jedan ekspeze o njegovom radu i o njegovoj politici. Za naš privredni život možemo reći da je u njemu „panta rhei“, sve je u previranju. Sve teorije i privredna načela na kojima smo gradili u prošlim danima, izgledaju kao da su se sva srozala. Ni jedna od njih, tako reći, ne valja.

Ali ipak, naravski, Ministar trgovine ne može da napusti svoj rad i ne može da produži da vrši svoju dužnost, koja ide u dva pravca: prvi, unapređivanje naših direktnih veza sa inostranstvom da bi se na taj način onogućila što bolja prođa i unovčenje naših poljoprivrednih proizvoda, da bi se pronašle nove pijace i prokrio put na tržišta, koja su bila do nedavno našim produktima nepoznata i da bi se oni mogli plasirati po cenama koje nam osiguravaju odgovarajuću rentabilnost. Molim vas da verujete da se u tome pogledu Ministarstvo trgovine oseća kao saradnik one politike, koja u prvom redu ima u vidu interese ogromne većine našeg naroda, seljačkog našeg naroda. Drugi pravac privredne politike usmeren je na zaštitu i potpomaganje domaće radinosti, da se na jedan pozitivan način stvaranjem novih prilika rada i zarade, suzbija besposlica i poveća nacionalni prihod.

Ja sam već u Finansijskom odboru imao čast da podvučem u kako teškom, skoro bezizlaznom položaju se danas nalazi međunaronda trgovina i kako su složeni zadatci koji se postavljaju trgovinskoj politici, jer retko je kad bilo slobodnoj trgovini toliko smetnji i bezbroj prepreka od strane pojedinih država, retko je kad promet bio toliko otežan kao danas. Da vam spomenem samo dvostruki niz mera koje se postavljaju s obzirom na naše granice, nove barijere koje se stvaraju, nove teškoće u izvozu naših produkata. Prvo su to mere trgovinsko političke: uvozne zabrane, kontigenti, — pa su finansijsko političke: devizne zabrane, novčana ograničenja kojima se evo danas sve države služe, ne samo da očuvaju svoj nacionalni novac, nego da po mogućstvu i ograničavaju uvoz strane robe. Ništa manje nego 22 države služe se danas ovakvim deviznim ograničenjima. U težnji da poprave svoj trgovinski bilans, pojedine države svima mogućim sredstvima otežavaju uvoz strane robe, a na drugoj strani one upotrebljavaju sva moguća sredstva da unaprede svoj izvoz, no

uviđajući pri tome da se ta dva interesa neminovno poništavaju.

Ovakvo stanje stvari prirodno se ogleda kako u našoj spoljnoj trgovini, tako i našoj trgovinskoj politici. Izvozu agrarnih proizvoda na sve strane se čine sve veće teškoće, a sve u ime zaštite domaćeg agrara, dok trgovinska politika jedva nalazi mogućnost za ugovorno ili bar sporazumno regulisanje razmene robe. Pa ipak i poslednja se godina — četvrta po redu do sada, — završila aktivom, i ako neznatnom. I bez da smo naime sledovali primeru drugih zemalja da sopstvenim merama povećamo broj zabrana i ograničenja slobodi trgovine, naš se uvoz automatski i prirodno saobraćavao smanjenjem mogućnostima izvoza. Opadanje kupovne moći, koje je rezultat opadanja izvoza, samo sobom već smanjuje i uvoz. Ipak dosadašnji naš stav prema spoljnjem onemogućavanju našeg izvoza mi ne bi mogli duže pravdati, bez opasnosti po našu privredu. Mi ćemo biti primorani da se u buduću u svojoj uvoznoj politici strogo upravljamo prema držanju pojedinih zemalja u odnosu na naš izvoz. Naš trgovinsko-politički režim dosada nije poznavao nikakvog ograničenja, otežice ili šikane prema uvozu spolja, ali mi s pravom moramo tražiti da se ni na naš izvoz ne primenjuju mere, koje sve ugovorne obaveze čine iluzornim.

No i pri ovako teškim uslovima, naša je trgovinsko-politička aktivnost prošle godine bila veoma živahna. Sporazuman rad u t.zv. agrarnom bloku pripremio je i olakšao razumevanje za evropski agrarni problem i doveo do zaključenja više preferencijalnih sporazuma za pšenicu, od kojih se neki već izvršuju, dok su drugi u pripremi i neposredno predstoje. Na velikim međunarodnim konferencijama, posvećenim žitnom problemu, u Ženevi, Parizu, Rimu i Londonu, naša je zemlja vidno učestvovala. I ako još definitivno nerešeno, to je pitanje sada stavljeno u prvi red. U najkraćem vremenu predviđaju se revizije postojećih trgovinskih ugovora, koje se nameću današnjom situacijom, a koje treba da unesu korektiv u postojeće odnose razmena. U cilju stvaranja boljih mogućnosti našem agrarnom izvozu na novim ili nedovoljno iskorišćenim tržištima, pripremaju se novi trgovinski ugovori, osobito sa zemljama Južne i Zapadne Evrope, kao i Levanta.

Kako se iz statističkih podataka vidi naš ukupni izvoz se je kretao kako slijedi: Nakon povoljne konjunktura na stranim tržištima do 1929 g., kada smo postigli aktivnu bilansu naše spoljne trgovine od okruglo 327 miliona dinara kod ukupnog izvoza od 7,921 milion dinara, naš izvoz je u stalnom opadanju, te je nakon 6,780 miliona u 1930 g. opao u 1931 godini na iznos od 4,800 miliona, što predstavlja oko 30% manje nego u prethodnoj godini 1930.

Sa druge strane mi smo svojom aktivnom delatnošću uspeli da od godine 1924 više nego udvostručimo broj onih zemalja sa kojima se nalazimo u trgovačkim odnosima.

Broj tih zemalja bio je 1924 god. 43 a 1931 iznosi 93. Glavni potrošač naših proizvoda, ostala je i u 1931 godini Italija, sa okruglo 25% od čitavog našeg izvoza. Drugo mesto u našem izvozu, zadržala je Austrija sa 15%. Udeo Nemačke, koja je sa 11½% bila do 1930 godine na trećem mestu i ako je ostao na približno istoj visini, ipak nije bio dovoljan da održi Nemačku na trećem mestu, nego je na to mesto došla Čehoslovačka Republika sa 15½%, t.j. sa znatnim porastom

od 1930 godine, kada je udeo Čehoslovačke iznosio 8,2%. Nemačka se, dakle, sad nalazi na četvrtom mestu među našim potrošačima. Tek posle jednog priličnog velikog odstoja dolaze druge države. Mađarska, na petom mestu, sa udelom od 6,6%, Grčka 5,3/10%, i Francuska, koja dolazi sa 4%. Statistika kaže da je naš izvoz u Mađarsku i Grčku u stalnom opadanju, dok je izvoz za Francusku u porastu. Najjači naš uvoznik je Nemačka sa 19,36%, zatim Čehoslovačka sa 18%, Austrija sa 15,21%, i na kraju Italija sa 10,29%.

Od 93 države sa kojima se mi nalazimo u trgovinskim odnosajima, samo u 21 državu liferujemo više nego po jedan artikal. Sa 28 država imamo sporazume, i to sa 10 država carinsko tarifske ugovore, sa 18 država sporazume na načelu najvećeg povlašćenja.

Već u debati u Finansijskom odboru bilo je od strane mnogih govornika podvučeno kako treba naša spoljna trgovina da traži nove puteve.

I zbilja, gospodo, ima ih još za nas. Oni nas vode u zonu Sredozemnog mora u Levant i Severnu Ameriku, gde Smirna, Bejrut i Aleksandrija mogu da postanu tržišta koja mogu da prime veliki deo naših poljoprivrednih artikala pa čak i industrijskih. To pitanje je u isto vreme vezano sa pojačanjem našeg pomorstva koje zaslužuje svu pažnju našu. Pitanje naše mornarice nije samo saobraćajno nego i čisto trgovinsko i čisto privredno. Balkanske istočne zemlje predstavljaju za nas od godine 1923 jednu vrlo važnu aktivnost u našoj spoljnoj trgovini aktivnost toga područja spasavala je često aktivnost celokupnog našeg trgovinskog bilansa. Koliko su još mogućnosti za plasiranje robe u tim zemljama, vidi se po tome, da naš udeo u snabdevanju tih zemalja iznosi jedva polovinu procenta. Biće jedna od glavnih briga naše spoljne trgovine da potražimo i pojačamo tržišta u tim delovima Evrope.

Gospodo, narodni poslanici, 6 januarski režim i na polju trgovinske politike pokazao je jednu vrlo jaku aktivnost. Ništa manje nego 9 trgovinskih ugovora stupilo je na snagu posle 6 januara 1929 godine. Međutim ugovorima ima ugovora koji krče puteve za našu novu trgovinsku politiku. Ugovor sa Čehoslovačkom Republikom prvi put je pokušao da reši u odnosne dve države pitanje preferencijala. Zaključili smo jedan sporazum sa Austrijom u kome smo pored problema preferencijala primili i sistem kontigentiranja. Tu moram da skrenem vašu pažnju na fakat, da međunarodna trgovina sve više pribegava službenim ili poluslužbenim uvoznim organizacijama.

U momentu kad se trgovinski odnosi postavljaju na bazu kontigentiranja, postavlja se pitanje jednog centraliziranog izvoza, i tako se opet vraćamo na one ne mnogo simpatične uvozne i izvozne dozvole. Bili smo prinuđeni da u poslednjem sporazumu zaključenom sa Austrijom uvedemo u red za kontiolu izvoza stoke koji smo pokušali da organizujemo tako da bi taj izvoz mogao da se podeli na interesirane trgovce odnosno izvozne zadrugne i producente na jedan besprekoran i objektivni način.

U međusobnim odnosajima pojedinih država glede izmene robe postavlja se i jedan novi problem, koji je u vezi sa vrednošću nacionalnoga novca. Obračunavanje za isporučenu i za kupljenu robu pokušava se danas pojednostaviti i osigurati tako zvanim klirinjom. I mi smo napravili probu i zaključili smo odnosno zaključila je naša banka sa Austrijskom Narod

nom bankom jedan sporazum klirinški, koji ima da osigura našem izvozniku i uvozniku stalnost njegove kalkulacije time da međusobni odnos naše i Austrijske valute postavlja na jednu fiksnu bazu te našem uvozniku osigurava plaćanje njegove robe u našem narodnom novcu. Nema sumnje da u tom pogledu pokazuju izvesne mane, koje treba otkloniti, mi ćemo biti prinuđeni da još činimo mnogo napora.

Gospodo, kad govorimo o našoj spoljnoj trgovini moramo da gledamo stvari kakove jesu. Ništa nama ne pomaže, ako aktivnošću naše spoljne trgovinske politike potražimo, pronađemo i osiguramo tržišta za našu robu, kad posle naša privreda ne ume ili ne može da iskoristi dane joj mogućnosti.

Pitanje organizacije našega izvoza, tehničko pitanje našega izvoza, njegovoga komercijalnoga savršenstva i na kraju pitanje kvalitativnog osposobljenja robe koju prodajemo, sva ta pitanja nalaze se kod nas tek u početku svoga razvoja. Samo da jedno napomenem. Pitanje izvoza naše pšenice nailazi na silne tehničke poteškoće, jer mi u zemlji nemamo silosa, nemamo razgrađenoga sistema modernih magazina, koji omogućavaju, da se sprema i čuva roba određena za izvoz. U pogledu komercijalnog, vi znate gospodo, koliko puta naš jugoslovenski produkt mora da ide preko tuđega posrednika, dok dođe na tržište i u ruke konsumenta. Kako je tu još slaba organizacija naše spoljne trgovine, što se tiče privatne inicijative. I u pogledu kvaliteta, vi znate, gospodo, da su nam mnoga tržišta zatvorena, jet nemamo da isporučivamo stoku, koju ta tržišta trebaju.

Jednako stoji pitanje izvoza našega vina. Mi ne možemo da puno iskoristimo prilike i mogućnost u tome pravcu, jer nemamo tipiziranih vrsta, pa ne možemo da poslužimo konsumentu sa jednoobaznim kvalitetom.

Drugi zadatak Ministarstva trgovine je unapređivanje domaće radinosti. Unapređivanje domaće radinosti potrebno je iz razloga ekonomskih, kulturnih, finansijskih i socijalnih. Naša zemlja raspolaže velikim bogastvom rudnog blaga i ostalih sirovina, kojih izvoz je moguć samo uz najveće žrtve od strane naših železnica. Te sirovine su se do sada prerađivale u inostranstvu, a mi smo bili prinuđeni po skupoj ceni kupovati iz njih izrađene finalne produkte u inostranstvu za našu domaću potrošnju. Slanjem naše konoplje, bauksita i drveta, olovne, bakarne i gvozdene rude u inostranstvo alimentirali smo u znatnoj meri stranu industriju i kao dobavljači sirovina, a u isto vreme i kao potrošači izrađevina. Ova politika mogla se je voditi sve dotle, dok su odnosne industrijske zemlje kupovale od naše države i našeg seljaka viškove poljoprivrednih proizvoda, dok je naš radnik mogao da dobije zaposlenje u inostranstvu, dok nam je višak deviza iz prodaje agrarnih proizvoda omogućavao kupovinu prerađenih predmeta na strani.

Veliki deo naših iseljenika izgubio je u toku prošle godine zaposlenje u inostranstvu te se u sve većem broju vraćaju u zemlju. Iseljenici iz naših pasivnih krajeva, koji su ranije mogli otići na rad u inostranstvo, već nekoliko godina ne nalaze mogućnosti zaposlenja u inostranstvu te pritiskuju na domaće tržište rada, pogoršavaju prilike rada i zarade, jer traže po svaku cenu zaposlenje. U takvim prilikama nastupila je nužda da se i u našoj zemlji forsirano pristupi sistematskom sprovođenju političke zaštite do-

maćeg rada, potpomaganje i unapređivanje domaće radinosti. U tu svrhu bilo bi potrebno da se preradi domaćih sirovina za potrebe unutrašnje potrošnje osigura u prvom redu prvenstvo kod javnih nabavaka, zatim dovoljna carinska zaštita protiv nerealne konkurencije, da se dadu i stranom kapitalu povoljni uslovi i potstrekne interes da uđe u zemlju, da stvara prilike rada, kako bi u što većoj meri došli u mogućnost da podmirimo svoje sopstvene potrebe domaćom proizvodnjom. Pitanje gde se nalazi kompromisna granica za razgraničenje interesa oko zaštite domaće radinosti delikatno je i komplikovano, pa vam mogu izjaviti, da se svaki pojedini predlog u tom pogledu brižljivo ispituje i promatra sa sviju gledišta. U Zakon o radnjama uneta je naročita glava IX, koja sadrži pogodnosti za unapređenje radinosti u zemlji, u pogledu vršenja javnih nabavaka. U cilju usavršavanja praktične stručne nastave podneo sam Narodnoj skupštini zakone o muškim i ženskim zanatskim školama, srednjim tehničkim školama, kao i o trgovačkim akademijama, kojih svrha je da daju organsku bazu ustanovama za stručno vaspitanje našeg privrednog staleža i omladine do stepena, koji je potreban za današnja teška vremena kao i za poboljšanje privrednih prilika.

Gospodo, pitanje carinske zaštite danas nam se predstavlja sasvim u drugom vidu nego u ranijim vremenima. Naučeni smo bili da delimo zemlje na industrijske i na agrarne. Te podele danas nema. Staro pravilo je bilo otvarati granice tuđim industrijskim produktima da se osigura što bolja proda domaćih agrarnih proizvoda.

Gospodo, iako je naša država po svojoj socijalnoj strukturi poljoprivredna zemlja, i ako su interesi seljačkog naroda prvenstveno interesi čitave naše državne politike, moram ipak da konstatujem da je u pogledu međunarodne trgovine slika u nekoliko drukčija.

U godini 1931 izvoz glavnih poljoprivrednih artikala: žita, stoke, vina, jaja, hmelja i tako dalje iznosio je od celokupne cifre od 4 milijarde i 800 miliona nepunih 51%, dok je izvoz sirovina, polupreradevina i gotovih fabrikata iznosio 49%. Prema tome, gospodo, naš izvoz podeljen je skoro na polovinu, pa izvoz poljoprivrednih u užem smislu iznosi jedva nešto preko polovine našeg celokupnog izvoza. Ipak je prirodno da sa svima sretstvima zaštićujemo carinski našu poljoprivrednu proizvodnju. U tome pogledu je Jugoslavija prva među evropskim državama. Zaštita poljoprivrednih artikala iznosi kod nas 48%. Ona je najveća u Evropi uopšte. Ta zaštita kod nekih predmeta dostiže čak i 100%. Ona je veća nego u Danskoj, gde iznosi samo polovinu od toga, to jest 24%, mnogo veća od one u Rumuniji, gde iznosi 29%, veća od Mađarske, gde iznosi 32%.

Ali, gospodo, značajno je da tako zvane industrijske zemlje, povećavaju svoju agrarnu zaštitu iz godine u godinu i da je iza nas odmah u toj politici industrijska Čehoslovačka Republika sa 34%; zatim dolazi Nemačka sa svojom ogromnom industrijom sa 30%, pa se Austrija penje na 20% i preko toga. Vi znate da čak i u Engleskoj sada imamo jedan novi režim. Carinska zaštita industrije najveća je prosečno u Sjedinjenim državama i u Španiji, gde iznosi do 40%. Ona dostiže u Čehoslovačkoj Republici, u Mađarskoj i Austriji 30%. Prema statistici Ministarstva finansija, u Jugoslaviji ona je nešto veća od

20%, a veća je od naše još u Nemačkoj, Italiji i Francuskoj, gde iznosi 25%. Pri tome niko ne može da negira da su prilike za rad, za zanatsku i industrijsku delatnost kod nas mnogo teže i novčano i tehnički, nego u drugim industrijskim razvijenijim zemljama.

Ja sam izneo te statističke podatke, gospodo, da se vidi da po ovome starome načinu, da kao u bistvu agrarna zemlja, treba samo da otvorimo put proizvodima industrijskih zemalja, — da osiguramo prođu naših poljoprivrednih produkata, ne možemo doći do cilja. Ja sam hteo da podvučem te cifre i zbog toga što smatram da u vremenima kakva su današnja, u prilikama koje se razvijaju danas za bližu i dalju budućnost, — mi moramo sistematski da potpomognemo razvitak domaće zanatske i industrijske delatnosti i tu da poznamo samo jednu granicu: žrtvu koju u tome pogledu ne može da podnese većina našeg naroda seljačkog. — (Odobranje.) Mi smo, gospodo, u Adresi primili princip da se mora raditi na tome, da se upostavi primerna relacija između cena poljoprivrednih i industrijskih artikala. Ja kao Ministar trgovine u potpunosti primam taj princip i smatram za dužnost da u tome pravcu vodim svoju politiku. Ali, gospodo, opet treba uzeti računicu u ruke. Narodna banka priopćuje indeks cena glavnih artikala u našoj zemlji, na osnovu normale od 1926 godine i u najnovijoj statistici koja je pre nekoliko dana izašla vidi se da su u našoj zemlji cene poljoprivrednih i industrijskih artikala u jednakom opadanju. Indeks žita iznosi za decembar 1931 godine 75 prema godini 1926; indeks stoke 59; indeks industrijskih artikala domaće proizvodnje 68; indeks industrijskih artikala tuđe provenijencije, dakle importiranih, 65; prema tome, gospodo, ako mi danas imamo još — što treba da se prizna — za industrijske artikale cene koje nam izgledaju mnogo preterane, mi zato moramo tražiti objašnjenje u rđavoj distribuciji i u manama posredništva.

Da u prošloj godini investiciona aktivnost u industriji i zanatstvu nije bila mnogo velika i da bežeći dosta veliko opadanje sa svim je pojamno s obzirom na pogoršavanje konjunkturalnih prilika.

Industrija, koja se nalazi u našoj zemlji, nije još izgrađena u jednu sistematsku celinu i nije još dovoljno organizovana. Ministarstvo trgovine nalazi se — ja sam to već podvukao — u pogledu na industriju, u vrlo delikatnom položaju, da mora pokušati da ne izbežne interesne sukobe, koji se pojavljuju između pojedinih privrednih grana, pa i pojedinih faza prerađevne, divergentne interese dovede, po mogućnosti, u međusobni sklad, pa i u sklad s opštim interesima privredne politike. Praktično sprovođenje principa zaštite domaće radinosti, treba da vodi računa i o interesima trgovine, a na drugoj strani o interesima potrošača.

U pogledu zanatstva, baš u sutrašnji dan — 9 mart — obeležen je kao jedan istorijski datum u našoj zanatlijskoj politici. Na sutrašnji dan stupa na snagu jedan od najvažnijih zakona privrednog značaja, koji je do sada bio donesen u Jugoslaviji, a to je Zakon o radnjama. Kako je veliki domašaj toga zakona, koji unificira zanatlijsko pravo u našoj državi, u smislu zahteva udruženog našeg obrtništva i moderne zanatlijske politike, biće vam jasno, ako podvučem: da je tim zakonom ukinuto preko 130 različitih zakona, pravilnika, dekreta na raznim dosadanjim pravnim područjima naše države. Najstariji između tih dekreta baš ovih dana slavi 99-godišnjicu svoje egz-

stencije. To je carski dekret iz godine 1833. Na drugoj strani, uvođenjem u život toga zakona, naložen je Ministarstvu trgovine jedan ogroman rad. Za uvođenje toga zakona u život potrebno je ništa manje nego 90 raznih pravilnika. Materija koju zakon o radnjama uređuje ogromna je. Jedan od najvažnijih principa koji je u tom zakonu prihvaćen je princip potpomaganja domaće radinosti, koji je uveden ovim zakonom u čitavu našu državnu privrednu politiku.

Naš jugoslovenski zanatlija i industrijalac u buduću ima prvenstvo kod svih javnih nabava. Šta to za njega znači, izlazi u fakta, da se naša država godišnje pojavljuje kao mušterija i potrošač sa jednom sumom od 3 milijarde dinara na našim tržištima. Zakon stvara, dalje obrtništva, zanatlijsku i definitivnu organizacionu formu. On uvodi prinudno staleško udruživanje, što je za unapređivanje privrede i stručnih interesa našeg zanatlijsstva od presudnog značaja.

Zakon rešava i problem naših privrednih komora time, što daje pojedinim granama pravo samoopredeljenja u pogledu zajedničkih ili zasebnih komora.

Naše novčarstvo preživljava od prošle jeseni vrlo teške dane. Zato je i inicijativa na polju akcionarskih udruženja svedena na minimum. U toku 1931 godine na području Uprave grada Beograda osnovano je 22 akcionarska društva sa 100,000.000 akcionarskog kapitala. Povećalo je svoj kapital 7 društava za ukupno 41,3 miliona dinara, a u likvidaciju je stupilo 7 društava. U banovinama bilo je odobreno osnivanje 47 novih društava sa kapitalom od 180,6 miliona dinara, a 280 društava izmenilo je svoja pravila. Suma povećanog akcionarskog kapitala u banovinama iznosi 121,2 miliona dinara. Kod 12 akcionarskih društava dato je odobrenje za spajanje, a kod 10 za likvidaciju.

Novčana kriza nije samo pitanje banaka, kako bi mnogi želeli da stvar pretstave, nego je pitanje čitavog života naše privrede i najzad, pitanje našeg socijalnog poretka. Ono je pitanje naše produktivne delatnosti i ekonomske aktivnosti i njemu treba da posvetimo stalno veliku pažnju. Nije vreme, i nije važno kod traženja izlaska iz te situacije da ispitujemo koliko tu ima krivice tuđe, a koliko do nas samih. Glavno je da tražimo i nađemo izlaza da se novac, koji je jednim velikim delom napustio blagajne novčanih zavoda, a time i svoju produktivnu cirkulaciju, vrati svome prvom privrednom značenju. Ima danas čitav niz za potrebe našeg državnog i nacionalnog gospodarstva važnih privrednih preduzeća, čitav niz naših industrija, koje se nalaze i zbog promene kreditnih prilika u jednoj vrlo teškoj finansijskoj situaciji. To nije pitanje opstanka gospode akcionara, to je pitanje opstanka i egzistencije jednog velikog dela našeg radnog naroda. (Odobranje.) Naravno, ima u organizaciji našeg novčanog gospodarstva mnogo pogrešaka i nedostataka i biće jedna od prvih briga naših sigurno ta, da za budućnost onemogućimo i lakomislenost i zloupotrebe.

U mom Ministarstvu spremaju se zakoni, koji će uvoditi strožu, dosledniju i efikasniju kontrolu našeg novčanog gospodarstva. (Burno odobranje.) Tako zakon o bankama treba naročito da zaštiti interese ulagača i da stvori jedan zdravi srazmer među vlastitim sretstvima naših novčanih zavoda i među sretstvima koja su im poverena, kao i među kreditnim granama bankovnog poslovanja. Sprema se zakon o štedionicama i zakon o reviziji zakona o prinudnom poravnanju, (Odobranje), koji se danas zloupotreb-

ljava tako da se mnogo puta nesolidni elementi služe današnjom teškom situacijom na štetu solidnih preduzeća.

U debati u Finansijskom odboru bilo je mnogo govora i o kartelima. Ja mogu da vam izjavim da ću u najkraće vreme spremi zakon o kartelima, (Odobranje), koji se u našoj državi danas nalaze bez kontrole i na koje pada jedan deo krivice na poskupljavanju pojedinih važnih potrošačkih predmeta što se čini čitavoj našoj javnosti nepodnosiv. (Odobranje.) Nema sumnje da kartel može da vrši jednu zdravu privrednu funkciju, ali ne možemo da dopustimo da ove eventualno zdrave njegove strane ostanu bez najstrože državne kontrole i bez stalnog i dobrog nadziranja i evidentiranja njegovih zaključaka i čitave kartelne politike. U našoj zemlji postoje u glavnom samo četiri veća kartela. Novi Zakon o trošarini razbija kartel o kvascu. Pitanje, gospodo, naše kreditne organizacije odnosno kredita, u koliko se tiče moga Ministarstva biće predmet jedne povećane brige.

U Finansijskom odboru iznesen je bio zahtev da se ograniči odnosno maksimira kamatna stopa. Taj problem, gospodo, nije nekomplikovan, ali sigurno je, da država i mi ne možemo da dopustimo da u ovim vremenima pojedini novčani zavodi ubiru, naročito od seljaka 40% kamata. Ja sam sa nekih strana, gospodo narodni poslanici, dobio dokaze iz kojih je očigledan taj neverovatan fakt.

Vlada će u tome pogledu sigurno pronaći načina i puta da se i to pitanje reši u smislu koji je koristan i potreban za šire slojeve našeg naroda.

O žitnom režimu, gospodo, ja ne bih želeo danas da vam govorim, jer ćemo za dan dva imati i u naročitom odboru i u Skupštini samoj prilike da opširno o njemu raspravimo. Ja mogu da vas samo obavestim da je projekat o žitnom Zakonu dobio pretsankciju Nj. V. Kralja i da sam ga podneo Narodnoj skupštini. (Aplauz i odobranje.)

O jednom bih pitanju još na kraju hteo da kažem par reči. Pored proizvoda naše poljoprivrede, pored naših sirovina imamo još jedan artikal koji u sve većoj meri „izvozimo“: lepotu naših krajeva. Turizam za našu državu postaje sve važniji faktor. (Odobranje i uzvici: Tako je). Fakt je da se računa da je prošle godine dolazak i boravak stranih gostiju u našoj državi dao samo državi na ime prihoda 270,000.000 dinara. Sistematskim unapređenjem turizma mi smo uspeli da je poseta stranaca od godine 1920 u veliko porasla. Po statistici izlazi da je te godine zarada naše države na turizmu iznosila 50,000.000 dinara, dok je, kako sam kazao, u prošloj godini iznosila 270,000.000, čemu moramo još da dodamo jednu barem toliku sumu zarade za pučanstvo onih krajeva koji se koriste turizmom. Zbog toga ja, gospodo, mislim da ćete mi odobriti da spremam zakon o unapređenju našeg turizma (Odobranje i uzvici: Živeo!) koji bi omogućio sistematski rad na tome polju.

Ja sam, gospodo narodni poslanici, na početku svoga izlaganja kazao kako shvaćam ulogu Ministra trgovine i industrije. Ja moram na kraju još jedanput da podvučem, da taj resor ne može da svojom politikom, svojim radom stoji u opreci sa onim drugim, velikim i glavnim resorom, sa Ministarstvom poljoprivrede. Pre svega moram da vodim stalnu brigu za produ artikala naše poljoprivredne proizvodnje. Ne toliko koji sam na tome mestu tek dobra dva meseca, ali moji prethodnici u tom resoru su, gledajući naro-

čito na prethodnu godinu, sve sa svoje strane učinili da Ministarstvo trgovine odgovori svojoj velikoj dužnosti, dati našoj Kraljevini u privrednom svetu Evrope ono mesto koje joj po važnosti njenoga gospodarstva i po radinosti njenoga kućanstva, njenoga naroda pripada. (Burno pljeskanje.)

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč gospodin Anton Cerer.

Anton Cerer: Gospodje narodni poslanici! Na razpravi imamo, skoro bi rekel, najvažniji resor, resor, ki obsega pravzaprav najvažniji del našega gospodarstva, naše privrede, to je trgovino, obrt in industrijo. Poleg tega in poleg ugotovitve, da je naša država v prvi vrsti agrarna država, se moramo vedno zavedati važnosti naše trgovine obrti in industrije. Gospodje poslanici! Deliti bi morali pogled, da dobimo nekako pravo sliko vse naše trgovinske politike. Pogledati bi morali tudi nazaj v predvojno dobo. Pred vojno je bila naša zemlja, ki je danes združena v veliki Jugoslaviji, razbita in razdeljena na mnoge države. Torej so bile prilike trgovine, prilike medsebojnega izmenjavanja blaga popolnoma drugačne kot so danes. Pred vojno, moramo reči, da je bila v vsej izmenjavi blaga nekaka primitivnost, vse se je vršilo na nek zastarel način. Kolikor je pač kedo mogel prodati, toliko je prodal. Zunanje trgovine nismo v toliki meri zasledovali, ker je zunanjo trgovino pač vedno vodila politika države. Posebno mi Slovenci nismo imeli toliko vpogleda v zunanjo trgovino, ker je to zunanjo trgovino vodil narod, kateremu smo pripadali. Tako vidimo da je bila povsod neka primitivnost, bodisi v Sloveniji, bodisi v Dalmaciji ali Vojvodini. Srbija pa je bila krog in krog obdana z državami, ki so imele interes ovirati vsak gospodarski razvoj Srbije zato, ker je postojala nevarnost, da postane tudi politično močna, ako se gospodarsko osamosvoji. Tako smo opazovali, da je Avstrija stalno ovirala gospodarski razvoj in izvoz Srbiji in ji onemogočala vsako zunanjo trgovino. Reči moram, da je v veliki meri kriva ravno ta napačna politika bivše Avstrije, ko je hotela ovirati Srbijo v njenem gospodarskem razvoju, da je Srbija vedno strmela in iskala izhoda na morje, da bi zadobila njena zunanja trgovina razmah. Gospodje poslanici! Prišla je vojna in zastala je vsepovsod vsaka zunanja trgovina. Vsa trgovina je bila posvečena edino zalaganju države in armade s potrebsčinami na ta način, da lahko rečemo, da je bila vsa medvojna trgovina špekulativnega značaja. Država je bila glavni konsument, od nje je skušal vsakdo zaslužiti. Zato je oslabela vsaka inicijativa in ekspanzivnost politike na zunaj, ker je bilo to vsled vojne onemogočeno. Prva leta po vojni so vladale skoro iste razmere v trgovini. Šlo je le za dopolnitev domačih potreb iz zunanjega trga. Industrija velikih držav je imela tedaj najboljšo konjunkturo, ker je zalagala naše konsumente z vsemi potrebsčinami. Osobito je bil uvoz v državo omogočan radi reparacij. Razmere so se pa ravno zadnji dve leti zelo spremenile. Država sama ni več najboljši in največji konsument, ona ne potrebuje več od domače trgovine toliko pomoči. Zato si mora naša trgovina iskati zunanja tržišča, da plasira svoje proizvode. Mnenja sem, da smo zamudili ugodno priliko, ker si v dobi dobre konjunkturo nismo znali v zunanjem svetu pridobiti zaupanja, še več, nismo si znali obdržati niti onih stikov z zunanjim svetom, ki smo jih imeli. Izvoz naš je bil vsled tega zadnje čase slab in vidimo, da skoro zastaja. Tu je treba ene konsekventne ozdravitve, treba je konsekventnega zasledovanja gotovih vzro-

kov nazadovanja naše zunanje trgovine. In ravno o tem bi si dovolil par besed spregovoriti. Potrebno je, da dobimo pravo podlago in pravi vpogled v vso našo trgovino, bodisi zunanjo kakor notranjo. Potrebno je neko sistematično zasledovanje vsega. Zato je v prvi vrsti potrebna statistika in pregled vseh predmetov, ki pridejo za izvoz v poštev. Šele ko bomo imeli statistiko tega, kar produciramo, statistiko tega, kar je namenjeno za izvoz, ko bomo videli, to in to je na razpolago v tej in tej množini, šele potem moramo iskati potom naših agencij in konzulatov v inostranstvu stika s tujimi tržišči, da ugodno prodamo te predmete. Vsled tega je treba posvetiti največjo pozornost inozemskim tržiščem, ki pridejo za izvoz naših predmetov v poštev. Osebito je oportuno ugotoviti cene v inostranstvu, ugotoviti kakšnemu vplivu so podvržena kolebanja cen. Mi vidimo, da se cene skoraj dnevno menjavajo, zato moramo zasledovati vzrok teh dnevnih sprememb v ceni in moramo naše cene tem cenam prilagoditi, ne pa čakati, da se razmere razvijejo preko nas. Ugotovitev je potrebna, kdo pride v poštev kot konkurent na zunanjem trgu. Ugotoviti moramo, kdo je oni, ki dela našim izvoznim predmetom konkurenco. Skušati moramo tega konkurenta z istimi sredstvi zopet izriniti ter trg ponovno osvojiti in tudi obdržati. Treba je voditi natančno kontrolo dosedanje trgovine in ugotoviti individualno vse vzroke in razloge zmanjšanja našega izvoza. Istotako je treba staviti ves uvoz pod strogo kontrolo. Gospodje, mi smo agrarna država, in vendar uvažamo agrarne produkte. Je pač pojav, ki ga je treba preiskati. Mogoče je prav, da uvažamo, mogoče je kvarno. Imamo gotove kmečke proizvode, ki jih uvažamo iz držav, ki od nas zelo malo kupujejo. Temu je treba posvetiti vso pozornost. Vse dosedanje trgovske pogodbe z drugimi državami je treba proučiti, prekontrolirati. Enako je potrebno proučiti in preštudirati vse mednarodne pogodbe držav, da se naučimo in uvidimo, kako sklepajo druge države medsebojne trgovske pogodbe in na podlagi statistike in primerjave naše dosedanje izpopolniti, kolikor je mogoče, in v bodoče voditi po tej poti našo zunanjo trgovsko politiko. Kvarne strani, postojećih trgovskih pogodb morajo biti odstranjene. Zaščitne carine in slobodna trgovina naj bosta predmet stalnega opazovanja. Tudi moramo zasledovati konsekventno politiko, ki jo vodijo druge države na tem polju, in našo politiko točno prilagoditi mednarodni situaciji. Velika pozornost je istotako potrebna notranji kot zunanji trgovini. Tudi medsebojno izmenjavanje blaga je važno. Domača trgovina ali izmena blaga na domačem trgu mora stati natančno na statistični podlagi. Vsa trgovska in gospodarska politika mora biti tako usmerjena, da se prilagodi najvažnejšim panogam domače industrije in trgovine. Mi vidimo, da se nikakor ne izplača sejati v Sloveniji pšenico, ker ne prinaša tega, da bi se izplačalo, ne glede na to, da jo dobimo ceneje in boljše iz južnih krajev naše Kraljevine, Banata in Vojvodine. Pravtako se mi nikakor ne moremo staviti v isto vrsto z industrijskimi državami in ne moremo nikakor konkurirati z vsemogočnostjo velikih industrijskih držav. Zadovaljni moramo biti, da moremo to producirati, kar doma rabimo. Ne moremo pase spustiti v konkurenco z drugimi državami. Danes vlada pri nas, gospodje, neka dezorganizacija v trgovini, in to zato, ker nismo zasledovali vzrokov nazadovanja. Prepričan sem, kot je gospod minister trgovine in industrije sam omenil, da pripravlja zelo važen zakon, ki se tiče konkursa, po-

ravnave, in kot je omenil g. minister poljoprivrede, da se posveča vprašanju zadolžitve kmeta, v čemer je v veliki meri krivda propadanja naše trgovine, obrti in industrije, da se bo tem vprašanjem posvetila in posvečala vsa pozornost. Konstatirati moram tudi, da pri nas še vedno nimamo indeksa cen in indeksa vseh predmetov, ki jih daje naša zemlja na razpolago trgovini za izvoz. Tega prepotrebne indeksa nimamo, ali, v kolikor ga imamo, je pomanjkljiv, nezanesljiv in mnogokrat zelo zastarel, da ne more trgovec dobiti nobene prave slike o stanju na tržišču. Paziti je tudi treba, da se trgovina in obrt in industrija ne preobremenjuje z različnimi socialnimi dajatvami, različnimi dokladi, taksami, da davka niti ne omenjam, ker davek še ni ono največje zlo. Potrebno je pač, da gospod minister, ki ima interes, da spravi trgovino zopet na noge, ko leži kot nekako ranjeno telo na tleh, da vpliva na vse gospode kolege kraljevske vlade, da se najde modus zmanjšanja bremen tem panogam našega gospodarstva.

Gospodjel Omenim naj samo še nekaj. Zelo hvalevredno je, da so v vseh večjih mestih razni pripravljalni odbori in raznovrstni prireditelji prirejali velesejme. Tako smo videli velesejme v Ljubljani, v Zagrebu in tudi že v Beogradu. Vendar jaz mislim, da so bili ti velesejmi po večini le nekake bolj luksuzne prireditve, nekake revije in razstave naših predmetov, ki jih naša zemlja daje, in da smo si kot taki hodili ogledovat in občudovat zmožnost in iznajdljivost razstavljalcev, požrtvovalnost in sposobnost privrednih krugov, ki so s smotrenim prikazovanjem naših industrijskih proizvodov umeli pokazati javnosti, kaj zmore naša trgovina, obrtnik in industrija. Z divljenjem smo gledali te občudovanja vredne izložbe, in priznati moramo, da je to velik uspeh, velika prednost, in da so te razstave veliko pripomogle do medsebojne izmenjave blaga, da se je pri teh razstavah mnogo pogodb zaključilo, da so nam dale tudi sliko naše zunanje trgovine, obrti in industrije, kar nam je mnogo pomaglo do sedanjega razvoja in napredka. Toda omeniti moram, da se je le malo obiskovalcev zavedalo resnega značaja, velikega pomena in visokega cilja teh prireditev, in da je ogromna večina posetnikov iskala samo zabave na plesiščih in zabaviščih, in z mirno dušo lahko trdim, da je 70% obiskovalcev posetilo izložbe samo zaradi veseljačenja in razvedrila. (Živahno pritrjevanje in ploskanje.) Vendar pa zaradi teh napak nočem obsoditi takih prireditev, kajti te napake najdemo tudi pri inozemskih izložbah, saj je vendar glavno le to, da je v bivstvu dosežen namen, zaradi katerega se izložbe prirejajo. Povdariti pa moram, da pri vseh takih razstavah moramo predvsem pokazati zbranemu svetu, domačemu in tujemu, kaj in koliko zmoremo v vseh panogah industrijske proizvodnje in kaj hranimo v svojih zalogah. Ni glavni cilj izložb ta, da domačin ali tujec nekaj kupi. To je premalo. Mišljenja sem, da bi bilo mnogo bolj potrebno pri tej priliki zasledovati, kaj domači in tuji trg želi, kaj potrebuje, in v kakšni obliki želi kupiti to, kar naša zemlja nudi. Zaradi primera naj omenim, da se naša jabolka mnogo prepoceni kupujejo od inozemstva. Po navadi se natresejo v vagone in potem odrinejo v razna industrijska mesta kakor na pr. v Monakovo itd. Tam se zavijejo v lep papir, spečajo v posebne zabojčke — seveda na predpisani način — potem pa pošiljajo ne kot naše, nego kot inozemsko blago naprej, — za desetkrat višjo ceno, nego v Jugoslaviji. Serviranju tega blaga se moramo proučiti, t.j. v kakšni obliki treba, da se stavi ne razpolago kupcu,

kakšen ukus ima zunanji kupec, ki noče hraniti in štediti denar, da kupi naše blago. Načinu medsebojne izmenjave robe v tu- in inozemstvu je treba posvečiti vso pažnjo. Poglejmo našo lesno industrijo. Ona se pritožuje in jadikuje, da nima zunanjega trga. Izpodrinila nas je Rusija, izpodrinila nas je Rumunija in tako dalje. Res, da je v veliki meri stagnacija stavbene podjetnosti v dotičnih državah, ki so odjemale svojčas naš les, kriva temu, da je zastal naš izvoz lesa. Trdim pa, gospodje, da je še v večji meri krivo to, da se nismo prilagodili zahtevam tujega trga, da bi imeli tako pripravljen, prikrojen les, kakor ga tuji svet zahteva; spominjam se, da svojčas ni bilo mogoče v Sloveniji pripraviti lesno industrijo do tega, da bi tesala eno vrsto, eno dimenzijo tramov stavbenega lesa, to je oni ki ima 5 do 7 col debeline in širine, ampak so rekli dotičniki: „Mi ga tešemo samo v razmerju 6:7“, pa ga niso hoteli tesati po nobeni ceni drugače. Zunanji trg pa noče stavbenega lesa 6:7, ampak 5:7, ker dotični inženjer, ki potrebuje stavbeni les, reflektira samo na prvoimenovano vrsto, zato, ker ima večjo nosilnost in ker je lažje uporabljiv. Naši producenti pa so bili tako nerazsodni, da so hoteli prisiliti dotičnega stavbenika, da kupi takšen les, kakoršnega so oni hoteli prodati. Naši lesni trgovini in trgovini vobče je najbolj kvarno to, da se noče prilagoditi zahtevam tujega trga; ako bi mi posvetili večjo pažnjo temu dejstvu in ako bi imeli nekako špijonažno službo v inozemstvu, kakor jo imajo dobro organizirano druge države, ki povsod zasledujejo, kaj se želi kupiti, kako se hoče kupiti, ali se daje prednost rumenemu ali rudečemu papirju, v katerega so zaviti razni kupčijski predmeti, potem bi imela naša trgovina večjo konkurenčno zmožnost in uspešnejša sredstva za tekmovanje z drugimi državami. Prirejati bi se morale stalne razstave vseh predmetov, ki se iščejo v raznih državah, in te razstave bi se morale prirejati po vseh večjih krajih in tam, kjer je malo industrije in, če je potrebno, tudi na sedežu sreza, da bi se na ta način pomagalo povzdigniti tudi našo domačo hišno industrijo in da bi se točno obeležilo vse one predmete, ki so kupljeni na tem ali onem mestu, ter njihove cene v momentu, kadar se postavijo na naš trg. Znati bi se moralo in ugotoviti v to svrhu, kaj stane ta ali oni predmet n. pr. na Dunaju, kaj stane transport, carina itd., skupaj toliko in toliko, a vsi ti stroški, s katerimi je združena nabava, bi se morali na koncu odbiti od celokupne nakupne cene, tako, da se lahko in jasno vidi, za koliko denarja se lahko dobi ta ali oni predmet na domačem trgu. Našlo se bo na primer, da ta ali oni artikel ni drag, ali potom kalkulacije se bo prišlo morda s pomočjo navedenih podatkov do zaključka, da bi se moglo, ako bi se delalo na veliko, ipak priti do cenejše izdelave dotičnega predmeta ter na ta način konkurirati z inozemstvom. Vse to bi bilo mogoče, če bi imeli stalne razstave. Seveda te vrste rastave bi mogla prirejati samo država, ki jedina razpolaga s sredstvi, ki so potrebna za nabavo in vzdrževanje te drage ustanove. Gotovo je pa to, da bi se vse zasledovanje v inozemstvu moralo vršiti preko trgovskih agencij po naših konzulatih, ki pa bodo zares moralizirali razpolagati s strokovnjaki. Trdim, gospodje, da je po naših konzulatih preveč ljudi, ki se nahajajo v inozemstvu samo radi komoditete, ker so v nevem kakih sorodniških odnosih z odličnimi faktorji, premalo se pa polaga na njihovo strokovno znanje, in da bi v dotični državi, kjer zastopajo našo trgovino, obrt in industrijo, moralizirali zasledovati vsepovsod in vedno samo

to, kar bo naši trgovini pri izvozu mogoče v korist. Šele na ta način, ako se bo dobila res točna, resnična in prav pregledna statistika na nazornih razstavah predmetov, ki jih inozemstvo kupuje, in kjer se bo dalo ugotoviti, v katerih državah nimajo teh ali onih vrst predmetov in v katere države jih je torej treba uvažati, — in ti statistični podatki se bodo mogli dobiti samo na podlagi zasledovanja tega sistema v trgovini — šele potem se bo mogla naša trgovina dvigniti na višjo stopnjo ter doseči aktivnost in ulti pasivnosti katera se ji približuje z nevarno brzino. (Predsednik Dr. Kosta Kumanudi zvoni opominjajoč govornika, da konča svoj govor). Samo par konstatacij mi še dovolite, gospod predsednik. Gospodu ministru trgovine bi polagal na srce, da pokloni največjo pozornost železniški tarifi ne v pogledu osebnih vlakov, nego v pogledu tovrnega prometa, posebno kar se tiče Jadranske železnice. Mnenja sem, da je prevoz iz Ljubljane in Maribora na Sušak preko Karlovca za 260 denarjev dražji, nego če se pošilja blago preko Postojne, Št. Petra in Reke. Pri vagonu 250 dinarjev za firmo, ki izvažata stotine in stotine vagonov, pomenja velik izdatek. Pomenja pa tudi veliko škodo za naše železnice, ker s tem, da se dotične firme obračajo inozemskim železnicam, ki so cenejše, utrpijo naše železnice občutno škodo. Škoda pa je tem večja, ako se pomisli, da ista ne obstoji samo v tem, da se morajo vsled tega voziti prazni vagoni po dolgih progah, izgubivši znatni zaslužek, nego da je s tem tudi omonegočeno medsebojno občevanje. Mi vidimo, da se iz Slovenije ne more pošiljati les v Bačko in Banat in Beograd, in to vsled velikih stroškov prevoza. Kajti en vagon lesa stane samo 3.000 dinarjev, dočim pa prevoz stane 4.000 dinarjev. Pri takih cenah je vsak prevoz nemogočen. Na drugi strani pa je prav lahko uvažati pšenico v Slovenijo, kajti vagon pšenice stane 90.000 dinarjev, prevoz pa samo 4.000 dinarjev. Mislim, da je treba tu korigirati železniški tarif, kar bo omogočilo, pospešavalo izmenjavo blaga v domači zemlji. Še na drugi eklatanten slučaj bi si dovolil opozoriti gospoda ministra trgovine, ki je ravnokar izjavil v svojem ekspezeju, da bo v kratkem izšel zakon o kartelih; pri tej priliki moram omeniti, da je prišlo do karteliranja cementne tovarne iz Splita in Zagorju in da so se istega dne dvignile cene za 150 dinarjev pri vagonu. (Medklic iz prvih klopi: Za 800 dinarjev. G. predsednik Dr. Kosta Kumanudi zopet zvoni.) Toraj celo 800 dinarjev. To postopanje je z ozirom na splošno padanje cen v današnji krizi vse obsoje vredno in ne služi v čast inostranskemu kapitalu, ki je v največji meri udeležen pri teh podjetjih in ki je iskal in našel priliko, da izkoristi sedanjo situacijo v to, da združi obe tovarni v en kartel in da sedaj tik pred pomladjo in stavbeno sezono naenkrat poviša cene cementu, ki je neobhodno potreben za gradnjo. Prosim gospoda ministra, da temu vprašanju posveti svojo pozornost in prepreči vsako špekulacijo z narodnim blagom.

Gospod minister je omenil v svojem govoru tudi tujski promet. Jaz se nečem spuščati v podrobnosti glede te točke, ker imam namen o tej stvari govoriti pri razpravi zakona o taksah in trošarinah. Zato so danes omejujem samo na to, da prosim gospoda ministra trgovine, ko je sam priznal važnost turizma in tujskega prometa tako za državni blagor, kakor tudi za razvoj našega gospodarstva in naše trgovine, osobito pa našega gostilničarstva, ki tudi danes stoji na robu propada, da temu vprašanju posveti vso pažnjo. Prosim

ga, da posveti svojo skrb našem gostilničarstvu kakor jo posvečuje tudi drugim strokam svojega resorja, in da ga naj ne obremenuje z novimi taksami in bremenima, nego brani in čuva kot najvažnejši faktor, kot steber tujskega prometa, kot posrednika gostovalca na naši zemlji, ko pride tujec v našo državo. Ako hočemo da bo gostilničarstvo na višku, in da bo hotelirska industrija odgovarjala vsem zahtevam razvjenega gosta in dajala zadovoljstvo tudi domačemu človeku, mora mu nuditi vse ugodnosti. Te ugodnosti pa so združene z velikimi materijalnimi žrtvami in stroški za gostilničarja, kateremu je zaradi tega treba iti kolikor mogoče na roko z olajševanjem raznih bremen, ki se mu nalagajo od vseh strani na račun javnih dajatev. Zato prosim gospoda ministra, naj ne obremenuje gostilničarstva in hotelirstva tako, kakor je v predloženem proračunu predvideno, in da zastavi ves svoj vpliv, da se ta obremenitev, ta udarec spreči. (Gospod predsednik Dr. Kosta Kumanudi zveni tretjič.)

Gospoda ministra bi še prosil da upošteva želje privrednih krogov in da vsak ukrep v nujnem postopku anketira in v sporazumu s prizadetimi komorami predvidi potrebne mere ter izda odredbe, ki so potrebne za hitri razvoj naše trgovine obrti in industrije. (Gospod predsednik Dr. Kosta Kumanudi, molim vas gospodine poslanice da završite svoj govor.) Izjavljam, da zaupam gospodu ministru kot strokovjaku, ker vem da mu stoji ob strani kot desna roka pomočnik g. ministra trgovine g. Mohorič, s katerim skupaj roko v roki stremita, da dvigneta našo obrt trgovino in industrijo. Zato ker sem uverjen, da je ta panoga trgovinskega resora v najboljših rokah, izjavljam, da bom tudi v poedinostih glasoval za predloženi budget. (Živahno odobravanje in pleskanje).

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Ferdo Šega.

Ferdo Šega: Gospodo narodni poslanici, jedna od najistaknutijih privrednih institucija u našoj državi, čije plakate vidimo redovito dva puta godišnje ne samo po najmanjim selima Jugoslavije, nego i u svim važnim gradovima Evrope je Zagrebački zbor, međunarodni veliki sajam uzoraka u Zagrebu. To je altruističko društvo, kojemu nije svrha zgrtavanje nego si je stavilo viši i plemenitiji zadatak a taj je podupiranje naše privredne aktivnosti. Društvo Zagrebački zbor osnovano je u Zagrebu god. 1909, pak je već prije rata priredilo tri velika sajma a poslije rata i ujedinjenja počelo je s priređivanjem modernih međunarodnih sajmova uzoraka kakvih ima u svim evropskim državama.

Moderni velesajmovi uzoraka u svim državama pa i u našoj preuzeli su na sebe tu dužnost da na svojim godišnjim priredbama koncentriraju proizvode svih industrijskih grana i da ih u grupama poredane pokažu domaćoj javnosti. Veliki prijatelj naše države g. Erio, koji je vrhovni načelnik Liona i glavna poluga Lionskog velikog sajma rekao je da su moderni sajmovi uzoraka mjesta, gde se uz minimum vremena, prostora i troškova može postići maksimum trgovačkog efekta. Tako je i Zagrebački zbor od 1922 god. počeo na modernoj bazi organizirati sajmove i nastojao je da na njih dovede proizvode svih naših tvornica kako bi ih u prvom redu domaći konzumenti upoznali. Ima slučajeva još i danas da se mnogobrojni posetioци a među njima i mnogi trgovci zapanjuju i čude što se sve u našoj državi ne producira i u tekstilnoj i u hemijskoj i u željeznoj, u prehrambenoj

i u mnogoj drugoj industriji. Iz naših trgovačkih bilansa najbolje se vidi kako opada uvoz izvesne robe što znači da smo se u mnogo čemu emancipirali od inostranstva. Tome su mnogo pridoneli naši veliki sajmovi a po gotovu Zagrebački zbor koji ne žali truda ni troškova da za svaki domaći produkt napravi veliku propagandu. Zagrebački zbor je bio prvi koji je već 1925 godine stvorio i propagirao devizu: Kupujte domaću robu, i dao je o svom trošku štampati na milione letake u tu svrhu. U tim letcima koji dopiru do najmanjeg mestanca naše države obrazlaže se zašto trebamo kupovati domaće proizvode. Ta važna institucija Zagrebački zbor koja radi samo za opšte dobro, ne uživa direktnih potpora ni od države ni od gradske opštine u onoj meri u kojoj to uživaju mnogi velesajmovi u drugim državama, pogotovo onaj u Pragu, u Bazelu it.d. Država mu daje indirektnu potporu odobrenjem 50% povlastice na željeznicama i sitnice od dinara 40 hiljada godišnje kao direktnu potporu, a ova svota je taman petina onoga što Zagrebački zbor godišnje potroši samo za poštanske marke za svoju propagandu.

Zagrebački zbor od 1922 godine neprestano nastoji da prikaže mnogobrojnim seoskim gospodarima korist racionalnog obrađivanja zemlje. Nema te priredbe na kojoj se ne prikazuju u pogonu razni gospodarski strojevi i alati, zatim umjetna gnojiva, poljoprivredne kemikalije protiv štetočinaca, pokusna oranja it.d. Lanjske godine Zagrebački zbor živo se zauzeo da kroz akciju više pripomogne našem stočaru da svoju vunu bolje unovči. O svakoj prvovrednoj grani vodi brigu. Društvo Zagrebački zbor niti je dioničko niti komanditno, niti uopće kakvo društvo, koje bi se temeljilo na tipu predviđenom u našem trgovačkom zakonu. Ono ima oko 500 članova, koji plaćaju članarinu, a sva su im prava, da mogu birati u upravni odbor, u kojem sjede ljudi, pretstavnici svih grana naše privrede i obavljaju svoje dužnosti bez ijedne pare nagrade. Od eventualnih uštednja na ulaznicama i mjestarini Zbor plaća svoje režije i vrši propagandu za svoje priredbe, a još bi morao da prištedi fond za izgradnju, jer svoje već trošne, provizorne, drvene zgrade mora što prije nadomjestiti novim većim i solidno zidanim prostorijama, koje će služiti ne samo na ponos Zagrebu, nego i cijeloj našoj državi.

Molim s toga gospodina resornog Ministra, da izvoli ove moje izvode uzeti na znanje te poduprijeti Zagrebački zbor čim većom subvencijom, što će biti u korist ne samo industriji i obrtu, po cijeloj državi, nego napose stočarstvu, poljodstvu, t.j. širokom seljačkom staležu. Izjavljujem, da ću glasati za predloženi proračun Ministarstva trgovine i industrije.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Reč ima narodni poslanik g. Dobrović.

Milan Dobrović: Gospodo narodni poslanici, kad je budžet Ministarstva trgovine bio raspravlján u Finansijskom odboru jedan poslanički drug završujući svoja razlaganja, kazao je jednu narodnu poslovicu koja bi trebala da glasi: Pravda drži zemlju i gradove. Da bi istakao važnost trgovine on je kazao: Trgovina drži zemlju i gradove. Neka su se gospoda iz Finansijskog odbora na to malo uzrujala. Jedan, koji je bio ranije dobrovoljac doviknuo je: sila drži zemlju i gradove. Jedan seljak kazao je: selo drži zemlju i gradove. Gospodo, sve te komponente drže zemlju i gradove i daju svima pravo. Ali onome prijatelju i poslaničkom drugu koji je kazao da trgovina drži

zemlju i gradove nemojmo zameriti, jer je on trebao samo jednu reč da promeni pa mesto drži da kaže podiže zemlju i gradove i njegova bi ta rečenica bila potpuno opravdana. O važnosti trgovine za jednu državu, gospodo, ne treća puno dokazivanja. Da se setimo samo malo prošlosti pa ćemo se lako setiti recimo našega Dubrovnika. Dubrovnik je svojom trgovinom očuvao svoju samostalnost. Venecija je postala Kraljica mora svojom trgovinom, svojim prometom i svojim lađama. Engleska je svojom trgovinom zauzela velike kontinente, pa i u najnovije vreme vidimo da je Japan preko svoje trgovine, a sada naknadno i silom, zauzeo velike delove Azije. Gospodo, pa i sama Nemačka da se nije zavela za Austrijom već da je pošla putem razvitka svoje trgovine i industrije ona bi danas bila možda najveća i najjača a njen „Drang nah Osten“ ne bi moglo ništa da spreči.

Gospodo, iz ovo nekoliko primera vidimo, da je trgovina vrlo važan faktor u razvitku opšteg privrednog napretka jedne države. Na žalost za našu državu moram kazati, da njena trgovina nije toliko razvijena koliko bi mi to želeli. Mi na žalost još ni danas nismo u trgovini slobodni i samostalni, a politička sloboda bez samostalne privrede i trgovine mislim da nije puna sloboda. Tek kad mi u privredi budemo potpuno slobodni, tek onde ćemo osetiti sve lepote i koristi i političke slobode.

Gospodo, mi još i danas prodajemo našu stoku preko Italije, naše svinje preko Beča u ostale države, a naše žito, sve do ove godine, mi smo prodavali u glavnom preko Pešte, znači da nismo u stanju da naše proizvode plasiramo direktno tamo gde možemo za njih dobiti najpovoljnije cene. Našu trgovinu prema tome još uvek vode trgovci zapadnih država koji imaju veću spremu, bolju organizaciju i koje su bolji trgovci od nas. Ja ću se na tu stvar još vratiti, a sada bih prešao na neke činjenice, koje bi obzirom na sadanju privrednu krizu trebalo da jače osmotrimo.

Gospodo, mi smo već i ovde u Skupštini, mnogo preduzeli da ovu krizu olakšamo. Mi smo oprostili šumske i monopolske kazne, popustili smo nešto na zemljarini skidamo trošarinu, ali ja sve te pripomoći smatram kao neku vrstu pasivne pomoći. Dok mi našem narodu ne pomognemo s druge strane, dok ne nađemo načina da on može svoje proizvode dobro da proda i dok ne postane aktivan u privredi, sve dotle ove pripomoći, koje kao da imaju cilj tek da naš narod ostane u životu, neće biti efikasne. Mi moramo naš narod pomoći da postane toliko jak u privredi, da neće trebati pripomoći putem opraštanja ovakvih kazni.

Gospodo, mi ne možemo svetske cene menjati i na njih uplvisati, kao što uopšte svako veštačko povisivanje ili snižavanje cena nije put kojim se dolazi do stalnog uspeha. Mi vidimo iz ovog žitnog režima, preko koga smo veštački podigli cene žitu, kako smo došli u jedan nezgodan položaj. Ali možda ima drugog načina, pa i sam G. Ministar trgovine mogao bi, udovoljavajući nekim našim zahtevima, da pomogne našu privredu u ovoj sadanjoj krizi sa jedne druge strane. Stalno kroz Narodnu skupštinu zvuče reči o disparitetu cena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda. G. Ministar u svome današnjem izlaganju izneo je po statistici Narodne banke indeks cena, po kome izgleda da ta razlika u cenama nije baš tako velika. On je spomenuo, da su cene poljoprivrednih

proizvoda pale za 70%, a cene industrijskih proizvoda za 60%. Dakle, tih 10% razlike ne bi trebalo naročito da se oseti. Ali, gospodo, to je statistika i teorija, a mi osećamo u životu, naš seljak oseća najbolje tu razliku. On ne zna za te teorije i za te indekse, on zna pošto danas prodaje metričku centu pšenice, pošto prodaje svoga vola i što za te novce može da kupi u trgovini za svoje potrebe. To je život, a ono je teorija. Dakle ja mislim, gospodo, da bi svakako trebalo nastojati, da se taj disparitet cena svede na onu meru, koja bi odgovarala cenama agrarnih proizvoda. Mi industrijske cene možemo da snizimo, a to ne bi bilo veštačko sniženje, jer zavisi samo o tom koliku ćemo mi zaštitu dati našoj industriji podizanjem carina. Ja neću da govorim koliko visoku carinu mi ubiramo na gvožđe, na pamučnu robu i na druge artikle, koje naš narod stalno treba. Gospodin Ministar je kazao da ta zaštita iznosi najviše 20%. Međutim ja znam jednoga gospodina, koji je pečen trgovac, a koji je u Finansijskom odboru predočio pojedine artikle gde su te razlike u cenama, odnosno gde zaštita naše domaće industrije prelazi 60%—80%, pa i 100%.

Gospodo, ja bih hteo iz ovog razlaganja da izvučem neke zaključke. Evo dolazi proleće, u našoj zemlji ima dosta vinograda. Mi ćemo trebati plavog kamena i to možda nekoliko stotina vagona. Taj plavi kamen izrađujemo mi i u našoj državi, ali ga izrađuje, samo jedna fabrika. Ona nije u kartelu, ali izgleda da ona ima monopol, jer su njene cene prema inostranim cenama u velikom nesrazmeru. Ovo što govorim sada govorim na želju vinogradara iz moga kraja, pa ako Gospodin Ministar sad odmah pre proleća reguliše cene plavom kamenu, koga jedan veliki deo naših vinogradara treba, u srazmeri prema cenama na svetskom tržištu, time će učiniti jednu veliku korist narodnoj privredi i omogućiti našim vinogradarima da smanje troškove za obrađivanje svojih vinogradara.

Gospodo, kada se govori o zaštiti potrošača, onda se nameće samo po sebi da tu treba pomenuti i kartele. O kartelima govorio je i G. Ministar i ja se neću tu duže zadržavati, ali bi hteo samo da pomenem kartel šećera. Tu i sama naša država podupire dizanje cena jednog artikla, koji je velikoj većini našeg građanstva tako reći svakidanja potreba. Gospodo, u našoj državi ima nekoliko fabrika šećera, među kojima se nalaze i dve državne fabrike, pa sad, ako se već zašlo u taj kartel, držim da je trebalo da država sa ove dve svoje fabrike vodi taj kartel, da se ne desi da one fabrike čiji je kapital u inostranim rukama cene šećeru povise toliko, da one prema računima, koji su izneti u Finansijskom odboru, zasluže oko pola milijarde zarade više nego je to potrebno. Gospodo, pola milijarde dinara, to je jedan veliki doprinos u našem državnom gazdinstvu, jer umesto da te strane fabrike zarade toliku grdnu svotu, mogla je država eventualno i da monopoliše prodaju šećera. U tom slučaju mi bismo istina imali isto tako skup šećer kao i danas ali ovo pola milijarde dinara ne bi otišlo u inostranstvo, nego bi ostalo u našoj državi, na korist državnog fiskusa.

Gospodo, kad sam već pomenio ove veće i manje stvari, dozvolite mi da vas potsetim kako su naša velika akcionarska društva nacionalizirana. Ona su se nacionalizirala tako, da su u svako takvo akcionarsko društvo ušla po dva tri uplivna člana u upravu, koji su ih kod vlasti zaštićavali, a kapital tih društava

ostao je i nadalje u stranim rukama, kao što i prihodi od tih preduzeća idu na stranu.

Gospodo, ima reciprociteta između država. Naše ljude, koji rade na strani, vraćaju kućama. Ja znam jednoga prijatelja, koji ima sina, svršio je trgovačku školu i hteo je da ga pošalje na stranu, u Beč ili Nemačku, da tamo bude pola godine negde u trgovačkom preduzeću, da nauči nemački jezik. Ali uza sve veze on nije mogao provesti, da njegov sin bude besplatan činovnik, kako se kaže volonter, da se par meseci vežba i dotera u nemačkom jeziku. Međutim po našim preduzećima, gospodo, još uvek imade i na odgovornim mestima i među činovnicima mnogo stranih državljana, koji oduzimaju hlebac našem svetu. Bilo bi dobro da se Ministarstvo pobrine, kako bi se oni koji nisu naši državljani, zamenili sa našim domaćim ljudima.

Da predjemo, gospodo, na sam budžet. Budžet Ministarstva trgovine iznosi oko 60 milijona. Jedna trećina toga budžeta troši se na zanatske i stručne škole, oko 22 milijona. Izgleda mi, gospodo, da je Ministarstvo trgovine zapravo Ministarstvo nastave, jer ako se od jednog budžeta, koji treba da radi za napredak industrije, zanatstva i trgovine, troši 22 miliona samo na te škole, izgleda mi, da je taj razmer malo prevelik. Neću kazati da je prevelik zato što smatram da nije potrebno, da se toliko troši za te škole, ali smatram po rezultatima, koje te škole daju, da nije opravdan toliko veliki izdatak. Prođimo našim čaršijama, prođimo čaršijom po palankama našim, da vidimo, koliko trgovaca imade, koji su svršili te škole. Ja vidim, gospodo, da đaci, koji svrše trgovačke škole, koji svrše visoke komercionalne škole, ti svi idu u činovnike, malo je njih, koji će da zasuču rukave i bude trgovac.

Eto, gospodo, mi nemamo organizovane trgovine i zato, jer te naše škole ne daju, ne odgajaju trgovce, već odgajaju činovnike. Mi možemo imati eventualno dobre knjigovođe, možemo imati dobre tajnike trgovačkih komora, možemo imati dobre bankovne činovnike, ali prave trgovce te škole nama ne daju. Kad nemamo tako udešenih škola, koje bi mogle odgajati trgovce, onda je jasno, da i organizacija naše trgovine ne može da odgovara zahtevima, koje današnje moderno doba zahteva. Znači: mi bi te naše stručne trgovačke škole — izašao je sada i Zakon o njima — trebali u nastavnom planu preudeliti prema današnjim potrebama.

Ja vidim u ovom budžetu Ministarstva trgovine, da se izdaje preko 2 milijona za zavod za spoljnu trgovinu. Ta svota nije malena, kad se uzme u obzir, što bi taj zavod trebao sve sprovesti. Međutim i tu ne vidimo Bog zna kakvih rezultata. Mi smo proširili veze sa stranim državama od — ne znam: 20 i toliko sad na 90 država, ali tek opet ja ne vidim od toga zavoda takve rezultate, da se za naše proizvode nađe, u državama gde su nove veze osnovane, jačeg odziva i većeg trgovačkog prometa.

Za zanatstvo i domaću industriju — ako se ne varam — u našem budžetu trgovine imade svega oko 700.000 dinara. Ta je svota premalena za ciljeve, koji treba u tom pravcu da se izvedu. U toj partiji, gospodo, naći ćemo jednu stavku, koja će se jedva primetiti, naći ćemo jednu stavku od 30.000 dinara, koja je osim toga razvrstana na dva tri društva. Tamo se kaže: od tih 30.000 da se dade društvu „Privredniku“ 10.000 dinara, „Hrvatskom Radišu“ u Zagrebu 10.000

dinara i 10.000 dinara ostalim društvima, koja u istom pravcu rade. Ja znam, gospodo, da ta društva, koja ovako malu potporu dobivaju od države, daju srazmerno mnogo bolje rezultate, nego oni milijoni koji se troše na državne škole.

Meni je potpuno poznat rad „Privrednika“. To je društvo osnovao pokojni Vladimir Matijević u vreme, kad je u Zagrebu osnovao Srpsku banku i nacionalni privredni pokret. U sličnom pravcu odmah iza toga je osnovan i „Hrvatski Radiša“. Oba društva vrše jedan veliki socijalan rad. Oni sa sela od sirotinje izabiru najbolju decu, dovode tu decu u gradove, daju ih u zanat i trgovinu. Naši seljaci, koji su, kao što je kazao juče G. Ministar poljoprivrede, u našim krajevima većinom mali posednici, familija sa troje i više dece, na 5—6 jutara zemlje, ako svi ostanu na zemlji, svi će morati gladovati. Od tih malih familija ako se jedno ili dva deteta pošalje u svet, u zanat i trgovinu, oni na domu imade od čega da žive, a ovaj će sebi opet osigurati novi život i novi pravac rada i to će ostati jedna veza između sela i grada. Naši gradovi još uvek nemaju dovoljno razvijenu svoju vlastitu trgovinu i zanat.

Podite, gospodo, na proleće našim gradovima i videćete da naš svet kulući, a svaki nadzornik većinom je stranac. Naši ljudi rade najteže poslove, a svaki nadziratelj i zanatlija obično je stranac. (Odobranje).

Dakle gospodo, mi nemamo dovoljno stručnih ljudi, koji bi popunili te praznine. Ta dva društva, uzimajući decu od sirotinje i vežbajući ih u zanatu i trgovini to popunjuju. „Privrednik“ je do sada smestio preko 26.000 takve sirotinjske dece. Svake godine on smešta oko 1000 dece. Dosada od toga velikog kadra te sirotinje imade mnogo oslobođenih pomoćnika u raznim zanatima i trgovinama, imade samostalnih gospodara, imade već i bogatih ljudi. Toje nov stalež nova buržoazija, koja nama i fali. Pa sada, gospodo, ako se tome društvu daje po 10.000 dinara, priznajemo da nemožemo povišavati budžet, ali kad usporedimo rezultate ovih društava koji rade vlastitom i privatnom inicijativom i kad usporedimo rezultate koje nam daju razne državne zanatske škole, onda vidimo ogromnu razliku.

Pa zato ja, završavajući ova moja izlaganja, molim G. Ministra, da uzme rad ovih društava naročito u obzir, pa ako ne može iz tih stavaka, može biti iz drugih stavaka da podupre ova društva prema njihovoj zasluži.

Uveren, da će G. Ministar uvažiti ova moja izlaganja, i zato što sam u Finansijskom odboru prilično pregledao sve ove stavke budžeta Ministarstva trgovine, ja ću glasati za budžet Ministarstva trgovine. (Odobranje i uzvici: Živeo!).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Reč ima g. narodni poslanik Milivoje Isaković.

Milivoje D. Isaković: Gospodo narodni poslanici, veština upravljanja nije laka, jer se od onih koji upravljaju traži mnogo. Jedan od najtežih uslova svakako je, po svaku cenu postići harmoniju, ne samo odnosa, nego i interesa svih redova i svih društvenih klasa. Borba redova i klasa uvek je štetna i naponi upravljača teže da se ova ne samo izbegne, nego i onemogućiti. Iz diskusije o Privrednom veću, meni se čini, da je i G. Ministar trgovine protivnik borbe redova i klasa, što me neobično raduje, jer će utoliko lakše biti shvaćena i prihvaćena moja sugestija, da se kod

nas jedna tek započeta borba, u ovome smislu, pametnim i razumnim merama onemogućiti.

U poslednje vreme u nas se jasno oertava borba protiv trgovine i trgovaca, koja svakim danom sve više uzima maha i ako se produži, preta da bude katastrofalna za čitav trgovački red. Trgovina i trgovci i inače u vrlo teškim prilikama, danas, izdržavaju borbu sa konkurentom, koji je u mnogo povoljnijim okolnostima, jer je oslobođen svih državnih, opštinskih i banovinskih nameta i povlašćen u svakom pogledu i na svakom koraku. Ne bih želeo da budem prorok, ali ako se ovako produži, ja u skoroj budućnosti vidim kraj trgovačkog reda i perspektiva prosjačkog štapa, koji ne gine ovim ljudima, i to me plaši. Pod nebom ove naše zemlje, lepe i na grudima majke otadžbine, treba i mora biti mesta podjednako za sve, pa i za trgovinu i trgovce. S jedne strane, povlašćen konkurent, a s druge svakodnevna sve nova i nova ograničenja, nametnuta sticajem prilika, hoće našu trgovinu tako, da već nije više reč samo o stagnaciji, nego i o opstanku. Ova pojava mora i treba da bude predmet naročite brige Ministarstva trgovine, jer ono i postoji zbog trgovine i trgovaca. Zbog toga sam, ovom prilikom, slobodan ukazati na ovo, i umoliti, da se preduzmu mere, koje će povratiti poremećenu harmoniju odnosa i omogućiti bitisanje solidne trgovine i solidnog trgovca.

Živimo u periodu vremena osnivanja institucija, koje treba da nam pomognu. Pre neki dan dobili smo i nešto slično za izvoz svinja. Odmah moram reći da je ovo u meni stvorilo skeptičko raspoloženje. Prvi korak delatnosti, prva nepravda prema mome kraju. Ja imam pismo u kome mi se tvrdi, da u prvom kontingentu za izvoz svinja iz Mačve, nijedan papak nije uzet u obzir! Kad bih bio raspoložen za šalu i kad bi ovoj bilni mesta ovde, ja bih mogao ponoviti ono dobro poznato: „Prvo, pa muško, pa mu ime znate već kako“ ali, ni meni, ni Mačvanima, u ovim teškim danama, nije do šale. Kad se obilazi, pri izvozu svinja, kraj, kao što je Mačva, ja imam razloga da pitam pa kome je to onda dato prvenstvo? Pšenicu nismo mogli prodati, svinje se ne uzimaju u obzir kraja, koji ih uspešno i u velikom broju gaji, pa šta onda da prodamo i od čega da do novaca dođemo? Očekujemo pravičnost i nadamo se, da ćemo je u eminentnoj ličnosti uvaženoga g. Kramera i naći.

Na istu adresu da uputim još nešto što mi je i dalo povoda da govorim i što sam našao u jednom ovdašnjem prestoničkom listu. Na jednoj strani ima jedan oglas, gde, kada čovek počne da čita, izgleda, kao da se izlažu neke stvari iz Kine i sa Istoka. Međutim, kad dođete do kraja vidite da je to jedna obična reklama za jedan filmski šlager.

Nešto slično, gospodo, evo vam, samo sa strane sa koje to nije smelo da bude, ovde. Vidite naslov „Interesovanje inostranih firmi za naše proizvode“. Tu se, gospodo, izlaže šta se sve od naših proizvoda na strani traži i šta bi se moglo plasirati. Ja sam bio neobično srećan da pročitam i rekao sam: Hvala Bogu evo biće izvoza, biće svega. Ali kada sam u čitanju došao do kraja našao sam i ove redove: „Zainteresovane naše firme mogu se obratiti direktno Zavodu i zatražiti adrese kao i eventualne uslove za prodaju gore pomenutih izvoznih artikala, koji su označeni u broju 5 „Glasnika“ Zavoda od 1. marta o. g. Ovaj broj, pored raznih informativnih članaka i pregleda stranih tržišta, donosi opširne informacije o američkoj

pijaci za kože, Pravilnik o kontroli izvoza mesa i odnosni Pravilnik o taksama, pregled izložbi i sajмова u zemlji i inostranstvu u toku 1932. godine“. Dakle, jedna najobičnija reklama za Glasnik br. 5. koji izdaje Zavod za unapređenje spoljne trgovine. Ja mislim da ovo ne može i ne treba sa toga mesta ovako da ide.

U mome kraju siroti ljudi bave se kupovinom živine za tuđ, trgovački račun. Oni idu od mesta do mesta snabdeveni legitimacijama trgovca, za čiji račun i kupuju, snabdeveni i potvrđama o prijavljenom porezu na ovaj posao. To se radi svega mesec, dva u godini, dakle, to je čist sezonski posao. Nekom je palo na pamet da ove sirote piličare moga kraja okarakteriše kao trgovce ili tako nešto slično, i da im traži protokolisane firme. Kad ovim sirotim ljudima ovo nije bilo moguće, nastalo je kažnjavanje sumama, koje vrlo često premašuju sumu od 1000 i više dinara. Ja nalazim, da ovakvo postupanje ne vodi dobru. Ono stvara jedno teško raspoloženje, te sam slobodan, da na ovo ukažem i da umolim da se nađe načina, da ovi siroti ljudi mogu slobodno raditi, jer spreče li se u ovome poštenom poslu da zarade soli i bleba, onda je naša dužnost, da im ovo pružimo. Državna pomoć očekuje se na sve strane, pa neka ide tamo, gde je najnužnija i potrebija, a ovde, u ovom slučaju, olakšajmo sirotanima, da oni sami sebi zarade ono, što im je najpotrebnije.

Uveren da na čelu Ministarstva trgovine i industrije stoji čovek, koji će u svakom pogledu svima našim primedbama, naročito dobrim namerama, pokloniti punu pažnju, ne da se kome napakosti ili slično što učini, nego isključivo za to, da se popravi ono što se pogrešilo i što može da se pogreši, izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva trgovine i industrije. (Odobranje i pljesak).

Potpretsednik D-r Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Milan Popović.

Milan Popović: Gospodo narodni poslanici, nacrt državnog budžeta, iznesen od strane G. Ministra finansije, izazvao je vrlo lepu i iscrpnu diskusiju u Narodnoj skupštini u načelnoj debati o ovogodišnjem državnom budžetu. Svi ti govori gospode poslanika bili su vrlo iscrpni i instruktivni. Oni su obuhvatili celokupan unutrašnji život našeg naroda i naše države.

Gospodo narodni poslanici, već 30 godina zanimam se pored svoje profesije i državnom politikom. Politika u mome kraju, u narodu moga kraja, bila je vazda aktivna i slobodno mogu reći da je tu sinula i prva varnica za slobodne zborove i dogovore. Prateći politiku punih 30 godina, kao i onu raniju, kada je turski Hatišerif vladao našom zemljom, tvrdim, da je ovaj Parlament prvi koji imamo na bazi etičkih zakona. Ovaj Parlament, kao što vidimo, svojim spoljnim obeležjem i svojim autoritetom učinio je utisak na današnju našu Vladu, da ona vrši svoju dužnost na opšte dobro naroda i države.

Gospodo jedna mudra izreka veli: ništa slade od uspomena; prošlost jeste tkivo naše sadašnjosti, sadašnjost jeste prostirka budućnosti; budućnost jeste kula svetilja.

Na toj bazi mi treba da zidamo svoju državnu budućnost i da uvek imamo u vidu tu mudru izreku.

Gospodo, svaka se država može uporediti sa državom pčelinom, gde vladaju strogo etički zakoni. Gospodo, nikada se ne sme izgubiti iz vida da mir u košnici traje samo donde dok ima dovoljno meda u košnici, dok je na livadama i drveću dovoljno cveta

i cvetnog soka. Kada nestane cveća, odmah se pojave ekonomske razmirice između privilegisanog i radničkog staleža, hoću da kažem, između trutova, ili kako kažu pčelari, fukare radničke, i pravih radnika-pčela, koje su svojim znojem i trudom iskupile sav med u košnici, a koji i po društvenom i etičkom pravu pripada pčelama radnicima. U daljoj razmirici mi znamo kako u jesen prođu privilegisani trutovi.

Mora se, gospodo, paziti da se i u našoj košnici tako što ne desi.

Gospodo, narodni poslanici, u načelnoj debati većina govornika, gotovo svi, pa i Gospoda Ministri, dotakli su se samo površno seljačkog razduženja i samo su utvrdili da je zaista seljak prezadužen. Ja nalazim da je to pitanje nad pitanjima. To je najveća rana danas na našem državnom telu i nalazim, da je to najaktuelnije pitanje i za vladu i za nas narodne poslanike, pogotovu u današnjoj teškoj ekonomskoj i finansijskoj krizi.

Razmišljajući o tome pitanju, a s obzirom na to, da nisam u tolikoj meri veziran u finansijskim stvarima, koje su komplikovane, ipak hoću da u ovom domu iznesem i svoje mišljenje, koje je crpljeno iz realnog posmatranja seljačke privredne moći.

Gospodo, danas naš seljak živi u preteškim prilikama, danas on nema ništa da proda, on nema ni toliko novca da kupi ono što mu je najpotrebnije. Verujte, gospodo, da u mome kraju ima tako siromašnih domova, gde nemaju mogućnosti da kupe ni gas, već uveče uzmu kašičicu masti ili parče slanine i iz starog grudnjaka izvuku pamuk, upredu ga u fitilj, zapale i sa takvom svetlošću večeraju i odmah ležu na spavanje.

Verujte, gospodo, da ima domova koji nemaju ništa drugo od svetlosti u svome domu. A da tu svetlost dobiju, oni otvore vrata od svoga šporeta i pri toj svetlosti večeraju pa potom legnu u svoju postelju. On danas, mogu reći, ima samo svoj goli život kojeg samo čuva za oltar svoje otadžbine.

U svome razmišljanju došao sam do tih misli da pomognem nadležnima u rešavanju tog pitanja. Ja pružam u pomoć izvesna sretstva, koja će omogućiti da se što pre odkloni ova kriza u našem narodu. Gospodo, priznajem prvo sretstvo ili bolje reći prva injekcija da se prebrodi ova kriza jeste ta da zasejemo između nas ovde istinsku i bratsku ljubav, jer napredak jedne države i jednog naroda leži u međusobnoj bratskoj ljubavi i slozi. Mi se, gospodo, u 99 delova približujemo jedan drugom a jednim delom razdvajamo se. Ali, kao što vidite, mi stojimo u suprotnosti toga što treba da bude. Ja mislim da su tu lični obziri i onaj bivši antagonizam partiski.

Sveti Sava kazao je: „Brat je mio koje vere bio“. I ja vas, braćo Mađari, Muslimani, Slovenci, Hrvati i Srbi i sve narodnosti molim da usadimo iskrenu bratsku ljubav i to prvo ovde između nas, a po tom tu ljubav da prenesemo i u naše široke mase, jer je prava otadžbina ovde gde živimo i gde je dobro. Bacićemo sve zadjevice, i političke i lične od 1914 do 1929 godine jednom velikom zaboravu.

Znam da je mentalitet i temperament jugoslovenski oštar i neuzdržljiv. Da, gospodo, pre neki dan jedan je gospodin govornik sa ovoga mesta izjavio, valjda radi reputacije koju ima i odviše, da je bio ratni ministar. Ta izjava me je jako ubola, i da sam znao da će se te reći čuti, udaljio bih se, iz ovoga doma. Neka je čast i čest svima Srbima koji su svoju duž-

nost savesno ispunjavali. I ja sam, braćo, taj koji sam, ma i najmanji teret nosio kojeg nam je nametnuo dušmanin današnjeg Slovenstva. Mi svi znamo kako smo prošli kroz onu Golgotu — prokletu Albaniju; znamo mortalitet srbijanski od Dunava i Save do Maroka francuskog.

Priznajem i priznati se mora da mudra politika: Karadorđevića, Pašića, Draškovića i ostalih državnih autoriteta, radi jedinstva naše nove otadžbine, za koju smo more krvi izlili — zahteva da se preko svega pređe, jer je otadžbina preča od svega i svačega.

Renome ratničko znajte, gospodo, pripada seljacima i njihovim pravim vođama i vojnim i političkim, i od moje strane Slava im.

Gospodo, poslanici, ja sa svoje strane želim da i braća Hrvati pođu ovim putem i ovom politikom, i uveren sam, da skiptar Karadorđevića, humka Aleksandra Stambolijskog i humka Stjepana Radića sa nama ostvariće uskoro veliko Jugoslovensko carstvo.

Drugo sretstvo, jeste, da se u najkraćem vremenu, ma i privremeno reši menično pitanje. Narod više, ne da neće, već ne može i nema da odgovara meničnim obavezama.

Gospodo poslanici, danas duguje 95% seljaka. Danas duguje pošten činovnik, pošten zanatlija, pošten trgovac i pošten industrijalac, hoću reći od 100 98% dužno je. Svi, oni, platili su više no što im je prvobitan dug bio. Gospodo poslanici, čovečanstvo se danas nalazi u trećoj periodu eksploatacije. Prvi period bio je eksploatacija religijsko, drugi period bio je eksploatacija velikana, od kuda je i potekao uzdah narodni: „Velikaši proklete vam duše“, i ovaj treći period kao najopasniji jeste period „bankokrata“ nadam se, da će humanitet čovečanstva i ovaj period kao i ranija dva srušiti, jer bolje je srušiti ga, nego sačekati uzdah naroda: „Vreme dođe valja vojevati“.

Gospodo poslanici, danas su sve banke, podrazumevam i privatne i državne jako nesolidne naplaćivanjem velikog interesa. One su danas najveća prepreka u otklanjanju današnje ekonomske-finansijske krize. Primera radi navodim čačanske banke: Banku izvoznu i uvoznu, i Kreditnu banku. (Jedan glas: Koliko pop uzima za venčanje, kažite nam to?).

Treće sretstvo je da Vlada donese što pre zakon, da u toku jednoga meseca svi lihvari-zelenaši prijave svoje menice dotičnom poreskom odeljenju, pa ma one glasile u gotovu ili u robi. U protivnom oglasiti ih za nevažeće. Banke plaćaju porez državi, prireze banovinama i opštinama i zaposlili su radnu snagu, a lihvari i ako imaju novca u narodu više no pojedine banke, ne plaćaju nikakav porez ni prirez, a njihov porez bio bi duplo veći, nego prihod državni od trošarine.

Gospodo poslanici, iz navedenog a da bi se što pre oslobodili krize, ekonomsko-finansijske, krize poverenja i krize morala, a znajte, da je moral sunce zemaljsko jednoga naroda, potrebno je i predložem ovo: prvo, da se učvrsti ljubav narodna naspram države i naroda; drugo, da se interesi po menicama i svima novčaninim pitanjima utvrdi.

Moje je mišljenje, da ne sme interes biti veći od 12% jer je to zakonski interes (Čuje se: Dosta je 8%) i to na kapitale lične. Banke koje uzimaju novac od državnih banaka radi plasiranja nesmeju više naplaćivati interes od 2% kao što čini Glavni savez zemljoradničkih zadruga i Agrarna banka. Treće, da se po menicama ne vrše nikakve naplate kojima su pro-

tekli rokovi i kojima će proteći rokovi do 1 avgusta, kada svi dužnici imaju regulisati i sa utvrđenom otplatom od glavnice 10—20%. Po prvom avgustu da sve menice ostanu gde se nalaze. Otplate da teku šestomesečno kao kod Agrarne Banke, jer seljak svoje prihode zbira šestomesečno.

Gospodo, završujući svoj govor, izjavljujem da ću glasati za budžet, a moliću vas, gospodo poslanici i Gospodina Ministra, kao i celokupnu Vladu, da se ovo pitanje što pre reši, jer narod ne može više izdržati i teže je danas narodu nego Kinezima od najezde japanske. Izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Pljeskanje).

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Josip Benko. (Čuje se: Nije ovdel!) Reč ima narodni poslanik g. Ivan Mohorić.

Ivan Mohorić: Gospodo narodni poslanici, kad raspravljamo o budžetu Ministarstva trgovine i industrije, treba da se zamislimo u stanje onih grana za koje kao administrativna najviša vlast to Ministarstvo postoji, to je trgovina, industrija i zanatstvo u našoj zemlji, pa da sa gledišta sadašnjeg položaja i stanja ovih grana odredimo pravac politike, koju mi treba u pogledu tih važnih poljoprivrednih grana da vodimo.

Ako posmatramo situaciju današnju, a dovoljno je bilo govora o tome, i ja neću u tom pogledu da duljim i da vas zamaram mnogim ciframa, moram samo da konstatujem dve stvari, da konstatujem da nam sadašnjica imperativno nalaže kao prvi zadatak odbranu naše privrede od potresa, koje izaziva svetska ekonomska kriza, a koji nisu poštedili ni našu privredu. Tek kad smo ovaj prvi zadatak bar donekle sa uspehom svršili, onda tek možemo da pristupimo izvršenju drugom zapravo sistematskom zadatku za normalno i mirnodobsko vreme, sistematskoj organizaciji na polju sve tri grane.

Gospodo, ako pogledamo kako bismo se mogli da odbranimo od potresa i posledica svetske krize, ako ovo gledamo kroz prizmu spoljne trgovinske politike, onda vidimo sledeću situaciju. Mi se nalazimo već jedan niz godina u položaju da moramo stvarati kompromise u to sve gore i bezizlaznije kompromise sa jednim sistemom potencirane zaštite na celoj liniji u stranim državama koje danas dominatno vladaju našim izvozom i izlazom našim na svetska tržišta. To je politika srednjo-evropskih država koje učestvuju sa preko 65% ili $\frac{2}{3}$ na našem izvozu. To je politika da te prelaze iz položaja i stanja čisto industrijske zemlje u jedan sistem autarhije, sistem zaštite domaće proizvodnje, i vode nas od pregovora do pregovora, — zato rezultati tih pregovora su sve kratkoročni ugovori, prvo na tri godine, pa onda na dve godine, sad na godinu dana, a posle još u toku one godine imamo dva do tri puta reviziju, a iz dana u dan učestvuju intervencije da se nekim dopunskim sporazumima izradi sistem o zaštiti, koji one žele.

Mi se gospodo, ovde nalazimo u defanzivi, da se borimo protiv njihovih povišena agrarnih carina, bez da imamo u rukama sretstva, koja bi nas stavila u položaj jednako jakih pregovorača, jer bi nas stavila u položaj jednako jakih pregovorača, jer mi nemamo taj komplikovani sistem vezivanja uvozne trgovine, koji oni praktikuju još danas nismo mogli da se rešimo, da idemo na taj put. Od borbe protiv povišenja tih carina prešli smo na kompromis u pogledu

kontigentiranja uvoza. Sada moramo da napuštamo tu liniju, da se pogađamo sa njima za kliriničke sporazume, da se izigravanje putem deviznih odredaba koliko toliko onemogućiti, i već se nalazimo na liniji prostih kompenzacionih ugovora. To je, gospodo, stanje, koje smo imali u prvo godini posle rata.

Dakle, mi tu nalazimo sve veću neizvesnost na tržištima, koja su nam najprirodnije pristupačna, na koja smo decenijama hodili, na kojima bi želeli da možemo ustrajati i dalje. Mi vidimo, da tu nemamo mnogo više izgleda, i zato je G. Ministar trgovine pravo naznačio, da treba prokrciti nove puteve, da treba vršiti propagandu na novim tržištima i da treba naći nove mogućnosti za plasiranje naših viškova proizvodnje.

Gospodo, od 90 zemalja mi imamo od prilike 75 kojih učestvovanje pripada 1% na našoj spoljnoj trgovini. Ja nalazim, da mi ovde veliku mogućnost izgradimo, veliku mogućnost aktivnosti naročito ako pogledamo na naše balkanske zemlje. Srednja Evropa učestvuje na našem izvozu sa 65% a sve balkanske zemlje sa jednom desetinom od te cifre, od prilike sa 6%. U tom pravcu put jednostavno nije lak. Mi smo reskirali u prošloj kampanji, da pokušamo našu sreću sa žitom, pšenicom i mi smo konstatovali, da su troškovi da dođemo na ta tržišta tri puta tako veliki, kako su troškovi za dolazak, za pristup na srednja evropska tržišta. Gospodo, to je kod pšenice, koja je, ipak, mnogo vredniji artikal nego je ostala roba, sa kojom mi u velikim količinama raspolažemo, kao što su, na primer, proizvodi šumske industrije, koji sačinjavaju od prilike 25% od celokupnog našeg izvoza, koji imaju veliku tonažu i za koje postoje veliki transportni troškovi a minimalna dobit.

Sa gledišta unutrašnje privredne politike, posmatrane načelno, odbrana od potresa svetske krize bila bi u dve devize izrečena: jačanje unutrašnjeg tržišta i jačanje domaće proizvodnje.

Gospodo, to je potrebno ne samo iz privrednih razloga, to je potrebno, gospodo, i iz socijalnih razloga, jer mi moramo da stvorimo prilike za rad za one ljude, koji ne mogu da se iseše. Moramo i iz finansijskih razloga to da učinimo, jer ako pročitate izveštaj koji je prošle nedelje pročitao na akcionarskoj skupštini Narodne banke, mi vidimo da je prošle godine bilo prodato za 6.780,000.000.— dinara deviza. Od toga je država uzela polovinu odnosno 3.370,000.000 dinara, a svega drugu polovinu oko 3.412,000.000 dinara dobila je privreda.

Gospodo, potreba državna za devizama nije u opadanju. Mi smo videli kod budžeta Vrhovne državne uprave da je ona u porastu, a ono što nam je potreba u devizama za privredu, to je u opadanju.

Naš izvoz, gospodo, u prošloj godini opao je za 30%, od predprošle, jer je spao od 6.000,000.000 dinara na 4.800,000.000 dinara, i on ima tendenciju i za dalje opadanje. Ako se, gospodo, razmislite o toj situaciji, onda nam je jasno, da u tom pogledu treba da se preduzmu izvesne mere predostrožnosti, koje su preduzete gotovo u svima evropskim državama. Mi kod ove naše današnje situacije ne možemo da čekamo da dođemo do rdavih prilika, nego treba da sledimo primeru kome je ranije sledila Francuska, a koja može da nam služi kao uzor jednog dobrog domaćina.

Gospodo, jačanje domaće tržišta takode je potrebno, i zato je potrebno da znamo kakvi uslovi postoje za to. Mi imamo sve uslove za razvitak jedne

male industrije. Mi, gospodo, imamo u našoj državi 42% zemlje pokrivene šumama. Mi imamo i silno bogatstvo u rudama, a naročito u gvozdenim rudama. Mi imamo silno bogatstvo i u drugim rudama u hromu, magnezitu, olovu, bakru — tome tako plemenitom i skupom metalu, imamo dovoljno i uglja u zemlji. Mi danas iskorišćujemo samo 5% naše vodene snage, pa ipak vidimo na drugom mestu, gde su udarene vrlo jake takse na ta preduzeća, sigurno, da se ankuražiraju preduzimači, koji bi hteli ovakve instalacije da preduzmu.

Mi, gospodo, imamo u našoj zemlji sve predušlove u pogledu sirovina. Tako isto imamo u našoj zemlji i sve predušlove za valjanje spremne i radne radnike. Naši radnici, gospodo, rade u Porurju, u Vestfaliji, u Francuskoj, i u Americi. Svuda su oni cenjeni kao odlični, vredni i poštteni radnici. Vama je svima poznato, da naši pomorci sa svojim bistrim duhom, mogu da naprave u celome svetu najveću karijeru, kao što smo take ljude imali. Mi imamo ljude, koji nama čine čast i na polju tehnike, jer su ti ljudi proslavili ime naše Jugoslavije. Mi, gospodo, kao što vidite, imamo dva kapitala, ali nemamo onoga trećeg, koji takođe može da se organizuje, i ako nam on još u jakoj meri dolazi sa strane. I tu ima mnogo prigovora. Vi ste svi čuli poviku, kako taj strani kapital eksploatiše našu državu, i kako iznosi na milijarde dinara godišnje rente iz zemlje.

Treba na to da se da odgovor. Šta to znači jedna milijarda devet stotina miliona rente?

Gospodo, u načelnoj debati čuli smo, odprilike trgovina, industrija i bankarstvo daju danas još najmanje i to je po najslabijoj proceni koje dvadeset milijarda godišnje nacionalnoga prihoda i 10% od toga bila bi od prilike suma, koju učešće stranog kapitala uzima od naše zemlje, a tih 10% ja ne nalazim da bi bilo dostatno za naš kapital, za fazu današnjega prelaza industrijalizaciji, koja mora biti tako da bi bilo fatalno, da se zaustavimo i da u tom pravcu ne idemo onim putem kojim smo počeli.

Gospodo, situacija ovih preduzeća koje sam spomenuo nije baš ugodna. Dovoljno je ako kažem da je sam izvoz naših šumskih proizvoda u toku jedne godine pao za milijardu dinara. To je jedna redukcija, koja je jako bolesna i teška, ali koja možda nije tako bolesna u Bosni gde imate državne šume, za koje se ne pita, koliki je rentabilitet, ali je redukcija oštetna u onim krajevima, gde ima malih šumskih posjednika, gde je na stotine duša vezano za produ toga artikla. Ta se redukcija oseća u Dravskoj banovini, gde je obustavljen rad na svim linijama, gde imate 20.000 ljudi besposlenih samo od šumske struke. Gospodo, ali mi na žalost nismo ovde ni zamislili da tražimo u tom pogledu neku intervenciju od strane države, jer prosto znamo, da i takav jedan apel, i ako bi bila za njoga data legitimacija, da on u današnja teška vremena ne može ozbiljno da se iznosi.

Gospodo, kršni krajevi, koji ne mogu da kultiviraju i da dobiju dovoljno žita za prehranu svoga stanovništva, upućeni su da se na drugi način ishranjuju i da ne padaju na teret općenitosti, da ne budu tako zvani pasivni krajevi. Oni su upućeni industriji. A kako ta industrija prolazi? Meni je, gospodo, čast pred vama zastupati jedan pogranični srez između Austrije i Italije, srez sa Triglavom, Bledom, Jasicom, u kojem je 1 marta otkazano 2300 radnicima,

a koji će 15 ovog meseca izgubiti posao. Te su velike željezare, koje su morale slediti primeru Zenice, koja je već na početku ove zime obustavila rad i zadržala samo oko 200 radnika da održavaju instalaciju.

Gospodo, to nije lokalna pojava. To je jedan momenat, jedna pojava dubljega značenja. Jer što znači, ako se gigantske peći u Jasenicama ugase? To ne znači jedan udarac samo za srez, to znači jedan udarac za Vareš, jer one peći uzimaju od Vareši godišnje oko 15.000 tona sirovoga gvožđa, to znači jedan veliki udarac za rudnike željezne rude, znači jedan udarac za našu ugljenokopnu industriju, jer rudare troše godišnje oko 60.000 tona ugljena.

Gospodo, šta to znači za radnike biće dovoljna jedna cifra: Te željezare isplaćuju godišnje 40 miliona na radničke nadnice. Ja sam naveo samo jedan primer, da vidite kako je lanac u našoj privredi povezan i kako je sudbina jedne grane tesno vezana za sudbinom druge grane, te je i nesreća jedne, nesreća druge, i sudbina treće. Mi se danas, gospodo, nalazimo u jednom kritičnom položaju, u najgorim mesecima, kad nema izvoza poljoprivrednih proizvoda i kada i u pogledu potrošnje industrijskih artikala vlada mrtva sezona. Ali, nije to samo slučaj kod željezara. I tvornica stakla u Paraćinu i tvornice: u Daruvaru, Svetom Križu, Rogateu, Hrasniku i Zagorju, sve su ove obustavile rad i otpustile oko 2000 radnika. Tekstilna industrija, o kojoj se toliko govori, kao da zarađuje neke basnoslovne sume, ona, u Leskovcu, ima pred kapijama svojih fabrika oko 2000 besposlenih radnika. Mi bi mogli, gospodo, ići i dalje i nabrajati sve brojke koje nam dokazuju da je situacija veoma ozbiljna, i da je ona takva da ne možemo ostati fataliste pred njom nego se moramo truditi da se ta pitanja kakvim merama reše. I jedna od prvih mera koje mi treba da preduzmemo, jeste ta, da učinimo sve; da radnik ima svoj hleb, radnik u našoj zemlji, — a tek onda da u vidu importa, plaćamo nadnice stranim radnicima. U tome pravcu, gospodo, ja bih želeo da se vodi naša privredna politika, jer samo tako, nalazim, mi ćemo moći da se odbranimo od potresa koji bi inače mogli ga zadese naše krajeve. I na taj način, ako budemo stvorili jake industrijske centre u zemlji, biće stvorena mogućnost da se onih 20% pšenice zbog kojih mi lupamo glavu i progovaramo sa inostranstvom, pod kojim uslovima da ih bez rente i sa nadoplatom plasiramo — mi ćemo po dobroj ceni, pa i većoj no što je svetski paritet, moći da to plasiramo kod svoje kuće. Ja mislim, gospodo, mi bi na taj način mogli da stvorimo, u pogledu privrede, jednu srećniju celinu, — a privrednoj zajednici blagostanje. To treba da bude cilj naše privredne politike. (Živo odobravanje i aplauz).

Pretnednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Milutin Stanojević.

Milutin Stanojević: Gospodo poslanici, zauzet u Finansijskom odboru ja nisam imao prilike da uzmem učešća ni u načelnoj ni u specijalnoj debati — i da nismo završili posao ranije i da g. Mohorić nije govorio o pitanju o kome ja imam jedno suprotno gledište, ja se ne bi ni javljao za reč. — Ja imam, gospodo, suprotno gledište onome koje je zastupao g. Mohorić. G. Mohorić je predstavnik industrije a ja sam predstavnik potrošača. Ne stoji, gospodo, da je industrija u onakvom položaju kako ja je ocrtao narodni poslanik g. Mohorić i kako će, verovatno, biti ocrtan i od drugih predstavnika industrije. G. Mohorić je tvrdio da

je industrija slabo zaštićena. Naprotiv, gospodo, industrija je u našoj zemlji dobro zaštićena, kako je i sam g. Mohorić rekao, ali evo ga ja samo u jednom pravcu popraviti. On je pomenuo cifru od milijarde i devet stotina miliona, a ta cifra nije tačna, već se ona penje na sumu od milijarde i trista miliona, po indeksu koji je štampan u Zagrebu.

Ja sam u sednici Finansijskog odbora doneo očigledne dokaze. Ja sam podneo bio mustre artikala proizvoda, koje naš narod troši, da pokažem koliko je mnogo zaštićena naša industrija. Naš svet je već počeo da nosi strane tkanine, platna i druge pamučne tkanine. Uzimam u obzir seljaka, dakle masu našeg naroda. Neću voditi računa o luksuznim predmetima. Naš narod nosi strane pamučne tkanine. Sporedno je pitanje da li treba to da nosi ili ne; da li treba da se vrati na domaće proizvode svoje, ili treba da kupuje strane proizvode. To je drugo pitanje, ali, kad naš narod već to nosi, dužnost je naša da vidimo koliko naš narod plaća te tkanine. Tkanine koje se izrađuju u našoj državi zaštićeni su sa 50, 60, 70 do 80%. To ne može niko da obori. I, dok je ceo svet organizovan, dotle se potrošač nije organizovao. Borba protiv industrijalaca je vrlo teška, i uvek izgubi bitku onaj koji je ustao protiv industrije. Industrija je jaka, moćna organizacija. Ona je ušla u državni život. Koga imaju potrošači? To je jedna rasturena masa, koju niko ne uzima u zaštitu. Ja nisam protiv industrije. Ja sam za najširu industriju. Ja sam za to da je potpomognemo. Ja sam i sâm predsednik jednog industrijskog udruženja, ali ne možemo biti ravnodušni, da proizvodi koji su narodu potrebni, budu zaštićeni sa 60 do 80%, i to oni proizvodi koje nosi naš najsiromašniji narod. (Odobranje i aplauz).

Jedna tkanina, koja se donese sa strane, zaštićena je, recimo, sa 60%. To se može uzeti čak kao prosečno 60%. Tkanina koja sa strane dođe košta 40 din. jedan metar, a ista takva tkanina izrađena u zemlji košta 41 dinar. Ja sam svesan reči koje kažem i fakata koje vam ovde iznosim, i ja nosim punu odgovornost za sve o čemu vam ovde referišem. Pod vidom zaštite naše industrije, a često to i nije naša industrija, nego nosi ime naše industrije, nas eksploatiše svako. Stranci metnu jednu lepu etiketu, ili lepu sliku na knjigu, ili metnu na neki naš proizvod lepu sliku sa lepim imenom, i eksploatišu nas, a mi smo prave slovenske naivčine. (Odobranje). Uzmite da jedan seljak ili jedna kuća treba samo hiljadu dinara tih pamučnih tkanina, a to je vrlo mala cifra, on onda treba da plati oko 4—500 din. više, nego što bi stvarno trebalo da plati. Mi protivnici ovako visoke zaštitne carine pristajemo da se industrija zaštiti najviše sa 25%, ali smo otsudno protivni da se industrija štiti sa 60—80%.

Pomenuta je jedna stara industrija na granici, u Jasenicama. Nađe se uvek kakav fakt, kojim će se odbraniti svoja teza; ali, neka se pomenu one fabrike koje su od skora podignute, koje zgrću velike pare i u čiju korist ide ona zaštitna carina, a ona nikako ne ide u korist našeg potrošača.

Imala je tkanina, koja je koštala 9 din. jedan metar. Carina je bila 9 din. Oni su prodavali po 19 din. Tu je sto od sto zaštitna carina. Oni su, dakle, naplaćivali svu onu razliku, svu carinu.

Neka se jedna obična tkanina unese u našu zemlju, njena zaštita u formi carine iznaša 80—150%, i budite uvereni, da će firma koja je tkaninu uvezla, odmah

da podigne svoje prodajne stavove i neće ni najmanju uslugu da učini potrošaču. Uzmimo gvožđe, to je jedna od osnovnih potreba, pa je zaštićeno 100%. Ako košta 1 kg. gvožđa 13 din., isto toliko iznosi i zaštitna carina. I onda nije čudo, što je naš narod osiromašio, čemu nije uzrok samo u tome, što je pala cena njegovih proizvoda. Vi čujete da se svi na to žale, ali niko nije ušao u suštinu stvari, pa da se vidi odakle dolazi ta beda i nevolja našeg naroda. Dok su cene poljoprivrednih proizvoda pale za 100%, naš narod plaća industrijske proizvode skuplje nego onda, kad je dinar bio mnogo jeftiniji. Pre tri godine kurs dinara je bio 6.7 šv. fr., a danas je 9.10, pa se po istim uslovima prodaju industrijski proizvodi, koji se kod nas izrađuju, i ako je dinar toliko mnogo skočio, i to nije ništa uticalo na padanje cena industrijskih proizvoda, koji se kod nas izrađuju. Kod mene ne postoji neka animoznost protiv naše industrije, ja se naprotiv radujem njenom napretku, ali mi ne možemo dopustiti, da nas neko obmanjuje lepim frazama i smatra da smo naivčine, koji ništa ne razumeju i protiv toga se, gospodo, moramo boriti. (Buran pljesak).

Gospodo, kaže g. Mohorić, da je zatvorena fabrika stakla. Pa zašto je zatvorena? Zato što su napravili kartel, a sopstvenik svih onih fabrika, koje je pomenuo g. Mohorić je jedan jedini čovek, i zato nije čudo, što on pravi kalkulaciju kako njemu treba, a mi ne možemo dopustiti ravnodušno, da se Narodnoj skupštini serviraju ovakve stvari. Nije on zatvorio fabriku što ne može da radi, nego zato što njihova kalkulacija tako zahteva, i što ne postoji nikakav drugi nego samo jedan sopstvenik tih fabrika.

Gospodo, ako uzmete ma koji proizvod sa strane, uzmite ovu čašu što je predamnom, ta čaša je zaštićena sa 60—70%, i kakva je kalkulacija naših fabrika? Oni u cenu metnu ovih 70% carine, zaračunaju podvoz i još preko 5—10% udaraju skuplju cenu, i zato što mi imamo našu fabriku, moramo da plaćamo tako visoke cene za najpotrebnije artikle. Ja ne želim da generališem, ovo se ne odnosi na sve fabrike, možemo praviti izuzetaka. Ima fabrika koje su nešto po svome nahodanju, a nešto sticajem prilika izravnale cene svojim artiklima prema cenama na strani sa dodatkom od 4—5%. Uzmite jedan običan proizvod, to je čoja od koga naš seljak pravi odelo. Tu ima da se plati carina 30 dinara po metru, seljak treba 3 metra, znači ima da plati 90 dinara carine. I to je još po sniženoj ceni, a ranije je bilo još i mnogo skulje. To je jedini izuzetak, a možda ćemo naći još koji mali primer, da je naša predratna štofarska industrija zadržala karakter umerenih cena. Ali ovi drugi, gospodo, koji su došli sa starim razbojima po Kranju, koji su doneli stare mašine, koji su za dve tri godine sve amortizovali i koji su za 1931 g. iznosili 1 milijardu i 320 miliona, protiv takvih industrijalaca mi se borimo. Mi moramo da izvršimo reviziju naše carinske tarife i naše opšte tarife, ali kad se bude ona radila, vi ćete videti koliko će tu biti sprovedeno kanalima uticaja ovih koji su zainteresovani. Jedan se usudio da piše protiv takvih fabrikanata. Napisao je 1—2 članka, pa su već došli gavazi da mu nude velike pare da prestane. Njima se to rentira, za to što rade sa suviše velikim provizijama. Ne možemo više dopustiti da nas smatraju da smo toliko naivni, da je sve što se radi u ovoj državi lako moguće i da svako naplaćuje cene kako hoće! (Živo odobranje).

Meni je G. Predsednik izuzetno dopustio malo da govorim i ja neću to da zloupotrebljavam, ali sam došao možda u zgodan čas da iznesem suprotno gledište gledištu g. Mohorića, koji je predstavnik Industrijske komore i kao takav on je bio dužan da iznese ono što je izneo, ali ono, što je on govorio, ja mislim da on tako ne misli. (Odobranje).

Ja bih mogao u ovoj prilici da napravim izvesan prelaz od ovog pitanja na drugo, da učinim jednu napomenu kod sklapanja trgovinskih ugovora. Kod nas se praktikuje da za svaki ugovor idu naši delegati na stranu, pri svem tom što smo mi prema većini država sa kojima zaključujemo ugovore aktivni, a to znači da mi više kupujemo kod njih, nego što oni kupuju kod nas. Tako uzimam za primer Čehoslovačku. Mi smo već dva puta išli tamo, iako mi u Čehoslovačku izvozimo za oko 400 miliona dinara, a kupujemo za više od 1 milijardu 200 miliona i onda je, gospodo, bio rezon da oni koji imaju većeg interesa dođu kod nas. (Pljesak i odobranje).

Ta se praksa, gospodo, uvela i to je postao princip i ja mislim, da nas svaki razuman čovek u Evropi mora ili ismejavati ili sažaljevati. (Jedan glas: Tu su diurne!) Da, diurne su privlačno sredstvo, jer čini mi se da iznose 70 franaka. Imamo sada delegaciju, koja je otišla u Italiju. To je izuzetno. Ja moram to da priznam budući da se Italija za ovih 10 godina i pored političkih teškoća ponašala prema nama u pogledu trgovine kulantno i ja smatram za lojalno da to ovde pred Narodnom skupštinom izjavim. Ima još mnogo pitanja koja treba da se dodirnu, ali ja ću se vratiti samo na carinsku tarifu. Ona mora da se preudesi, ona je postala u 1919 g. do 1920 g. takva, kad se je mislilo da će služiti kao osnovica za dalje pregovore i za dalja pogađanja. Međutim, tu su se umešali zvani i nezvani i održale tu tarifu na visokoj stopi što mnogo šteti našem proizvođaču. Zbog te visoke stope mi nismo pustili stranu industriju, pa nismo mogli ni da dobijamo koncesije ni za našu hranu. ni za naše proizvode i to jedan od razloga što štiteći potrošača moramo da vodimo računa i o tome da snizimo carinske stavove na 25%. Tako da bismo imali mogućnosti da onima sa kojima pregovaramo činimo koncesije u interesu našeg izvoza. (Odobranje).

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Reč ima za lično objašnjenje g. Mohorić.

Ivan Mohorić: Dužnost mi nalaže, da na izvide gospodina uvaženog Predsednika Beogradske trgovačke komore g. poslanika Milutina Stanojevića dam nekoliko objašnjenja. U prvom redu što se tiče naše carinske zaštite, gospodo, ako pogledate statistiku splojne trgovine, koja je publikovana od strane Ministarstva finansija, vi ćete na poslednjim stranicama naći, da opterećenje našega uvoza uvoznim carinama kroz poslednje tri godine iznosi prosečno 19, 20 i 21, prema tome kako se količina kretala, — dakle prosečno 20% od vrednosti robe. Ja bih želeo, da to bude jedna konstatacija o prosečnom opterećenju, koje u pogledu uvoza iziskuje.

Vi znate, da kad se ta tarifa stvarala, to je bilo u 1924 godini, mi smo bili u doba inflacije, mi smo bili još daleko od faktične stabilizacije dinara, pa nismo imali jednu stabilizovanu bazu i podlogu. Jer investiciona aktivnost u našoj zemlji počinje zapravo od 1926 godine na ovamo. Od tada vi vidite da je nekoliko stotina miliona dolara, ako se prevede u dolare, investirano u našu industriju, i mi smo uspeli,

da danas 60% celokupnog konzuma na pamučnim tkaninama možemo pokriti izradom u zemlji.

Ali da razjasnim, kako stoji ta stvar. Ovako ta stvar stoji: Mi nemamo celokupno izgradjenu za sve faze, za primarnu, sekundarnu i finalnu fazu nemamo industriju, nego mi imamo četiri veće i jednu malu predionicu i 26 tkaonica. Jer predionice su zaštićene od 3—10% od vrednosti, dok su one druge zaštićene mnogo više, pa se tako rentira, ako ima ukamaćemo u Bleru, neće ići u Poštansku štedionicu.

Ja mislim, da sopstveni interes industrijalaca nagoni da traže investiciju kapitala tamo gde ima najveću prodju i najveće ukamaćenje, dok ta mogućnost stoji i dok je kapitalistički sistem privatnog kapitala kod nas još u važnosti. Ali ako postoji 26 tkaonica u zemlji i one nisu kartelisane, to moram da naznačim, tu ima ja mislim izvesna konkurencija i ta konkurencija naročito kod svilenih tkanina dolazi do izražaja, a pogotovu kod čarapa. Tu svi dolaze jedan za drugim da se žale, kako jedan drugom uzimaju hlebac, kako jedna za drugom nesolidne firme daju sve gore uvete tako, da će na kraju krajeva od toga toliko stradati, da će morati zatvoriti i prestati raditi.

Ja sam hteo da kažem, da se prvo počela razvijati, počela se graditi kuća naše industrije od krova, i to zbog toga, pošto je zaštita bila najjača kod finalne faze, a ne kod primarne industrije. Sad ja tu carinsku tarifu ne branim, meni ne pada na pamet, da je branim, naročito ne, otkako su se prilike promenile i nastupaju vanredne prilike, koje iziskuju vanredne mere.

Ja se potpuno slažem sa gledištem g. Stanojevića, da treba voditi računa o potrošaču. Fabrikant ne može da ide preko kupovne snage potrošača, jer zastaju mu štokovi i šta će od te njegove proizvodnje da bude?

Ostaje im i ne može da je plasira i mi vidimo tu situaciju u Leskovcu gde su pune fabrike i ima zaliha za 4—5 meseci i ne može da se plasira. A nećete tvrditi da je u Leskovcu strana industrija.

Što se tiče stranih mašina, ja se ne slažem sa tim da se dozvoli uvoz stranih mašina, ja sam tu na istoj liniji sa G. Stanojevićem da treba da se zabrani uvoz stranih mašina. Ali ja gledam stvari i sa druge strane. Kad su te mašine već ušle, pitam se da li je pametno dati da one rade i da daju stotinama ljudi posla. Ja se slažem s tim da ima rupa u carinskoj tarifi. Imali smo mnogo konferencija i na konferenciji industrije za preradu gvožđa konstatovano je da postoji disparitet između polufabrikata i finalnih fabrikata. Mi smo nekako bili teški u tome da uredimo sa jednom spretnom i mobilnom tarifom i da se prilagodimo prilikama koje su se u toku vremena pojavljivale.

Što se tiče stakla ista je situacija. To je akcionarsko društvo u kome u koliko ja znam glavnu reč imaju banke. Sad ja neću da branim ni te banke ni sopstvenike robe, nego se radi o tome da su njihovi lageri prepuni a strana roba ne ulazi, ona nije jeftinija i u tome pogledu u trgovinskim pregovorima sa Českom dato im je ono što su oni tražili i sklopljen je kompromis koji je Češka primila. Ali da se ne zavaravamo, mi možemo brisati sve carine za Austriju, ali u Češkoj agrarna stranka neće dozvoliti, a ona je hrtenjača političkog režima i ona diktira ton isto kao i u Nemačkoj, ona neće dozvoliti da ni jedno grlo stoke ode u te zemlje.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Nema više govornika i time je završen pretres budžeta rashoda Ministarstva trgovine i industrije. Prećićemo na glasanje. Molim g. izvestioca da čita partiju po partiju.

Sekretar Ante Kovač čita partiju 929, Razdela 13 budžeta Min. trgovine i industrije po predlogu Finansijskoga odbora.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Primali Skupština partiju 929 po predlogu Finansijskog odbora? (Prima). Objavljujem da je primljeno.

Za ovim je Narodna skupština glasajući o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu Narodne skupštine sedanjem i ustajanjem primila sve partije budžeta rashoda 13 razdela Ministarstva trgovine i industrije i to od partije 929 do partije 980 zaključno.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Prekidam sednicu koja će se nastaviti u 18,30 časova.

(Sednica je prekinuta u 17 časova).

— *Nastavak sednice u 18.30 časova* —

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Nastavlja se sednica. Na redu je Ministarstvo šuma i ruda. Ima reč G. Ministar šuma i ruda. (Pljesak).

Ministar šuma i rudnika Dr. Stanko Šibenik: Gospodo narodni poslanici, u budžetu Ministarstva šuma i rudnika istupa država u trojakom svojstvu. Prvo, kao predstavnik državne vlasti vršeći nadzor nad privredno šumskom i rudarskom koli privatnom, toli i državnom; drugo, u svojstvu privrednika eksploatatora državnih šuma i rudnika i treće, kao organ oko poboljšanja šumske kulture. U ovom prvom svojstvu preduzelo si je Ministarstvo šuma i rudnika dvojaku zadaću prvo: poboljšavanje i prečišćavanje činovnika koli obzirom na stručnu, toli i na moralnu kvalifikaciju; drugo, ograničenja nameštenja službenika prema fiksiranom, određenom broju u budžetu, i treće, ograničenje prinadležnosti sa terenskim uređivanjem. Ovo je učinjeno radi štednje i na taj način polučena je konačna suma kao ušteda preko 7 miliona. Na ovom mestu, gospodo, hteo bi da vas upozorim na to da ima u našoj državi državnih šuma oko 2,850.891 hektar a prema istoj površini imamo u drugim državama, Čehoslovaškoj, Rumuniji, Poljskoj neki put i po desetostruki broj administrativnog činovništva. U drugom svojstvu kao privredni eksploatator stoji Ministarstvo šuma i rudnika u znaku ekonomske krize. Obzirom na to treba da razlikujemo, koli radi odbrane protiv te krize, toli i radi posledica koje bi mogle doći, šumsku privredu od rudarske privrede. U šumskoj privredi ne može redukcija produkcije odmah da se ogleda u redukciji administrativnih troškova, jer šuma raste, šuma živi i na nju treba da se troši, upravo toliko kad se ona eksploatiše, kao i onda kad se ona ne eksploatiše, ako neće da bude izručena na propast.

To je karakteristika svake poljoprivrede pa tako i šumske privrede, za razliku od rudarske privrede gde mrtav kapital leži pod zemljom. On može da se eksploatiše prema potrošnji pa može u većem obimu da se vrši i redukcija administrativnih troškova i investicije. Radi toga, gospodo, ja bih hteo da razlučeno govorim najpre o privredi šumarskoj pa onda o privredi rudarskoj.

Šumska privreda. U našoj državi imamo 7,808.891 hektar površine pod šumom. Kao što sam i malo pre spomenuo od toga imamo 2,850.891 hektar državnih

šuma. Ova šumska površina podeljena je u pojedinim našim pokrajinama ovako. Vas će to interesovati naročito onu gospodu koja su se toga pitanja doticala u generalnoj debati.

U predratnoj Srbiji ima državnih šuma 1,176.05 hektara; komunalnih šuma 3,171.33 hektara. Privatnih šuma 255.947 hektara. Ukupno 1,748.985 hektara. Dakle sve ukupno 23 05% šuma.

U Hrvatskoj i Slavoniji imade državnih šuma 332.718 hektara; komunalnih šuma 625.878 hektara a privatnih 475.233 hektara. Sve ukupno 1,433.830 hektara. Dakle 18,09% ukupnih šuma.

U Bosni i Hercegovini državnih šuma ima 1,906.990 hektara; komunalnih 4.222 hektara; privatnih 787.344 hektara. Ukupno 2,698.557 hektara. Znači 35,57% sve ukupnih šuma. Slovenija: državnih šuma 20.497, komunalnih 6.776, a privatnih 660.145. Ukupno 687.408 hektara. Znači 9,06%.

Vojvodina: državnih šuma 81,05, komunalnih 11.420 i privatnih 23.651. Ukupno 116.131 hektar. Znači 1,53%.

Dalmacija: državnih šuma 5,344, komunalnih 213.277 i privatnih 149.878. Ukupno 368.519. Dakle znači 4,06% od ukupnih šuma.

Crna Gora: državnih 96.937, komunalnih 246.256 i privatnih 171.403 hektara. Ukupno 523.596. Znači 7,03% od sveukupne površine pod šumom.

Obzirom na aproksimativni godišnji izvoz u kubaturi i vrednosti posećenog drveta postotno sudelovanje po vrednosti eksploatisanog drveta je ovako:

Ovo je interesantno s obzirom na prve stavke. Ukupno godišnje u Srbiji 1,700.000 kubika u vrednosti od 36,900.000 dinara. Sudelovanje u celokupnoj privredi je 10%. Hrvatska i Slavonija u kubicima: godišnje 3,200.000 kubika u vrednosti od 144,300.000 dinara u procentima 37% celokupne privrede.

U Bosni i Hercegovini u kulturi 4,100.000 kubika u vrednosti 78,200.000 dinara, prema onima u Hrvatskoj 144,000.000, u procentima 21% celokupne privrede.

Slovenija, ovo je još interesantnije, koja ima samo 9,06% površine imade godišnje eksploatacija u kubiku 2,160.000, u vrednosti 109,600.000 dinara, znači 29% celokupne privrede. (Jedan glas: Kako to?) To su kultivisane šume, gospodine, a ove u Srbiji su prašume.

Vojvodina 230.000 kubika godišnje eksploatacije u vrednosti 5,800.000 dinara; u procentima 2%. Za Dalmaciju i Crnu Goru to nismo izračunavali.

Kolika je važna šumska privreda za našu državu svedoči nam procenat u kojima stoji privreda šumska prema agrarnoj privredi. Taj procenat iznosi 49,06%. Toliko od celokupnog izvoza pada na šumsku industriju, a 50,4% na agrarnu privredu. Dakle, gotovo jednaki su izvozi. Usled krize usledilo je ponajpre opadanje izvoza i to gotovo 50%. Za upoređenje evo vam podataka iz izvozne statistike za prvu četvrt godine 1931 u upoređenju sa istim razdobljem za godinu 1930. Prvo, građevno drvo u 1930 godini 325 miliona i 852 hiljade tona u vrednosti od 343,000.007 dinara. U 1931 godini građevno drvo izvezeno je 179.387 tona. Dakle, gotovo polovina u vrednosti od 167,000.000,8, znači za polovinu manje za isto vreme prema izvozu u 1930 godini.

Ogreynog drva izvezeno je u 1930 godini 67.380 tona u vrednosti 13,2 miliona dinara, a u 1931 godini 48.739 tona u vrednosti 8,4 miliona dinara.

Daljna posledica krize jeste u opadanju cena, koje se očituje gotovo za 30% i na domaćim i na inostranim tržištima. Ova sveopšta kriza donela nam je još i kontingentiranje izvoza, odnosno uvoza u Francusku i Alžir. Taj kontingent, pošto je bio određen prema uvozu za poslednjih 5 godina, ispao je za nas dosta nepovoljan tako da on ne pokriva niti polovinu sve ukupnog uvoza za Francusku i Alžir. Radi toga morali smo da pristupimo kontingentiranju odnosno repartiranju izvoza iz naše zemlje. Stali smo na stanovište da to prepustimo trima komorama trgovačkim i to komorama u Sarajevu, Zagrebu i Ljubljani, da one tu repartitiju izvrše same. Domaća potrošnja je usled krize takođe vrlo spala, tako da mnoge naše licitacije iz državnih šuma ostaju bezuspešne i tako izvozimo u jednom vrlo znatnom postotku.

Jedna daljna posledica privredne krize jeste pokušaj kartelisanja međunarodnog, (bolje da kažem među državnog) i kartelisanja unutrašnjeg u samoj državi. Pregovori i sporazumi u međunarodnom kartelisanju nisu mogli doći do izvršenja usled pomanjkanja sankcija; to znači nisu mogle doći do izvršenja sankcije za one, koji se ne bi hteli zaključcima toga kartela da pokore. Mi smo pokušali sve te sankcije da nađemo, bilo u pogodnoj tarifi kojom se neće moći služiti oni, koji će kršiti odredbe kartela, bilo u izvoznog nagradi koja se neće dati onima, koji se ne bi pokoravali sporazumu, odredbama kartela. Jedan i drugi način nije mogao doći do izvršenja.

Prema kartelisanju unutar same naše države, zauzimalo je moje Ministarstvo jedan negativan stav i to iz razloga pošto smo mi i ako privredna institucija, član Vlade koja mora da vodi brigu ne samo o privrednim šumarskim nego i o potrošačkim slojevima, pa radi bojazni da bi se usled kartelisanja podigle umetne cene i održale na jednoj umetnoj visini, koje bi pogodile široke mase, nismo mogli ući u ovako rešenje toga pitanja. Ovo tim više pošto postoji opravdana bojazan da bi se disproporcija između cena industrijskih i agrarnih još više povećala. U šumskim preduzećima, gde je država akcionar, u jednom delu nastojali smo da se smanje upravni i administrativni troškovi, u koliko to država prema svome učešću ima u svojoj vlasti. U šumskim preduzećima gde je država jedini akcionar bavim se mišlju da odnose tih preduzeća prema državi preudesim na jednu novu bazu.

Program šumarskog zakonodavstva jeste taj, da se sada izrađuje izmena zakona o imovnim opštinama, da se izrađuje pravilnik o servitutima i da će se prema potrebi pristupiti i izmeni zakona o šumama, u koliko je taj zakon suviše teorijski i suviše krut, a prema potrebi pristupiće se i izmeni zakona o razgraničenju državnih šuma, u koliko se ovaj zakon ne bude pokazao dovoljno efikasan i pravedan.

U ovoj šumskoj privredi prema budžetu smanjeni su rashodi nasuprot prošlogodišnjim za 35,655.568 dinara plus 2,444.440 dinara po izveštaju Finansijskog odbora. Prihodi smanjeni su za 19,263.813 dinara. Prema tome predviđen je čist prihod od 67,400.460 dinara plus 2,444.400 dinara nasuprot prošlogodišnjem, koji je iznosio 50,697.705 dinara.

Sada bi ja prešao na rudarsku privredu. Rudarska privreda stoji isto tako kao i šumarska u znaku ekonomske krize i usled toga su u ovome budžetu smanjeni rashodi za 101,442.191 dinara, to znači u procentima 27,13%, a prihodi za 108,748.076 dinara. Prema tome predviđen je čist prihod od 62,094.753 dinara.

Smanjenje rashoda postignuto je usled koncentracije proizvodnje, usled redukcije nerentabilnih preduzeća, usled redukcije radnika i redukcije radničkih plata, i konačno usled toga što su izostavljeni rashodi solane u Kreki, koja je prešla u Ministarstvo finansija.

Ovde odmah hoću da istaknem da ova redukcija radništva i redukcija radničkih plata nije ni iz daleka preduzeta u onoj meri, koja bi odgovarala rentabilnosti samog posla, jer država nije htela niti je mogla da izgubi iz vida socijalni momenat, koji ona treba da vrši. Prema tome još ima dosta nerentabilnih državnih rudnika, koji nisu zatvoreni, i ima jedan veliki broj suvišnih radnika, koji nisu i neće biti otpušteni. (Odobranje.)

Prema tome kod ove redukcije, gospodo, pristupili smo sa najvećim obzirom i oprežnošću. Ja sam to pitanje mesecima studirao, premda je bilo jasno da svaki mesec donosi za državu jedan gubitak oko 3 miliona dinara. Ali, da ne bi pogodio one koji ne mogu da snose ako izgube ovu privredu, ja sam slao komisiju za komisijom da to pitanje proučava i da odredi za svako preduzeće izvesni postotak kako treba da se reducira, kako da se redukcija izvrši. Prema tome ustanovljeno je sledeće: da redukcija najpre treba da počne kod nižeg kancelarijskog osoblja, pa onda da se pristupi redukciji manuelnih radnika i kod toga da se stupi u dodir i sporazum sa njihovim udruženjima, pa da se postupi na taj način da se najpre reduciraju oni koji kod kuće imaju najviše imanje i najbolje osiguranu egzistenciju, pa onda da se postepeno pristupi kod onih kojima je egzistencija slabije osigurana.

Još nešto. Ovoj redukciji nismo ni pristupili, jer je tek preduzet otkaz na jedan mesec. A glede sniženja plaće još smo u pregovorima. Dosad je u svemu reducirano od 12.500 radnika koji su zaposleni u državnim rudnicima, samo 1000 radnika. Prihodi su smanjeni usled toga, jerbo je sa jedne strane otpalo kako sam pre istakao s obzirom na mišljenje u Ministarstvu finansija, zatim što su cene pale uglju, što se očituje u cifri oko 20 miliona dinara, a radi toga što je manja produkcija usled manje potrošnje i manjeg potroška. Ovo smanjenje produkcije pretresalo se obzirno i od sastava ovoga budžeta da se nađe jedna ispravna baza, jedan iskreno predviđeni prihod sa te strane i kod toga ustanovljen je sledeći pregled prema produkcijama od 1925 godine do danas. U 1925/1926 godini svi državni rudnici producirali su uglj 1.176.767 tona. — Željezne rude 182.691 tonu — sirovog željeza 6.797 tona, — 2.811 tona livenog gvožđa. — 1926/1927 godini imamo jedno povećanje — 1,239.030 tona uglja, 331.878 tona željezne rude, 18.105 tona sirovog željeza, i 2.331 tona livene robe. — U 1927/1928 godini opet jedno povećanje — 1,427.144, — 392.153, — 24.004, — 3.877. — U 1928/29 god. jedno povećanje: — 1,536.930, — 395.014, — 30.687, — 3.767. — U 1929/1930 opet jedno povećanje: — 1,676.090, — 453.253, — 32.073 — 6.395. — U 1930/31 godini dobiveno je povećanje 1,746.120, — 362.674, — 34.378 — 8.095.

Očekuje se dalje u ovoj godini 1931/32 1,600.000 tona uglja, dakle je jedan manjak od skoro 150.000 tona; 100.000 tona železne rude prema 362.674 tona u 1930/31 godini, jer se potražnja i potrošnja snizila; 30.000 tona sirovog železa prema 34.378 tona u 1930/31 godini. 5.500 livene robe prema 8.095 tona u 1930/31 godini.

Predviđa se za 1932/33 godinu 1,400.000 tona uglja produkcije prema 1,600.000 tona u 1931/32 godini, dakle za 1 i po od sto manje; železne rude samo

75.000 tona prema 100.000 tona u 1931|32 godini; 20.000 tona sirovog železa prema 30.000 tona u 1931|32 godini i 3.500 tona livene robe prema 5.500 tona u 1931|32 godini.

Kako se iz toga vidi očekuje se u toku 1932-33 godine prema tekućoj 1931-32 budžetskoj godini pad u redukciji uglja cirka 12.5% železne rude za cirka 25% sirovog železa oko 33%, livene robe za oko 35%.

U ovome budžetu predviđene su vanredni rashodi samo 11,725.000 dinara i to za bušenje i istraživanje nafte u Majevidi i Kaknju, za montažu mašina, za zgrade za ove mašine itd. Nasuprot redovnim rashodima koji iznose 246,367.000 dinara za nabavku prometnoga materijala i isplatu radničkih zarada na državnim rudarskim preduzećima. Za činovničku službu predviđeno je 6,849.003 dinara. Dakle od redovnih rashoda ide 97% na prometni materijal i plate radnika, a samo 3% za činovnike.

Dalje imate odnos činovnika prema manuelnim radnicima. Na svima ovim preduzećima zaposleno je do sada oko 12.500 radnika, od kojih je reducirano 1.000. Imadete 545 službenika od kojih 353 činovnika, 126 zvaničnika, 18 služitelja i 48 honorarnih dnevničara, te ih je manje za 66 ili 12% nego u budžetu za 1931|32 godinu. Za isplatu njihovih prinadležnosti predviđeno je 13,128.281 dinar, što iznaša oko 5% ukupnih kredita za rashode cele struke.

Naša država imade 15 ugljenokopa, imade 2 rudnika železne rude, jedna željezara (topionica i livnica gvožđa u Varešu), elektrana, ciglana i sekcija za dubinsko bušenje u Kreci, Šumsko poslovanje u Podlipniku, te preduzeća rudarske zadruge „Bosnija“.

Producirala su ta državna preduzeća u 1930|31 godini 1,746.120 tona uglja, 362.674 tone železne rude, 34.378 tona sirovog železa i 8.095 tona livene robe. Celokupna produkcija rudarska i topionička privatna kao i državna razdeljena prema našim krajevima u državi izgleda ovako:

U 1929|30 godini, proizvedeno je u predratnoj Srbiji uglja i to: u 1929/30 godini 1,202.407, u 1930 godini 1,214.742 tone. Ukupna čista vrednost svih rudarskih i topioničkih proizvoda u predratnoj Srbiji iznosi u 1929 godini 744,413.807,66 dinara, u 1930 godini 755,034.948,34 dinara. Dakle procenat od ukupne vrednosti u 1929 godini 43,725% a u 1930 godini 47,464%. Zaposlenih radnika bilo je: 1929 godine 16.783, a u 1930 17.089.

U Sloveniji 1929 godine, celokupna rudarska proizvodnja privatna i državna iznosi 2,294.190 tona u vrednosti 490,786.731,38 dinara, procenat od ukupne vrednosti 28,828%, broj zaposlenih radnika 11.745, u 1930 godini 1,754.069 tona uglja, ukupna čista vrednost svih rudarskih i topioničkih proizvoda 345.393.262 dinara i 63 para od ukupne vrednosti 21,713%, broj zaposlenih radnika 10.549.

U Bosni i Hercegovini u 1929 godini sva ukupna proizvodnja uglja iznosi 1,333.919 tona, ukupna čista vrednost svih rudarskih i topioničkih proizvoda 324 miliona 815.543,08 dinara, procenat od ukupne vrednosti 19,079%, broj zaposlenih radnika 9.865.

U 1930 godini proizvodnja uglja iznosila je 1,523.679 tona, ukupna čista vrednost svih rudarskih i topioničkih proizvoda 369,745.885,73 dinara, procenat od ukupne vrednosti 23,244% zaposlenih radnika bilo je 10.247.

U Hrvatskoj i Slavoniji sa Sremom u 1929 godini sveukupna proizvodnja rudarska iznosi 1,536.821 tona u vrednosti 97,439.952,32 dinara, procenat od

ukupne vrednosti 5,723%, broj zaposlenih radnika 6.072; u 1930 godini 1,559.000 u vrednosti 85,399,298,93 dinara, procenat od ukupne vrednosti 5,368%, broj zaposlenih radnika 5.389.

Dalmacija 234.284 i 206.344 tone u vrednosti 45 miliona i 35 miliona dinara u postocima 2,645% i 2,241%, radnika ima 1.299 i 1.222.

Ako gospodu interesuje još rezerva uglja, koja se u zemlji još nalazi prema predviđanjima, razdeljena po našim krajevima, stoji ovako: u predratnoj Srbiji ukupno 10 milijardi 750 miliona tona uglja, u Hrvatskoj i Slavoniji ukupno 4 milijarde 300 miliona tona, u Slovenačkoj ukupno 3 milijarde 250 miliona tona, u Bosni i Hercegovini ukupno u svima basenima 4 milijarde 891 milion tona uglja.

Program zakonodavstva u Ministarstvu šuma i rudnika jeste novi rudarski zakon, koji je već izrađen. U ovome budžetu, odnosno u ovome Ministarstvu istupa još država i u trećem svojstvu, kao faktor, kao organ za unapređenje šumske kulture. U ovogodišnjem budžetu imali smo u vidu da država kao preduzetnik nije sama sebi svrha, nego da ona mora da služi i za pokriće celokupnih državnih potreba, te prema tome da se ovo delovanje mora da podvrgne redukciji i to na svima onim stavkama gde umanjeње investicija neće prekinuti program i neće doneti neodložne neposredne štete. U onim radovima, koji mogu da trpe stanovito odlaganje, kratkoročno naravski, takve redukcije nisu se preduzimale i ne mogu se preduzimati. Celokupno delovanje države na tome području provada se po stanovitom programu.

Time sam ja, gospodo, završio u glavnom moje razlaganje o ovogodišnjem budžetu Ministarstva šuma i rudnika, pa jerbo sam uveren da se kod sastavljanja ovoga budžeta vodilo dovoljno obzira o štednji, koju nameće ekonomska kriza, i da se nisu puštali iz vida niti socijalni momenti i da se na najsolidnijoj bazi računalo sa svima mogućnostima koje nam ova ekonomska kriza u budućnosti nosi, ja vas, gospodo, u uverenju da se ovaj budžet nalazi na mogućoj i realnoj bazi, molim da ga izvolite prihvatiti. (Uzvici: Živeo! Burno pljeskanje.)

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Tihomir Šarković. (Glasovi: Nije tu.) Ima reč g. Milan Božić.

Milan Božić: Gospodo narodni poslanici, izgledaće vam malo čudo da ja kao sveštenik hoću da govorim o jednom pitanju koje nema nikakve veze sa bogoslovskim naukama, ali sigurno o jednom od najvažnijih za razvoj našeg privrednog i državnog života.

Nama je svima poznato da su naše šume vijekovima igrale jednu krupnu ulogu u istoriji našega naroda i da su one doprinijele velik dio našem Vaskrsu i našem nacionalnom ujedinjenju. I naša istorija, a naročito naše narodne pjesme opjevale su naše gorostasne planine, koje su radale divove i junake i koje su omogućavale stalno groktanje džeferdara u rukama znanih i neznanih hajduka, koji su vijekovima u našem narodu održavali čvrstu vjeru u pobjedu pravde i Vaskrs svoje države. U tim planinama rodene su i vile Zagorkinje koje je slijepi guslar ovjekovječio. Pa i topuz Kraljevića Marka bačen je s Urvine planine u Sinje more u Gornji Jadran, baš sa Učke planine, da tamo održava stalnu vjeru kod onih koji plaču.

I te planine koje je naša nacija čuvala kao svetinju čitave vijekove, danas je devastiraju teške testere i ogromni gateri tudinskih kapitala.

Eto zato, gospodo narodni poslanici, kao sin tih naših planina poštujući tradicije u kojima sam odgojen pod sjenama prastarih, hrastova, potiče me da iz čiste ljubavi prema tim svetinjama progovorim, jer sam se njim i sa privrednog gledišta bavio dugo godina.

Naše ponosne planine ispuniše amanet vijekovnih napora svih generacija u stvari našeg nacionalnog ujedinjenja, a danas treba da vrše misiju preporoda za jačanje i razvijanje našeg privrednog i državnog života.

Dvije su osnovne stvari, gospodo narodni poslanici, koje treba ovde naglasiti: 1) da šume i rude treba da služe podizanju našeg blagostanja, a naročito siromašnog svijeta; a 2) da se tim našim prirodnim blagom osiguravamo od eventualnih komplikacija, koje bi mogle da nastupe.

Međutim, svaki čestiti rodoljub mora nažalost da prizna, da od našeg oslobođenja i ujedinjenja nije uvijek vođena jedna mudra i racionalna šumskorudarska politika. Dešavalo se je svega i svašta tako, da su najveće koristi kod naših šuma i ruda imali stranci i oni koji su putem kanala znali da iskoriste svaku zgodnu priliku.

Naše su šume, gospodo narodni poslanici, dobrim dijelom devastirane baš tom rdavom politikom i mi sada plaćemo na obalama Save i Dunava, kao što negda plakahu stari Jevreji na rekama vavilenskim.

Isječeno se nije pošumljavalo pa danas možete vidjeti u našim krajevima groblja naših negda divnih planina na pragovima naših sela i gradova. Zato nas danas tuku razne elementarne nepogode, jer su nam ranije šume čuvali i sela i gradove od vjetrova i poplava. Dok su od strane vlasti drakonske mjere poduzimate protiv našeg seljaka i njegove sjekire, koja nikad ne bi mogla naše šume upropastiti, dotle su veliki strani kapitali sijekli bijesno i nemilosrdno naše divne planine.

Ja ne mogu, gospodo, da na široko izlažem, jer me i poslovnik sprečava, kako je hrdavo vođena ta šumskorudarska politika, o čemu je donekle bilo govora i pred najvećim sudskim forumom — Državnim savetom, gde su iznešene porazne cifre pljačke raznih poduzeća i izvesnih lica na svima linijama. Tu je tačno konstatovano, da gazdovanje sa državnim šumama liči na gazdovanje seljaka, koji prodaje komad po komad svoje zemlje.

Prema izveštaju stručnjaka država je oštećena u u jednom periodu sa 159,150.778.96 dinara i to:

Krivaja d. d. sa 35,034.673.29, Varda d. d. sa 15,633.738.50, Bosna-Boa sa 19,408.445.14, Ugar sa 27,875.989.36, Gregerson sa 14,859.710.15, Bosna Begov Han sa 5,844.574.53, Našička tvornica tanina i paropila sa 8,673.829.39, Viktorija A. D. sa 3,690.181.92, Destilacija drva d. d. Teslić sa 12,212.341.17, Nihag sa 12,565.250.07, Virbo sa 3,362.045.44 dinara, što ukupno iznosi 159,150.778.96 dinara.

Da čujete, gospodo narodni poslanici. Jedan od direktora Krivaje d. d. imao je 1,000.000 dinara godišnje plate pored raznih nagrada i tantijama. Jedan samo njegov račun troškova za 10 dana proboravljenih u Beogradu iznosi ravno 495.895 dinara. Znači da je taj čovek trošio dnevno oko 50.000 dinara u Beogradu. Za ovo što govorim jamčim svojom glavom. Ostali članovi uprave imali su slične sume. Niti je društvo plaćalo poreze, niti članovi uprave na svoje velike plate, jer su se za porez prijavili Beču i tamo

ga plaćali, a plaćenim sumama teretili svoj račun kod preduzeća.

Drugi primer. Direktor preduzeća Bosna-Boa imao je ugovorom zagarantovan minimum plate 100.000 dinara mesečno i kada mu je ugovor otkazan, izdato mu je na ime otpremnine 491.000 dinara.

Knjigovodstveni stručnjak, koji je knjige ovoga preduzeća pregledao, rekao je, da mu je docnije direktor preduzeća pričao, da je dato 2,000.000 dinara za jednu ogrlicu supruge pomenutog direktora. Pojedina poduzeća poduzela su neobično luksuzne vile za boravak članova uprave i njihove goste preko čitavoga leta.

Ministar šuma i rudnika D-r Stanko Šibenik: Koje godine je to bilo?

Milan Božić: Ja ću to reći kasnije. To je iz prelude Državnog saveta 1929 godine.

Trošenje jela, pića i izleta knjiženi su u velikim svotama. Iz knjiga pojedinih preduzeća vidi se, da su tantijeme i nagrade članova uprave davane u vrlo velikoj visini i ako je preduzeće, kako je u svojim molbama navodilo, bilo, pasivno.

Nigde se nije od strane nadležnih ništa preduzimalo da se preduzeća pregledavaju i uzelo u vid gazdovanje, kako se ne bi dogodilo da država sama plaća rasipanje i zloupotrebe pojedinih prestavnika i članova preduzeća. Iz knjigovodstva pojedinih preduzeća vidi se knjižene sume pod nazivom „intervencija“ ili „povjerljivi“ ili „diskretni“ izdatci. Tako je n. pr. kod preduzeća Ugar 257.000 din. kod Našičke tvornice tanina i parolina d. d. 450.000 din. kod preduzeća Virbo 140.500 dinara, kod Velebita 618.000 dinara. U bilansu Našičke tvornice proknjiženo je 1,047.421 na ime šuma koje uopšte ne postoje kao: „Računovac“, „Radomirovac“, „Stojanovac“, „Materovac“, „Valovac“, „Stupovac“, „Sumovac“, „Gorivac“ itd.

Ovo je tek jedan mali deo pljačkanja. Sigurno je da je na osnovu upropašćivanja narodnog bogatstva na ovaj način došao i član 277 Finansijskog zakona za 1928-1929 godinu, koji glasi: „Ovlašćuje se Ministar šuma i rudnika, da po odobrenju Ministarskog saveta sve dugoročne ugovore po eksploataciji državnih šuma sa svim naknadnim izmenama, dopunama i valorizacijama, podvrgne reviziji u pogledu načina intenziteta, sječe, osiguranja uspješnog zašumljenja sječina, razmjera sortimenata, kalkulacije i obračuna šumske takse i načina njene uplate. I da svuda, gde se tom revizijom ustanovi da su oštećeni interesi države, povrijeđeni principi trajnog i racionalnog šumskog gazdovanja ili da je ugroženo trajno snabdjevanje servitutnih i lokalnih potreba okoliša kao i malih pilana, izvrše izmene u ugovorima kojima će se ukloniti navedeni nedostaci, a koje će voditi računa i o opravdanim potrebama drvarske industrije“. Znači da je bilo dogorilo do nokata. Konačno je ta sretna revizija počela. Ona je trebala da se provede u korist države kao naknada za sve, radi čega je država bila oštećena raznim aferama i malverzacijama. Prema datom naredenju komisija je provela revizije sa svima firmama, jedino se nije mogla nagoditi sa Krivajom, jer su zahtjevi g. Regenstreif-a išli zatim da ponovo oštete državu. Imenovana je i druga komisija da sa Krivajom stvar svrši i kada i ona nije mogla onda je na jedan čudan način imenovana i treća komisija. Pošto je ova treća komisija, izgleda, imenovana pod sugestijom g. Regenstreif-a, to je ona onako svršila stvar kako je g. Regen-

streif tražio. Čitavo javno mnjenje uzburilo se je pa su slate razne pretstavke Ministarstvu šuma i rudnika, a među tim bila je pretstavka i Oblasnog odbora Narodne obrane iz Sarajeva, kome sam ja sekretar, a g. Vasilj Grdić predsjednik, — i on je lično tu pretstavku donosio u Ministarstvo šuma i rudnika, ali je sve bilo uzalud.

Među mnogim predlozima, ova treća komisija proturila je i to, da država snosi svu pasivu na željezničkoj pruzi Zavidović—Haj Pijesak, na kojoj je „Krivaja“ imala da plaća, prema ugovoru, zakup državi. Finansijski efekat nije iznesen u tim predlozima radi toga, da bi predlozi neopaženo prodrli, kao što je to bilo i ranije. Tek kasnije se ustanovilo, da država usled toga gubi do konca 1929 godine oko 42,000,000 dinara na željeznici i na zameni šuma. Interesantno je, da je tako važnu stvar ta treća imenovana komisija svršila u odsutnosti G. Ministra šuma i rudnika. Tada je Ministar šuma i rudnika bio g. Korošec, a ko ga je u odsutnosti zamenjivao — ja ne znam, ali to se može videti. Eto vidite, gospodo narodni poslanici, kako je Ministarstvo šuma i rudnika tako reći poništilo rezultate dveju komisija, koje su baš po naređenju samog Ministarstva imale da provedu reviziju, i u kojima su bili naši najbolji i najčestitiji stručnjaci, Ministarstvo je prihvatilo predlog ove treće komisije, koja je sagla kičmu pred g. Regenstreif-om i žrtvovala oko 42,000,000 dinara. Šta danas predstavljaju tih 42,000,000 dinara presudite i sami, gospodo narodni poslanici. A ja tvrdim, da bismo mi danas s tim novcem potpuno prehranili sve te naše pasivne krajeve, jer bismo za taj novac mogli kupiti preko 5.000 vagona žita, a naš narod danas muči se i gladuje. Zar nije bilo bolje, da se tačno ispita stanje dotičnog preduzeća i njegove imovine, vrednost njegovih akcija, pa, ako nikako drukčije nije moglo biti, trebalo ih je prodati najboljem nudiocu po zakonu, s pravom šefiluka i po sindikalnom ugovoru.

A kako se postupa sa našim bednim malim pilanarima, tim domaćim ljudima, svi to znamo. Ti naši mali pilanari nisu ni blizu imali tih beneficija, koje su imali svi strani kapitali.

Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da bismo mi svi skupa, na osnovi ovih podataka koje sam izneo, trebali da tražimo da se svakako obrazuje jedna parlamentarna anketa; jer, ja vas uveravam, da će ona naći pedeset puta više strašnijih i gorih stvari, no što sam ih ja ovde izneo. (Aplauz.)

Pa, kako je bilo sa našim šumama, srećnim i blagoslovenim, slično je bilo i sa našim rudnicima. G. Ministar kaže da ima 15 rudnika, a ja znam da ima 14 rudnika, od kojih se 10 nalaze na teritoriji bivše Bosne i Hercegovine, jedan u Sremu, jedan u Srbiji i dva u Sloveniji. I ti naši rudnici trebali su da izvedu jednu veliku i kulturnu i privrednu misiju, da je bilo mudrog i racionalnog gazdovanja. Posle oslobođenja, naši rudnici su prolazili kroz mučne i teške faze. Ali, danas, gospodo narodni poslanici, kapacitet naših rudnika takav je, da se može producirati 50% više, no što se od njih traži.

Tačno je, što je rekao G. Ministar šuma, da danas vlada i kriza u prodaji uglja usled hiperprodukcije, ali bi se moglo naći načina da se ona može u mnogim ublažiti. Na primer mi smo zadnje dve godine uvezli uglja u našu državu iz inostranstva blizu 1,200.000 tona, a to je blizu onoliko, što državni rudnici u jednoj godini produciraju. Ja priznajem da postoje donekle razlozi za uvoz samo minimalnog dela te količine, spe-

cijalno engleskog uglja u naše luke za opskrbu duge parobrodarske plovidbe, ali je sigurno, da se je veći deo uveženoga uglja mogao zameniti sa domaćim. Nadalje, mi uvozimo ogromne količine uglja u formi preradevina, za koje je potreban ugalj, a najviše uvozeći željezne produkte iz inostranstva. Mi izvozimo našu željeznu rudu u inostranstvo, pa je ponovo kao željezo preradeno sa českim, mađarskim i rumunskim ugljem, uvozimo natrag u našu zemlju. Može se prosječno uzeti da je za preradu jedne tone gvožđa potrebno 4 tone uglja, te iz toga se vidi šteta koju naša ugljena industrija ima od uvoza gvožđa, koga možemo u našoj zemlji proizvoditi. Nas nekolicina u raznim nacionalnim organizacijama duže vremena bavili smo se ovim problemom, pa smo došli do ovih konstatacija: da se kriza na prodaji uglja ne bi danas osetila, da je ranije izvršena elektrifikacija i željezna industrija.

Zato smatram da je najvažnija zadaća koju bi državna preduzeća bila dužna i trebala da reše, jesu:

1. Osnivanje velike željezne industrije, koja će biti sigurno u stanju da podmiri bar najglavnije potrebe u miru, ali u isto vreme moramo misliti i za eventualni slučaj rata;

2. Elektrifikacija zemlje podizanjem velikih kaloričnih centrala kod onih ugljenokopa, gde postoje svi preduslovi; i

3. Ubrzano izvođenje istražnih radova za dobijanje nafte u Majevici kod Tuzle.

Nije potrebno uveravati, gospodo narodni poslanici, od kolike i kakve je važnosti podizanje jedne vlastite industrije gvožđa, koja bi mogla podmirivati sve naše potrebe, a osim toga bez takve industrije ne može se ni zamisliti sigurnost zemlje kao ni njen privredni razvoj i blagostanje. Ja sam ranije spomenuo, da mi uvozimo ogromne količine preradenog gvožđa, pa kad se uzme u obzir da njegova godišnja potrošnja raste, a osim toga da će predviđene pretstojeće gradnje željeznica kod nas iziskivati na hiljade vagona šina, već iz tog samog dobija se približna slika, koliko štete nanosimo sebi nemajući ovakovu industriju u zemlji, premda postoje svi preduslovi da je mi zaista možemo imati. Osim toga opšte je poznata stvar, kolika je važnost vlastite željezne industrije za zemaljsku odbranu, pa se neću dalje upuštati u rasmatranje ovoga pitanja. Jedino mogu postaviti konstataciju, da bi sa osnivanjem željezne industrije sigurno poraslo opšte blagostanje u našoj zemlji u znatnoj meri, a i naš bi uvozni bilans bio mnogo rasterećen, jer bi upotrebom domaćeg uglja za proizvodnju gvožđa mnogo pomogli našoj ugljenoj industriji koja danas preživljuje teške dane.

U stvari elektrifikacije zemlje učinjeno je kod nas od oslobođenja relativno malo, a što je i učinjeno većinom je učinjeno pomoću stranog kapitala. Zato držim da bi državni rudnici uglja bili dužni, a i u mogućnosti su da podizanjem električnih centrala na rudnicima ubrzaju proces elektrifikacije zemlje, kako bi se bar donekle popravilo ono što je godinama propušteno.

Veoma povoljan geografski položaj naših državnih rudnika zaista bi omogućio provadanje elektrifikacije skoro čitave naše države.

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Molim vas, gospodine poslanice, da završite govor, jer vam je vreme već odmaklo.

Milan Božić: Ja bih, gospodo, imao još dosta o tome da govorim, ali me gospodin predsednik upozorava da završim. Naši rudnici uglja u Brezi, Zenici i Kaknju a naročito onaj u Mostaru treba da budu osnov elek-

trične energije za isušivanje i natapanje бесплодних krajeva u Hercegovini, i na taj bi način ovi većno pasivni krajevi, mogli davati i trostruku žetvu. Isto tako bi se dala iskoristiti i Beranska kotlina za elektrifikaciju čitave Crne Gore.

Ima još, gospodo, jedna stvar koju treba da naglasim. U vezi svega što sam napred rekao moram da istaknem, da mi imam o dve vrste državnih preduzeća: jedna koja se upravljaju kao ostala državna nadležstva po Zakonu o državnom računovodstvu, a druga, koja se upravljaju kao i ostala akcionarska društva privatnog kapitala. Ovaj dualizam treba bezuslovno ukinuti, jer je praksa pokazala koji je način bolji. U glavnom prema dosadašnjem stanju stvari državna se preduzeća rentiraju — eliminirajući ovu nesrećnu krizu — ali ako bi država kod svojih nabavki činila privilegije i od njih stvorila jednu interesnu zajednicu, njihova bi se produkcija podvostručila, a čist prihod i potrostručio.

Državne železnice i sva nadležstva imala bi da nabavljaju ugaj iz državnih rudnika, po jednoj utvrđenoj ceni, jer će time otpasti razni troškovi oglasa, raspisa, komisija itd. i uštedeće se mnogo na poslu i konačno svaka bi korupcija bila isključena. Nama je dosta tih raznih nesrećnih afera, koje se godinama provlače, kao što je bila ovih dana na sudu afera sa Grunwald-om iz Zagreba, za koga kažu da danas poseduje teške milione, nekih 70 do 80 miliona, a za vreme oslobođenja nije imao takoreći ni jedne pare. Isto što sam spomenuo da vredi za državne železnice i sva nadležstva u pogledu nabavke uglja iz državnog rudnika, to isto treba da važi i za „Šipad“, fabrike šećera, železane itd.; jer državne fabrike šećera mogu podmiriti železom vojsku i državna rudarska preduzeća, a građevno i ogrevno drvo treba uzimati kod „Šipada“. U slučaju da jedno od ovih preduzeća ne bi imalo dovoljno robe, blizu je pameti da će direktor fabrike šećera bolje i povoljnije znati kupiti šećer nego komisija od potpuno nestručnih lica. Do sada državna preduzeća nisu bila u kakvoj užoj vezi, što se kod koncerna ili trustova organizovanih privatnim kapitalom ne da ni zamisliti. Ja sam svestan, gospodo, da ove poslove naročito za elektrifikaciju nije tako lako moguće izvesti za godinu ili dve dana, ali narodna poslovnica kaže: „Čvrsta volja kamen mrviti“!

Prešednik Dr. Kosta Kumanudi: Ponovo vas molim g. poslanice da završite.

Milam Božić: Na koncu mog govora, gospodo narodni poslanici, dopustite mi da se dotaknem još jedne stvari. U načelnoj debati naš odlični drug g. Vasilj Gadić dotakao se i pitanja šumsko-rudarskog fakulteta, koji bi trebalo preneti u Sarajevo. Svima nama je poznato, da je Bosna i u kulturnom pogledu zanemarena, pa bilo pravedno i po Božijim i po ljudskim zakonima, da i mi u Sarajevu dobijamo šumsko-rudarski fakultet, koji bi sigurno privlačio čitav Balkan, jer bi sedište dotičnog fakulteta bilo u prirodnom mestu, s obzirom na to što je Bosna po svome šumskom i rudnom bogatstvu srce toga prirodnog blaga.

To nije, gospodo, pitanje samog Sarajeva, nego je to pitanje centralnih i zapadnih krajeva, to je zahtjev dve petine naše države, čiji je prirodni centar Sarajevo. Uvaženi profesor Univerziteta g. Ugrenović iz Zagreba izneo je u štampi mišljenje da u Sarajevo treba da se prenese žarište rudarske nastave. Konačno u Bosni ima mnogo da se nauči i kako treba i kako ne treba raditi u šumama na području tehničkom, komercijalnom a i u pogledu obnavljanja šuma. Osim toga Sarajevo ima muzej, geološki i fitopatološki zavod. Tu se nalazi

i najveća šumska direkcija i rudarska direkcija kao centar svih rudarskih preduzeća u zemlji. Konačno za ovo, gospodo, govore i nacionalno politički razlozi, pa zato ovu stvar treba riješiti objektivno a ne sentimentalno.

Ja i moji drugovi tvrdo verujemo da će i Kraljevska vlada kao i sva gospoda narodni poslanici iz ostalih krajeva potpomoći ovaj vapaj „Bosne sirotice klete“ koja je preko 500 godina ležala pod Turcima i 40 godina pod mamuzom Crnog orla, ali ipak znala u svima fazama, i ako porobljena, da sačuva bitne osobine i da prkosi bijesnim navalama svih onih koji je hteloše pošto potu odnaroditi. Ona je vjekovima hranila tiče ždraloviće i u njima održavala kosovski zavjet, koji je konačno i ostvaren i dočekala je zoru slobode (Buran aplauz.). Dužnost je čovečanstva a naročito porobljenih naroda da podigne spomenik u Sarajevu. Pa neka taj spomenik bude dar prvog jugoslovenskog Parlamenta i prve jugoslovenske Kraljevske vlade u vidu rudarsko-šumskog fakulteta, pa bi vas blagosloвила sva buduća i današnja pokoljenja (Aplauz.).

Prešednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Milan Petković.

Milan Petković: Gospodo narodni poslanici, činjenica da je u najskorijoj prošlosti drvo u našem izvozu pretstavljalo jednu petinu, pa i čitavu četvrtinu našeg celokupnog izvoza, taj fakat sam po sebi najbolje je dokaz koliko vrednost imaju naše šume u našoj narodnoj privredi i gazdinstvu. I ne samo to, u drvvarskoj industriji i raznovrsnim drvvarskim radovima nalazili su uspijenja i zarade čitavi krajevi našeg siromašnog stanovništva. Usled opšte privredne krize došla je i drvvarska, za koju se kaže da je uzrokovana i u mnogome prouzrokovana ruskim dempingom. Ja, gospodo narodni poslanici, i pored onako lepog i dokumentovanog govora i iscrpnih podataka o mnogim našim šumarskim preduzećima, pa i o šumarskom preduzeću Krivaja, ja ću se ipak dotaći nekoliko momenata baš na radu ovoga šumskog preduzeća, zato što je to preduzeće na teritoriji sreza vlaseničkog, koga imam čast da pretstavljam ovde u Narodnoj skupštini i jer mi je to preduzeće poznato još iz ranijih vremena, kad je ono bilo jedna sila u državi i tako reći država u državi, pa je taj položaj zadržalo, na žalost, i danas. Hoću ovoga puta da uzmem u ocenu rad preduzeća Krivaja koje je bilo osnovano i do oslobođenja bilo isključivo sa stranim kapitalom. Posle oslobođenja htelo se nacionalizirati ovo preduzeće, pa je država ušla sa 20% kapitala. S pravom se očekivalo da će ulaskom države u ovo drvvarsko preduzeće stvari krenuti boljim putem, ali sve je ostalo po starom.

Ostali su i dalje stranci apsolutni gospodari, koji su i dalje trudili se da ostanu samo eksploatori i ništa više. Dok je drvvarska industrija i uopšte drvvarski poslovi, dok su donosili velike dividende akcionarima, dotle je ovo preduzeće proširivalo poslove i ljubomorno čuvalo svoja ugovorna područja. A čim je osetilo da će i drvvarski poslovi postati manje rentabilni ovo preduzeće napustilo je sve radove i pre pojave ruskog dampinga na jednu i po godinu dana. Ono je bezobzirno prekršilo svoje ugovore i obaveze prema državi napuštajući poslove.

Pored preliminarne seče zdravih stabala i ovo je preduzeće kao i ostala šumska, obavezno moralo u ugovornom području seći i sušike i platiti određenu manju taksu, ali je i tu prekršilo ugovore i obaveze na štetu šumske privrede i državnih interesa. U ugovornom

području ovoga preduzeća bilo je oko 600.000 kubnih metara sušika. Svu ovu seču morala je da vrši država u svojoj režiji i o svom trošku, i tako je država oštećena za taksu, koju je preduzeće moralo platiti državi za ove sušike, a pored toga država je morala iz svojih sretstava plaćati tu sumu. Gospodo narodni poslanici, dok je ovo preduzeće zaradivalo milione, desetine, pa i stotine miliona, dotle je i radilo i naš rođeni novac iznosilo iz naše zemlje. Sad kad bi trebalo nastaviti rad, pa makar i uz izvestan smanjen dobitak, ono je baš tada napustilo sve poslove na štetu šumske privrede i štetu uposlenja velikog broja siromašnog stanovništva iz njezina ugovornog područja. Kad je, dakle, došlo u pitanje da ovo strano preduzeće radi u vremenu slabije konjunktore poslovne, kad je došlo u pitanje da se pruži mogućnost zarade hiljadama siromašnih naših građana i kad je došlo u pitanje, da ovo preduzeće svojim radom doprinese svoj obol aktiviranju našeg izvoznog trgovinskog bilansa pod cenu manjih zarada, njega je nestalo sa položaja. I ne samo, što je država ovde oštećena za taksu za sušike i za režiju seče, država je oštećena i sa sumom, koja je predstavljena u vrednosti ovih sušika, a do koje država nije mogla doći opet zbog mahinacija preduzeća Krivaje iz ovih razloga: eksploatacija šumskih krila, šumske železnice Zavidovići—Pijesak u vlasti je preduzeća Krivaje. Kad su neki interesenti hteli da kupe ove sušike od države zatražili su pismeni ugovor od preduzeća Krivaje da se mogu služiti ovim železničkim krilima, ali ih je preduzeće odbilo, da sklopi takav pismeni ugovor. Ti isti interesenti — kako se govori — tražili su da državni erar isposluje takvu dozvolu.

U tome su interesenti odustali od namere da kupe ove sušike i tako danas trune u šumama oko 150.000 kubnih metara sušike. Ovo je preduzeće u nekoliko mahova oštetilo državu prilikom valorizacije, snižavanjem cena i raznim povlasticama naročito kod železnice.

Gospodo narodni poslanici, vreme je da naša zemlja jedanput učini sa svoje strane što treba, da ovi strani eksploatatori našeg državnog i narodnog blaga oseće da naša zemlja nije njihova kolonija i da naši zakoni i ugovori nisu parčad hartije bez vrednosti. Ja apelujem, molim i tražim od Kraljevske vlade i G. Ministra šuma i rudnika, da sa svoje strane učine sve šta je potrebno, da se ovo preduzeće prisili da poštuje zakone i ugovor i da obnovi posao i rad ma i u smanjenom obimu. Inače naš narod je i državni ponos i interes traži, da se neminovno i odmah raskidaju ugovori s ovim preduzećem.

Pitanje unutrašnje kolonizacije u krajevima bivše Bosne i Hercegovine nije još svršeno i ne može biti svršeno još za duži niz godina. To je, gospodo, sasvim razumljivo, jer riješenjem kmetskog i beglučkog pitanja još nije rešeno pitanje mnogih beskućnika i agrarnih interesenata.

Opšte je poznato, i posle rešenja kmetskog i beglučkog pitanja u krajevima bivše Bosne postoji još veliki broj beskućnika koji nemaju nijednog kvadratnog metra zemlje, kao i onih koji imaju nešto zemlje, ali ne mogu svoje porodice ni jedan ni dva meseca ishraniti sa prihodom sa te zemlje, a drugog nikakvog zanimanja nemaju osim zemljoradničkog. Ovi bijednici ishranjuju sebe i svoje porodice ili uzimanjem u obradu zemlje od imućnih ili nadničević kod imućnih uz najmizerniju nagradu! I nije onda i nikakvo čudo što mnogi od takvih beskućnika i nevoljnika odlučuju se da na nedoz-

voljen način uzurpiraju okrajke državne, nepošumljene ili obrasle sitnom šumom i tako stalno dolaze u sukob sa šumskim zakonom. Vlasti ih onda progone, kažnjavaju, zbacuju i tako se stalno stvara i podržava teško stanje i za vlasti i za same ove nevoljнике. Delenje državne zemlje beskućnicima i agrarnim interesentima, koliko im je poznato, nije zabranjeno novim Zakonom o šumama od 1929 godine. Međutim, jednim rešenjem Ministarstva šume od 15 I 1929 godine br. 1576 zabranjena je deoba državne zemlje na visini preko 800 metara nadmorske visine s motivacijom, da je na tim visinama nemoguća svaka poljoprivredna kultura. Ma koliko bilo ovo tačno sa gledišta šumske kulture i privrede, ovo se ne podudara sa faktičnim stanjem. Jer mnoga naša naselja nalaze se od davnina i nema im pamtioca, i na visinama iznad 800 pa i 1000 metara. Ta naselja postoje dakle, i bila su vremena kad su ti krajevi prosečno živeli bolje i bogatije od nizinskih i žitorodnih krajeva. Ta su se naselja bavila pretežno stočarstvom i kao takva sačinjavala vrlo važnu granu narodne privrede u vremenu kad su stoka i mlečni proizvodi jeftini.

Ovo tražim tim više i sa puno više prava, kad naša domaća manja šumska preduzeća čine napore sada — po sebi u mnogo težim okolnostima, nego što su za ovo veliko preduzeće — i rade makar u manjem obimu i pružaju barem nekim stotinama našeg sveta priliku za zaradu, a sigurno ni ova naša domaća manja preduzeća ne mogu se pohvaliti rentabilitetom svoga posla, ali ipak hoće da održe posao i u interesu radnog sveta, nešto svom i šumske privrede.

U cilju davanja mogućnosti da se održi domaća šumska preduzeća i da još više razviju svoju radnu aktivnost, mislim na ona koja rade, — smatram da bi bilo i pravedno i ekonomski postupljeno, da se ovim preduzećima izade sa strane države u susret i da se za izvestan procenat snizi podvozna tarifa. Ova mjera omogućila bi preduzećima, koja nijesu napustila rad ni u ovim teškim privrednim prilikama, da ova preduzeća povećaju posao i da tako pruže mogućnost za zaradu većem broju siromašnog stanovništva. Povećanim poslom država ne bi izgubila, jer u koliko gubi smanjenjem tarife podvozne u toliko dobiva povećanjem posla i broja prevezenih jedinica.

Ali i za ove naredbe Ministarstva došla je okružnica Direkcije šuma u Sarajevu od 19 jula 1930 godine, broj 17.057 kojom je onemogućeno izvršenje raspisa Ministarstva o kolonizaciji, jer je šumskim referentima pri sreskim načelstvima zabranjeno davanje stručnih mišljenja na molbe za zemljišta svih agrarnih interesenata osim dobrovoljaca, a bez ovih stručnih mišljenja šumskih referenata molbe se ne mogu uopšte nikako ni uzimati u postupak.

Banska uprava u Sarajevu tražila je preko Ministarstva poljoprivrede da se ukine okružnica Direkcije šuma u Sarajevu, ali odgovor na to traženje banske uprave nije dat ni do danas.

U interesu izvinjavanja beskućnika i sa zemljom vrlo oskudnih agrarnih interesenata, ja molim Gospodina Ministra šuma da učini sa svoje strane sve što je moguće da se što pre pristupi rešavanju pitanja kolonizacije ovih beskućnika i nužnih agrarnih interesenata.

Sa unutrašnjom kolonizacijom u tesnoj je vezi i pitanje šumskih kultura i pošumljavanje uopšte.

Ja molim Gospodina Ministra da se pitanju pošumljavanja isečenih šuma i goleti i šumskih kultura uopšte posveti pažnja kako to traže interesi šumske privrede,

ali da se ne onemogućava opstanak već postojećih čitavih naselja i da se ti objekti kultura i pošumljavanja ne primiču selima u blizini, koja smeta i ono najosnovnije pravo kretanja naroda i stoke, bez koje narod ne može da živi.

Za ilustraciju i opravdanje ove moje tvrdnje ja ću da navedem jedan konkretan primer sa selom Žeravicama, sreza vlaseničkog, u području šumske uprave Olovske, Šumske direkcije Sarajevske.

Ovo selo sa 45 domova opkoljeno je sa dvije strane rekama, koje teku kroz urvine, neprohodnim, krševitim i nepristupačnim terenom, sa treće železničkom prugom šumskom, a samo sa severne strane imalo je isпуст, gde im se nalazila ispaša za stoku i voda.

Sa te severne strane izvršena je pre nekoliko godina potpuna takozvana gola seča. Šumska uprava pristupila je pošumljavanju ovoga kraja i sav prostor pretvoren je u šumsku kulturu. Prvih godina kultura je bila obradena, ali se nije obnavljala. Prošle godine sva ova obrada izgorela je, kad je paljena vatra prilikom uništavanja potkornjaka.

Ovo selo Žeravice živi isključivo od stočarstva i sada je egzistencija ovoga sela dovedena u pitanje, jer nemaju nikuda sa svojom stokom u pašu. Šta više zagrađen im je i put i pristup vodi i ispašu, tako zvanu Sokolinu, u kojoj su napasali svoju stoku od pamti-veka pa do danas.

Gospodo narodni poslanici i Gospodine Ministre šuma!

Dok se seljaci kažnjavaju teškim kaznama po 10 do 20.000 dinara i po 10 do 20 puta godišnje, pojedinci se pozivaju srezu na odgovornost, sreskom načelstvu koje je daleko po 40 do 50 kilometara, samo zato što im stoka upada u ovu kulturu, dotle čuvar ove kulture Dane Beronja kosi po tim kulturama i uništava mlade omorike i uništi ih sigurno više jednom kosidbom letnjom nego što nanese štete sva seoska stoka kad gonjena nevoljom i oskudicom paše i vode upada u ovu kulturu.

Ja molim G. Ministra da pitanje opstanka ovog sela reši na način da se ovo selo ne bude potpuno uprošćeno. Neka se otvori put na vodu i jedan deo ove kulture, 52 odjel šumski pusti i ispašu, a drugi, 53 odjel moći potpuno da se sačuva i da se kultiviše kako treba po svima propisima koji postoje.

Ja ću biti slobodan da po ovome pitanju uputim G. Ministru i jednu pismenu pretstavku, koju ću opširno obrazložiti.

Na kraju hoću da istaknem da ovakvih slučajeva pošumljavanja ima u srezu Zvorničkom.

Gospodo narodni poslanici, na teritoriji Sarajevske šumske direkcije a na područjima šumskih uprava u Pijesku, Prači, Olovu i Srednjem pojavio se je najveći i najopasniji šumski štetočina liparis monacta (omorov prelac).

Invazija ovog štetočine došla je na šume pomenutih šumskih uprava u vremenu kad se je još vodila uspešna borba protiv potkornjaka, takođe vrlo opasnog štetočine u četinjastim šumama.

Prema mišljenju stručnjaka katastrofalna invazija ovog najopasnijeg šumskog štetočine proširuje se i na nezaražene šume ne samo susedne, nego i u čitavoj Kraljevini, ako se najhitnije ne pristupi suzbijanju invazije srestvima naučno utvrđenim i opobananim.

Podlogu za ovako mišljenje i strahovanje imamo u primeru invazije liparis monachae u šumama Nemačke i Čehoslovačke. U Čehoslovačkoj zaraza je počela 1915 godine, a već 1922 godine — prema zvaničnim podacima Čehoslovačke — napadnuta površina šume iznosila je 600.000 hektara, a celokupna površina čehoslovačkih šuma iznosi nešto više od 1.500.000 hektara. Celokupna šteta procenjena je sa 2.661.000.000 čehoslovačkih kruna.

Ovaj primer Čehoslovačke opravdano mora zabrinuti sve prijatelje naše narodne šumske privrede, pa za to tražim, da Kraljevska vlada i Gospodin Ministar šuma nađu mogućnost i sretstva za borbu protiv ovog opasnog neprijatelja naših šuma. Prema mišljenju stručnjaka za akciju protiv invazije ovog štetočine, potrebna je svota od 3.500.000 dinara. Kad se ima na umu, kolika opasnost preta našim šumama, ova je svota malena i neznatna, pa je nije teško stvoriti. Pored toga davanjem ove svote za ovu akciju pružila bi se prilika siromašnom stanovništvu zaraženih krajeva, da zaradi i da se ishrani u ovoj teškoj i oskudnoj godini, jer u radu za ovu borbu mogu da se upotrebljavaju i najprostiji radnici pod upustvom i rukovodstvom stručnih lica.

Na kraju imam još jednu molbu na Gospodina Ministra, koja se odnosi na jedno njegovo administrativno pravo, a tiče se vremena davanja drveta iz državnih šuma servitutskim ovlaštenicima na teritoriji bivše Bosne.

Prema današnjem pravu, koje je ozakonjeno i našim zakonima državnim, zemljoradnici u bivšoj Bosni imaju pravo na besplatno drvo za ogrev i građu iz državnih šuma. Drvo mogu da izdaju lugari. Postoji naredba da se ovo drvo počinje izdavati u aprilu i dalje u prolećnim mesecima. Kad se ima na umu da je proleće doba najvećih i neodložnih poljskih radova, i da je drvo posečeno u proleće, najkratko-trajnije zbog osoke, kao i to, da je zbog useva otežano izvlačenje drveta i prevoz preko useva, onda je jasno, da je ova naredba vrlo nezgodna i necelishodna. Zbog toga molim Gospodina Ministra da naredi, da se ova praksa izmeni i da se servitutno drvo iz državnih šuma izdaje servitutnim ovlaštenicima u bivšoj Bosni počevši od septembra, pa preko čitave zime do marta meseca. U isto vreme da se izda strogo naređenje lugarima, da odmah i beleže izdata stabla, a ne da to ostavljaju za kasnije uz prethodno usmeno ovlaštenje dotičnim zemljoradnicima, da poseku, pa da će on to kasnije zabeležiti. Ovo molim za to, što se je dešavalo mnogo slučajeva, da je seljak posekao po usmenom lugarevom ovlaštenju jedno ili više stabala, a kasnije kad lugar naiđe u povremenom obilaženju šume i nađe posečeno i ne zabeleženo drvo, onda podnosi prijavu, pa često puta prijavi i lice, koje nije u opšte ni poseklo ta stabla. Na takav se način ljudi kažnjavaju i progone nezakonito i štete u njihovim zakonskim pravima. Meni je lično poznato, da je ovakvim nesavremenim lugarskim postupcima nastalo mnogo kazni, a to ne bi trebalo ni smelo da bude.

Imajući poverenje u ličnost Gospodina Ministra i očekujući, da će ove moje napomene uvažiti, izjavljujem da ću glasati za predloženi budžet Ministarstva šuma.

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. narodni poslanik g. Filip Cemović.

Filip Cemović: Gospodo narodni poslanici, predračun državnih prihoda i rashoda za iduću budžetsku

godinu sklapan je i sklopljen je u izuzetnim prilikama. Ove su prilike jasne za sve nas ovde i za celu našu naciju. One teško dave sve staleže u zemlji. Oseća ih, razume se, ponajteže sama država kao zajednica sviju staleža, kao zajednica celog naroda. Naravno one, ove teškoće, nisu nešto izuzetno za nas i naše prilike, one dave ceo svet. Opšta privredna kriza svuda je izazvala finansijsku krizu, čak i u tako srećnim i bogatim državama, kao što su Sjedinjene Severo-Američke države.

Svetska ekonomska kriza nije pala na glavu Jugoslavije iznenadno kao grad, koji sve smrska i poništi. Osvajajući jedan po jedan narod i jednu po jednu državu, ona se lagano približavala našoj domovini i mi, zemlja poljoprivrede i početničke industrije, imali smo i vremena i svega drugoga što nam je potrebno, da, ako ne otklonimo, a ono svedemo kod nas na minimum teške posledice univerzalne ekonomske krize. Krivica je sviju nas, naroda i njegovih političkih vođa, što smo zanemarili privrednu politiku i nespremni dočekali krizu u njenoj najtežoj formi.

Vlada je obećala narodu, da će pre svega i više svega poraditi na privrednoj obnovi zemlje, ali do sada narod tu obnovu nije video. Ako se privredna obnova zemlje sastoji u skraćanju državnih i samoupravnih rashoda, onda je to vrlo slabo rešenje, jer i ovako skraćen budžet rashoda, narod ne može podneti, a pogotovu što će prihodi mnogo podbaciti.

Raspored rashoda po pojedinim Ministarstvima nije izvršen onako, kako to odgovara narodnim potrebama, što je slučaj i sa Ministarstvom šuma i ruda, čiji se budžet danas pretresa.

U početku moram naglasiti, da nisam nikakav stručnjak u pitanju šumske industrije, ni u pitanju ruda, te vas neću zamarati iznošenjem cifara po pojedinim partijama i pozicijama, kako je to predloženo od strane G. Ministra šuma i ruda i Finansijskog odbora, a kako bi pak trebalo da bude. Ta stručna pitanja ostavljam kolegama, koji su se prijavili da govore o ovome budžetu.

Ja ću se pak specijalno zadržati na 32 partiji, poziciji 1. U ovoj poziciji predviđena je suma od 180.000 dinara kao nagrada činovnicima sudova za ograničenje državnih šuma, koji treba da rešavaju takozvane sporove u onim mestima, gde do sada ta pitanja nisu raspravljena. Predviđena suma toliko je nedovoljna za ovu svrhu, da ne može biti ni reči o radu tih sudova, a od kolike je to štete za narod, koliko to narod ubija i ovu tešku krizu čini još težom, gotovo očajnom, izložiću vam ukratko stanje u srezovima: Beranskom i Belopoljskom, koje imam čast predstavljati.

Zakon o ograničenju državnih šuma od 28 februara 1922 godine napravljena je jedna razlika, po kojoj su šume, planine, gore i zabrani u Crnoj gori, privatna brastvenička svojina, za koje nije potrebno nikakvo ograničenje ni sudenje sa državom o pravu svojine, a šume, planine, gore, zabrani, pa čak i zemljišta na kojima su kuće, staje, dvorišta, voćnjaci, njive i livade, koje se nalaze u srezovima Beranskom i Belopoljskom, proglašene su za državne, i opština, te sela i pojedinci, treba da sa državom vode spor o pravu svojine ne samo šumskih zemljišta, već i o svojini njiva, livada, zabrana i voćnjaka.

Država je sebe sa tim zakonom stavila u bolji položaj, u položaj tužene strane, te teret dokazivanja prenosi na prijaviocce kao tužilačku stranu. Koliko

je položaj tužene strane povoljniji od tužilačke u građanskim sporovima, to najbolje znate vi, gospodo poslanici, koji ste pravnici.

Gospodo, u čemu je zakonodavac video razliku između građana srezova Beranskog i Belopoljskog i građana Crne Gore, to je teško reći, jer nikakve razlike nema, pošto su to delovi pojedinih crnogorskih plemena, koji su živeli na samoj granici Crne Gore do 1912 god. I još nešto da napomenem. Veći deo Beranskog sreza pripadao je Crnoj Gori i pre 1912 god. i to od 1850 do 1859 god., kada su zlom sudbinom opet ostali u ropstvu do 1912 god.

Gospodo, malo pre G. Ministar iznoseći koliko je zemljišta koje je pod šumom u pojedinim krajevima nabrojio je: u Srbiji toliko, u Crnoj Gori toliko, u Bosni toliko, u Hrvatskoj toliko itd. Međutim ja bih Gospodina Ministra pitao gde on smatra da spada Beranski i Belopoljski srez, da li u Crnu Goru ili u Srbiju, jer gospodo, ako se njive, livade i voćnjaci onima oduzimaju i stavljaju pod zabranu kao državna svojina, onda treba i u svim ostalim pitanjima ovako postupati, i kad treba činovnicima, koji služe u Beranima računati godine provedene u J. Srbiji kao beneficije, onda oni kažu, vi služite u Crnoj Gori.

Gospodo, sve borbe građana Beranskog i Belopoljskog sreza za oslobođenje pre 1912 god. nemoguće je opisati i izložiti ovom prilikom, ali ću reći samo ovo, da oni po pretrpljenim mukama i nadčovečanskim gotovo svakodnevnim borbama za vreme ropstva, nisu zaslužili, da u slobodnoj i ujedinjenoj otadžbini vode sporove o svojini svojih imanja, i to sa kim, sa samom otadžbinom. Ovakvu nepravdu, koja je te krajeve dovela gotovo do ekonomskog ropstva, taj narod, po svojim podnetim žrtvama za oslobođenje i ujedinjenje našeg naroda, nije zaslužio.

Gospodo, da ne bih u vašim očima izgledao kao pristrasan čovek, koji upotrebljujući teži izraz, izraz ekonomskog ropstva, ja ću vam to i dokazati, a naime izložiću vam kako je vršeno ograničavanje državnih šuma i kako su sudovi sastavljani, kao i to, šta narod trpi od ovakvog zakona o šumama.

Gospodo, po Zakonu o šumama od 1891 god. komisije koje su rešavale takve sporove u Srbiji sačinjavali su: dva člana iz sudske struke i jedan narodni poslanik. Ove su komisije i ograničavale i rešavale. Po zakonu pak o ograničenju državnih šuma od 1922 god., sudovi za ograničenje državnih šuma sastavljeni su iz tri člana: jedan diplomirani pravnik, jedan šumarski stručnjak i jedan državni ekonom. Takvi sudovi imali su dve funkcije: tehničko-administrativnu i sudsku. Kao tehnički forum imao je da povuče graničnu liniju i obeleži zemljište koje država smatra kao svoje, kao i da primi od pojedinaca, opština i sela prijave, tužbe, za ona zemljišta, koja su tom linijom obuhvaćena. Kao sudski forum imao je da rešava sporove po tim prijavama u veličini do 5 ha, a sporove koji se odnose na zemljišta preko 5 ha, da predaje nadležnom prvostepenom sudu na sudenje.

Gospodo, posle ovog zakona došao je zakon od 27 marta 1930 god., koji je skoro iz osnova promenio način ograničenja i sudu za ograničenje dao svu vlast suđenja pored one tehničke dužnosti. On dakle ima sudsku vlast bez obzira na veličinu zemljišta. Takav sud je sastavljen od tri člana: jedan sudija, jedan šumar i jedan ekonom. Zakonodavac je ovako sastavljenom sudu naložio, da sporove rešava, držeći se propisa građanskog sudskog postupka i građanskog zakonika,

i znajući da dvojica sudija, od kojih je jesan potpuno zavisn od Ministra šuma kao potčinjeni činovnik, nemaju pravnu spremu, koja se traži za rešavanje ovako čistih građanskih sporova, on je propisao razne pravilnike i upustva, kako trebaju da postupaju.

Ta upustva direktno upućuju sudije kako će pojedine dokaze ceniti, šta će uzeti za dokazano, a šta ne. Iz ovoga se jasno izvodi zaključak, da ovako sastavljen sud ne može rešavati čisto pravna pitanja i u svom radu i suđenju nije nezavisan od jedne partične strane.

Kao što vidite, gospodo, ovaj zakon ne samo što je otežao brzo i pravilno rešavanje ovih sporova, nego on sa svojim dopunama ruši i principe pravosuđa, time što se sudijama naređuje, šta imaju uzeti za dokaz a šta ne.

Nepotrebno je isticati, da ovaki sudovi ne mogu biti ono što su redovni prvostepeni sudovi u kome zasedavaju sudije sa svršenim pravnim naukama položenim sudijskim ispitom.

Sudovi u našoj državi od uvek su, a i sada su, na dostojnoj visini, i svojim radom, ispravnošću, sposobnošću i spremom čine čast našoj naciji, te država nema nikakvog razloga da čisto sudske sporove prenosi sa redovnih sudova na naročite sudove, kojima ne dostaju potrebne kvalifikacije za rešavanje čisto pravnih pitanja.

Ako je zakonodavac imao nameru da ubrza rešavanje ovih sporova, u tome se prevario, jer za dve poslednje godine bila su dva suda, koji nisu rešili ni jedan spor, ne zbog njihovog nerada, već zbog zakonskih formalnosti. Ovi sudovi pošto rade na terenu, mogu raditi samo preko leta 2—3 meseca, a za čitavih 9 meseci preko godine ti sporovi leže u arhivi neke šumske uprave, dok bi za to vreme prvostepeni sudovi mogli rešavati, kada bi se na njih prenele nadležnosti suđenja ovih sporova, kao što je bilo po zakonu od 1922 god.

Narod tih krajeva smatra da država nije imala pravo stavljati u položaj da se zbog svoje imovine sudi sa državom, i u tom pogledu ove krajeve treba izjednačiti sa Crnom Gorom, gde su šume, gore i planine priznate kao brastvenička svojina. Ovako je rešenje u toliko pravednije, što je tome narodu to pravo priznavano ne samo od Crne Gore, već i od Turske.

Osnovni je i neoboriv princip — princip svih vremena, svih režima i vlada, da se svačije stečeno pravo poštuje i priznaje, i da to pravo ne može ni država osporiti zakonom, jer takav zakon nema moralne podloge, a uveren sam da naša država ne želi uzimati privatna imanja onde, gde to uzimanje nema moralne povloge.

Gospodo poslanici, Zakon o šumama od decembra 1929 godine pretpostavljajući da je pitanje svojine šumskih zemljišta i šuma rešeno i raščišćeno u celoj državi, normirao je strogo, gotovo drakonske kazne. Pošto u pomenutim srezovima nije izvršeno razgraničenje, to se svaka seča smatra kao seča u državnoj šumi, i građani se svakodnevno osuđuju na kaznu i naknadu štete u državi. Za posečeno drvo veće u prečniku od 10 cm — molim vas da na ovo obratite pažnju — izvršilac se stavlja i u pritvor do pretresa kada se po ovom zakonu izriče presuda i osuđuje još i na gubitak časnih prava.

Imalo je slučajeva da su ljuvi odgovarali i za posečenu voćku: krušku, šljivu i drugo.

Srezovi Beranski i Belopoljski su planinski i žive od stočarstva, ali kako moraju plaćati takse za stoku na ispašu u svojim planinama i livadama, ili biti izloženi velikim kaznama za takve istupe, to su ovim načinom dovedeni do propasti plaćajući takse, kazne i još biti izloženi šikanama šumskih organa, čiji je kadar popunjen neispravnim licima, koji vrlo često iz pakosti i osvete podnose neistinite referate, kao što su gospoda predgovornici to već rekli.

Moraćete priznati, gospodo poslanici, da je ovakvo stanje neizdržljivo za taj narod i tome narodu treba što pre pomoći pravičnim rešenjem ovih pitanja. Ja ću vam pored onoga što sam rekao po zakonu o ograničenju dati jedan konkretan predlog i molio bih da moj zahtev primite i podnesete što pre jedan zakonski projekat, koji će obuhvatiti sve ove radnje, koje se odnose na krivice iz Zakona o šumama. Moj predlog se sastoji u tome: da se presude izrečene po krivicama iz Zakona o šumama ne izvršuju sve donde, dok se pitanje ne reši sudskim putem, a uneti klauzulu, da za takve presude ne teče zastarelost, jer svakodnevno se osuđuju ljudi za goroseče. A sutra kad bude radio sud za ograničenje, bez obzira ko će suditi da li redovni ili sudovi za ograničenje šuma, kad donesu presudu da je to svojina jednoga čoveka, koji je pre nekoliko godina osuđen na gubitak građanske časti i naknadu štete državi — a država, razume se, ne vraća ono što naplati — i da taj narod na tome ostane, da mu te kazne budu još teže. Trebalo bi onda uneti jedno ograničenje: Izvršenje kazni po takvim krivicama zadržati, naći jedan modus i izuzeti takve radnje u tim srezovima.

Na završetku da napomenem, da sudovi za ograničenje nisu uvek obrazovani na vreme, niti je pak izbor lica bio onakav, kakav bi trebalo da bude. Kao što postoji narodna doskočica: da se za vojsku nabavlja zimsko odelo leti, a letnje odelo zimi, tako i ovi sudovi doskora obrazovani su tek pri kraju leta, kad se po našim planinama nije moglo više raditi.

Pre nekoliko godina u Srezu beranskom radio je jedan sud, koji je za svoj rad bio optužen Ministarstvu šuma i rudnika i taj se predmet nalazi kod Ministarstva šuma i rudnika pod br. 37727 od 28 avgusta 1929 godine. Sud se nije držao propisa zakonskih u pogledu objave svoga rada, te je tako čisto žiratna zemlja pojedinaca ostala u državnoj liniji, te je tako krivicom suda učinjena nepravda pojedincima, da nisu bili u mogućnosti da predaju svoje prijave. Uz to tih dana bila je velika potera za odmetnicima u kojoj su učestvovali svi građani od Raške do B. Polja, Berana i Peći, koje su potere trajale dva meseca, a pre negu su potere završene, sud je bio završio rad i napustio teren. Linija povučena od ovoga suda ide tako, da je polovinu njive zauzeo za državu, a pola ostavio za pojedince, staje oko kuće pripadaju državi, a kuća pojedincu i to samo kako kuća zahvata. Čovek koji ima stoke bilo to koza ili što drugo, mora da je drži svezanu, jer ako je pusti ode preko linije državne, zbog čega mu odmah sleduje kazne.

Ovakvu nepravdu treba ispraviti, tim pre, što je utvrđen neispravan i nezakonit rad suda i time bi se unela vera kod onog naroda, koji je takvim radom pogođen, da država ne želi, da se koristi nesavesnim radom svojih činovnika. Ovo ne bi bilo nikakva obnova postupka, jer suđenje nije ni bilo, već povlačenje linije, koja bi zadovoljila te građane, a država od toga ne bi imala nikakve štete.

Kao što vidite, gospodo poslanici, narod se u ovim krajevima ne pita i na raspoložbe sa svojom imovinom već je na istu državu putem zakona stavila zabranu. Ja vam mogu, gospodo, kazati, da je kraj taj zaboravljen od Boga i od ljudi, i to vam je svima jasno. Tome kraju i u opšte Sandžaku država nije poklanjala nikakvu pažnju. I ja sa ovoga mesta, sa dubokim žaljenjem moram osuditi sve Vlade i sve režime, što su potpuno zaboravili te krajeve i oni žive pod istim prilikama ekonomskim, kao što su živeli nazad nekoliko stotina godina.

Sve što taj narod ima, i ako siromašan, on to stvara iz svojih srezstava. Tako je sagradio zgradu za Prvostepeni sud u Beranima, dao jedan milion dinara za zidanje zgrade za gimnaziju.

Na kraju svoga govora molim G. Ministra, da ove moje primedbe uvaži.

Duboko uveren u dobru volju G. Ministra šuma i puno razumevanje prilika, a s obzirom na njegovu izjavu datu pred Finansijskim odborom a i danas u Skupštini, da je gotov sva ova pitanja rešiti pravično, i da će sve ove stvari, koje se odnose na sudove za ograničenje državnih šuma prostudirati i u tom smislu, prema našim primedbama, doneti jedan projekat, ja izjavljujem da ću glasati za predloženi budžet. (Pljeskanje).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. Franjo Pahernik.

Franjo Pahernik: Budžet ministra šum in rud daje nam nekaj pregleda šumske privrede naše Kraljevine. $\frac{1}{3}$ naše produktivne zemlje pokrivaju prvoklasne šume, $\frac{1}{3}$ novčane vrednosti celokupnega izvoza tvori les ali šumski produkti v obće. To priča o veliki važnosti te privredne grane.

Ne glede na velike materijalne koristi, koje dajejo šume našem narodu, moramo ceniti njih veliki pomen v klimatskem, zdravstvenem in pokrajinsko-estetskem oziru. Šumarstvo je v vrlo kritičnem stanju, ker ne more plasirati svojih produktov, in vsled tega so kritični novčani odnošaji v zvezi s to grano privrede. Na žalost bile so naše lepe šume v preteklosti mnogo-krat predmet politične demagogije in korupcije na veliko škodo naši nacionalni imovini.

Zadača naše šumske administracije bo, popraviti v dobi političnega pomirjenja in povečane državne avtoritete stare grehe prejšnje šumske politike. Ta ni poznala nikakega širšega programa dela za ugotovitev prirasti v naših šumah, ograničevanja šum Južne Srbije in pošumljevanja goleti. Ni vodila računa, kolika je poraba na drvu za domače potrebo in koliko lahko plasiramo v inostranstvu.

Pogreške, učinjene v šumskem gospodarstvu, ne dajo se popraviti v kratkem roku, kakor pri poljoprivredi, posledice se čutijo 20, 50 in še več let.

Dolžnost države je, da vodi gospodarstvo v šumah v duhu potrajnosti, to znači da smemo jemati iz šume samo kamate v obliki prinosa vsporedno z osiguranjem pomladka, ne smemo pa dirati v kapitalne šume, izjemoma v stare rezerve za časa konjunktive. Ako ne obranimo naših lepih šum potomcem, kaj hoče o nas pisati jugoslovenska historija glede tega vprašanja?

Kreniti moramo stopoma od ekstenzivnega eksploatiranja, kjer to postoja, k intenzivnemu racionalnemu šumskemu gospodarjenju, kakor ga imajo druge napredne zemlje, Čehoslovaška, Nemčija, Francija in skandinavske države.

Dravsko banovino pokrivajo do 700.000 ha šume ali skoro polovico površine te banovine, to je večji areal šume kakor prejšnje Bosne.

Preko 80% teh šum so lastništvo seljakov in samo 20% lastništvo verskega fonda pri Bledu in večjih ali manjših većinoma uzorno oskrbovanih vlastelinstev s svojimi lesnimi industrijami. Večje seljačke šume, osobito na Pohorju in nekaterih drugih šumovitih predelih Dravske banovine, so istotako dobro oskrbovane v čast in ponos našem seljaku.

Produktivteto malih seljaških šum, katere so v slabšem stanju, treba je dvigniti potom propagande in dobre administracije.

Nadzor nad 600.000 ha privatnih šum in nad šumskimi razsadniki vrši pri Dravski banski upravi in po srezih primeroma mali broj šumskih inženjerjev in podšumarjev v redu, deloma odlično, mestoma so šumarski činovniki učitelji naroda. Država troši za ta aparat primeroma malo svoto. Prosim gospoda ministra z ozirom na nameravano intenziviranje malih seljaških šum, da ne reducira naš šumski personal, nego izvoli popolniti izpraznjena mesta.

V svrhu strokovnega pouka naših seljaških šumoposestnikov osnovala je Kraljevska vlada pred dvema leti nižjo državno šumarsko šolo v Mariboru, in izrekam ji za to svojo zahvalo...

V zemlji imamo vobče šume v bližini naselj, ki služijo za podmirivanje seljaka z gorivim in gradbenim lesom. Imamo nadalje velike šume, ki dajejo les za industrijsko predelavo.

V glavnem imamo tri področja igličastih šum (crnogorice) 1. Bosanske šume, 2. Lika-Gorski kotar, 3. Dravska banovina.

V Bosni vodi eksploatacijo državnih šum većinoma velekapital deloma tujih firm, medtem ko je v Dravski banovini lesna industrija in trgovina posel našega malega človeka in malih domačih firm po broju okoli 1.200. Predelani les pošiljajo deloma na domača tržišča, a većinoma v inostranstvo, Madžarsko, Italijo, Grčijo in Francosko.

Naša produkcija lesa glasom statistike ne zaostaja za kapaciteto velike bosanske šumske industrije. Broj instaliranih polnojermenikov ali gatrov in drugih strojev je v Dravski banovini večji kakor v Bosni, prilično v razmerju 3:2. Naši industrijski obrati so reducirani na minimum radi nemogućnosti plasiranja robe v zemlji in inostranstvu. V inostranstvu nas gnjavi poleg malega konzuma ruski damping, na domačih tržiščih nam konkurira nesmiselno državno podjetje „Šipad“, ki prodaje lesno robo za nemogoče cene, tam se vodi nekoja pogrešna politika. Državne šume s svojo veliko produkcijsko možnostjo imajo zadačo izravnati cene drvu. Za časa konjunktive morajo dvigniti, za časa tišine ali krize znižati ali ograničevati produkcijo, da ne damo po nepotrebnem za mali denar zlato iz šume. Mislim, da državne šume in Šipad nimajo zadače gnjaviti druge in osobito male šumske industrije. V „Šipadu“ je zaposlenih 5.000 delavcev, kateri branijo 25.000 stanovnikov. V Dravski banovini živi od šumarstva več kakor četrtina stanovništva. Naša mala šumska industrija je bila in bode v bodoče nacionalna, dela z domačim malim jugoslovenskim kapitalom in ni niti pred preobratom klonila ni austrijskemu, ni italijanskemu, ni židovskemu velekapitalu. Ako je Šipad pasiven, naj ostavi obratovanje, delavstvo se lahko zaposli v prostranih šumah v svrhu pošumljevanja eksplo-

atiranih površin in za druge šumsko-vzgojne mere, Bolje je, da proda država Šipad, kakor ko pa da se prodajo eksekutivno našem seljaku njegove šume in malim podjetnikom njihove industrije.

Na žalost moram ugotoviti, da je dala Francoska početkom leta od takozvanega uvoznega kontigenta za les avstrijski republiki 6 krat toliko kakor naši državi. Našo platonično ljubav s Francijo treba pokreniti v pravec aktivnega trgovskega poslovanja.

Omeniti moram, da treba dvigniti carino rotacij-skemu papirju; ker se proizvaja v dovoljni kvaliteti in kantiteti v zemlji in se zato upotrebljava naš domaći les.

V mojem srezu živi većinoma narod od šumarstva in rudarstva. Predstojeći rudarski zakon se naj ozira v polni meri na ekonomske prilike in potrebe naših rudarjev in se naj spominja staro-umirovljenih najbednejših sirotinj. K koncu Vas prosim, da kličete narodu: Čuvajmo naše lepe šume. (Navdušeno odobravanje in ploskanje v celi dvorani).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reć narodni poslanik g. Rista Đokić.

Rista Đokić: Gospodo narodni poslanici, kad bi ova knjiga umela govoriti i kad bi došla u ruke onoga koji poznaje šumarstvo ili rudarstvo, ona bi samó demantovala Gospodina Ministra šuma i rudnika. Radi toga ja neću u ovoj knjizi ni govoriti; hoću da vam progovorim sa jednom iskrenom namerom. Ja nikakvih većih ambicija, gospodo, nemam u ovoj državi nego da dobijem narodno poverenje da mogu doći u ovako lep i čestit skup ljudi. Ja niti imam namere da budem direktor šuma, niti rudnika, niti imam mogućnosti prema kvalifikacijama, a neću da budem ni služitelj ni lugar, te prema tome nemam ličnog interesa, ali hoću da vam ukažem na činjenicu u našem društvu da mi većito pevamo o nekom vanredno velikom bogatstvu naše države u šumama i rudama. Šumska vrednost prihoda svršavala se na 62 miliona dinara a rudarska vrednost svršavala se na 70 i nekoliko miliona prihoda. Gospodo, mi smo specijalno u Bosni i Hercegovini pretežno šumska i rudarska zemlja. Švabo je vladao nama 40 godina. Mnogo dugoročnih ugovora morali smo međunarodnim ugovorima primiti na sebe. Što se mora to se mora. Ali, gospodo, i ono što nam je međunarodnim ugovorima nametnuto ono se nikako nije poštovalo, nego se u resoru Ministarstva šume i rudnika toliko propuštalo na našu nacionalnu i ekonomsku štetu, a poznato je da su se i sve Narodne skupštine koje su pre nas zasedavale bavile pljačkom u šumarstvu i rudarstvu, da je zato postojala anketa, pa je jednu anketu koja je svršila posao prekinuo je događaj 6 januara. Gospodo, to nacionalno bogatstvo, makar ono i milijarde vredilo, ako bude većito izloženo upropašćivanju i mogućnosti da se lično iskoristi, ono ne obuhvata nikakvo nacionalno bogatstvo. Kakva se politika vodila u našem šumarstvu i rudarstvu sve ove godine od oslobođenja? Primera ima mnogo. Pojedinačne primere ćemo dokazati jednom interpelacijom, koja je već podnešena i koja će, ako Bog da, doći na red, kada ću da navedem sve brojeve i cifre pljačkanja.

Gospodo, ako hoćemo da se samo ponosimo, da je u našoj državi toliko bogatstvo, a da to bogatstvo ne daje državi nikakve koristi, onda je to tude, a mi moramo to zlo lečiti.

Veliki kompleksi šuma predani su u dugoročne zakupe raznim firmama Ajzlerima, Ortlibima, Đuse-

pima i šta ti ja znam. Prema međunarodnim obavezama mi smo ih primili i predali u zakup šume, ali najbolja slika njihovog prijateljstva za našu zemlju vidi se u tome, kad smo došli u ekonomsku krizu, oni su jednostavno svikolici napustili posao, jer ne mogu da zarade sto na sto a znadu, da im damping ne može ništa pomoći. Narod mnogi gladuje, a da ima ta preduzeća u svojim rukama, mogla bi ista raditi sa 40% čistoga dohotka i tako bi bilo lakše narodu.

Tako je i kod drugih preduzeća, koja su u državnim rukama. Nekadašnja firma Štajnbajs nalazi se u rukama države. Ona je nasledila 600 kilometara izgrađene železnice, 28 lokomotiva za vozove, 3—4.000 raznoga tipa vagona i tu se gospodari menjaju kako su se menjale i vlade u Parlamentu. Postavljani su odbornici u pojedine odbore, koji su vukli po 10.000 dinara mesečno, činovnici su probirani, ko će da bude činovnik, pljačkalo se i išlo se dotle, da je to preduzeće većito ramalo oko svoga opstanka. Čak to preduzeće nije plaćalo niti takse. To i nije bilo državno preduzeće nego preduzeće partijske protekcije.

Onda imamo, gospodo, još nekoliko preduzeća, u kojima država sudeluje kao ortak. Tako je destilacija prva u Tesliću. Tamo država uvek postavlja svoje miljenike, da budu eksperti u pojedinim stvarima. Najbolji je primer, da je tamo postavljen i jedan geometar. Pa onda državna železara u Zenici. Da je privatno preduzeće, ono bi radilo i radnici bi zarađivali, a plaćalo bi to preduzeće i porez. Nego gde god je država umešana, nikakvo preduzeće ne plaća porez. O šumama bi se moglo mnogo govoriti.

Samo rudarstvo, koliko je ono u državnim rukama, sputano je po upravi anacionalnih elemenata. Na pr. da pomenem železaru Vareš, gde se govori nemački i peva pesma „Dajčland, Dajčland iber ales!“ (Smeh). I, gospodo, gde je za šefa komercijalnog odeljenja postavljen i podržava se jedan čovek koji je šlogiran i koga niko ne može razumeti ni kad govori nemački, a kamo li kad govori kakav drugi jezik. Nikakve molbe nisu pomogle da se taj čovek ukloni sa svoga položaja. On se zove, čini mi se, Pogačnic, zadnje je slovo sastavljeno iz nekakva četiri slova, t, é, e i šta ti sve ja znam. I, gospodo, sa pravom je jedan seljak iz Vareške okoline rekao: „Ja se čudim i Srbiji i Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i ovoj današnjoj našoj Jugoslaviji, kad su mogli da proteraju Švabe do Maribora, a Turke do Devđelije, — čudim se, kako nisu mogli da osvoje Željezaru u Varešu i da je otmu od Švaba“. Gospodo, poslanici, iz pijeteta spram palih žrtava, iz pijeteta prema onima koji učiniše da Bosna prestane biti ona Bosna iz pesme „Avaj, Bosno, sirotice kleta“ i da se ne bi i dalje pevalo „Kralju Petru živ ti bio Sin“... i da ne bi i u buduće bečki Jevreji pljačkali šume po Bosni i Hercegovini sa raznim anacionalnim elementima, Jevrejima i raznim Grinvaldima iz Zagreba, — ja, ne iz nepoverenja prema Gospodinu Ministru šuma i rudnika lično, nego prema politici koja se vodi od oslobođenja i koja se podržava, izjavljujem da ću glasati protiv ovoga predloga budžeta Ministarstva šuma i rudnika. (Pljeskanje).

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Ima reć g. Negosim Živković.

Dr. Negosim Živković: Gospodo narodni poslanici, diskusija koja se vodi po predlogu budžeta Ministarstva šuma i rudnika, mislim da se u samom načinu raspravljanja ne podudara u svemu sa diskusijom koja je vođena do sada u pogledu ostalih portfelja. Mi smo, go-

spodo, svi došli ovamo sa punim torbama molbi i žalbi i valjda samo tome može da se zahvali, da su, na primer, pojedina gospoda u specijalnoj debati budžeta Ministarstva trgovine govorila o pravu zbora i dogovora... (Glas: Pa to ne spada u šume i rudnik!)... dovodila u vezu trgovanje u Solunu i Bizerti sa budžetom Ministarstva trgovine i industrije, a bilo je, koji su upotrebili i izraze koji se ne bi smelo da upotrebe i čuju u našem novom mladom jugoslovenskom Parlamentu. Druga su gospoda opet aktivne državne organe nazivala pljačkašima i razbojnicima, — a jedan je naš poslanički drug išao tako daleko da je ceo jedan deo našeg naroda nazvao pogrdnim imenom.

Ja, gospodo, u ovakvoj atmosferi nisam želeo da govorim uopšte, nisam mislio da govorim ni u načelnoj, pa ni u ovoj specijalnoj debati. Ali, ima dve stvari koje su me nagonile da ipak kažem nekoliko reči. Ja ću biti vrlo kratak.

Kad sam ja prelistavao predlog budžeta Ministarstva šuma i rudnika, naišao sam na partiju 15, koja govori o pošumljavanju krša, goleti i živog peska. Živi pesak, gospodo, to je specijalitet banatski. Ceo jedan deo Banata bio je pokriven živim peskom. Srezovi: Beloerkvanski, Kovinski i Alibunarski naročito su zainteresovani zbog ovog živog peska, pošto taj živi pesak zauzima skoro dve trećine tih srezova. Ovaj živi pesak poznat je u Banatu kao geografski pojam pod imenom deliblatska peščara. Ta je deliblatska peščara, pre našeg oslobođenja, pre 25—30 godina, bila jedna prava banatska Sahara, neprohodna i uopšte neziratna. I, naravna stvar, da ovi srezovi sa njihovom okolinom, a i same opštine koje su se graničile i koje se i danas graniče s ovom peščarom, bile su u stalnoj opasnosti da ih ta peščara jednog dana proguta.

Gospodo, još pre rata počelo je vezivanje tog tako zvanog živog peska, i mogu da kažem, da je taj rad imao lepih i dobrih rezultata. Već pre našeg oslobođenja, ta deliblatska peščara usled ovog vezivanja postala je jedno dobro, koje više nije ličilo na peščaru i koje je davalo državi lepih prihoda. Živi pesak bio je u tolikoj meri vezan, da su tamo postali čak i lepi vinogradi. Teren je postao pogodan za koloniziranje. Mađarska vlada je i otpočela sa jednom unapred smišljenom kolonizacijom na toj deliblatskoj peščari. Mi imamo i danas tamo mađarskih kolonija, koje su uzorne kolonije. To koloniziranje nije se vršilo onako kako smo mi kolonizirali posle našeg oslobođenja. Tamo imamo više opština. Tu vam je Šušara; tu vam je Vekerlova kolonija; tu vam je Palfijeva kolonija; tu vam je Emanuelova kolonija; tu je Sivakova kolonija itd. Ništa nije bilo prirodnije, nego da se, posle oslobođenja, to koloniziranje i dalje nastavi, ali, naravno, da se nastavi sada u korist naših nacionalnih interesa.

Gospodo, kako sam malo pre napomenuo, srezovi, koji su tamo zainteresovani, naseljeni su pretežno srpskim življem. U Banatu to su srezovi, koji skoro imaju četiri petine srpskog stanovništva. Zato je bilo i potrebno Mađarima da oni koloniziraju Deliblatsku peščaru. Šta mi čekamo, to je nepojmljivo, zar se našem Ministarstvu šuma ne nameće samo od sebe, da se mnogobrojnim molbama, koje su se podnašale a kojima se tražilo, da se ta deliblatska peščara kolonizira našim življem, izade u susret.

Medutim, gospodo, Ministarstvo šuma povodom ovakvih molbi uvek je izašiljalo neke specijalne, na-

ročite stručnjake, koji su izlazili da pregledaju teren i naravna je stvar da su uvek podnašale izveštaj, kako ta Deliblatska peščara još nije sposobna, da se na njoj izvrši kolonizacija, jer postoji opasnost, da će taj pesak da se oslobodi onih stega i da će on ponovo da postane živi pesak. Ja smatram, gospodo, a to bi želeo ovde da podvučem, da to čuje G. Ministar šuma, da su ovakva stručnjačka mišljenja bez ikakve stvarne podloge. Mi imamo dokaza, da su bez osnova. Tamo postoje one kolonije, o kojima sam malo pre govorio, te su kolonije izvršene još pre našeg oslobođenja i do danas ta se zemlja racionalno obrađuje, i moje je mišljenje, ako to mogu da obrađivaju neslovenski elementi, svakako da će slovenski elementi moći da obrađuju tu zemlju bez ikakve opasnosti.

Gospodo, ja ovde ne mislim da napadam one ljude, koji se nalaze na toj deliblatskoj peščari, ali mislim, da i Ministarstvo šuma a i Direkcija državnih dobara učinila bi dobro, kada bi ono što je učinila za ove ljude, učinila i za našu sirotinju.

Mađarski kolonisti su imali jedan kolonizacioni ugovor i po istom ugovoru oni su morali da otkupe tu zemlju. Njima je Mađarska država dala sve gotovo: kuće sazidane, škole, crkve i fundus instruktus, ali su morali da potpišu kolonizacioni ugovor sa obavezom da plate ustanovljenu vrednost primljenih dobara u roku od 30 godina. Država je zadržala pravo da ako oni jedan od obroka ne isplate, može da im oduzme sve što im je dala. Kad je nastupilo naše oslobođenje i ujedinjenje, ti kolonisti nisu odgovorili svojim obavezama i država je mogla prosto da ih odstrani. Naša država to nije učinila, šta više ona im je oprostila one obroke, koje su trebali da plate i dala im je zemlju u njihovo vlasništvo.

Moram da izjavim i to da je to jedan vredan i lojalan elemenat, čestit i pošten, i ja nemam nikakva razloga, da ovde na ovom mestu prigovaram, zašto je to tako učinjeno, ali kad je to naša Kraljevska vlada mogla da učini prema ovome elementu, onda ja mislim, da ona može i mora istom merom to da učini i za naš narod. Ja sam tvro uveren da nije došlo do našeg oslobođenja i ujedinjenja deliblatska peščara bila bi načičkana ovakvim selima sa mađarskim elementom. Pa zašto mi taj rad evo već 15 godina ne produžimo sa koloniziranjem našega elementa, kad to interesi našeg tamošnjeg življa a i državni interesi od nas zahtevaju.

Gospodo, da su ta spomenuta stručna mišljenja koja sprečavaju ovu našu kolonizacionu politiku netačna, vidi se i iz samoga budžeta. Ja nemam razloga da ne verujem G. Ministru šuma i rudnika kad je u svome ekspezeu izjavio da se pri sastavljanju budžeta pazilo na to da se unesu premalene svote, usled čega bi nastale velike štete. Deliblatska peščara broji od prilike 80 do 100.000 jutara i za vezivanje toga peska predviđeno je svega 100.000 dinara, što znači, da na svako jutro dolazi jedan dinar; drugim rečima: taj pesak je vezan, on je pokriven s jednim slojem humusa, jer inače ne bi se moglo predvideti 1 din. po jutru za vezivanje peska, pa se sledstveno tome može vršiti kolonizacija našega življa. Ja sam uverem da će Gospodin Ministar šuma i rudnika uraditi što je potrebno pa da mi za kratko vreme pored kolonije Vekerleove vidimo jednu koloniju g. Petra Živkovića, da pored kolonije Palfijave dobijemo koloniju g. Šibenika, (Odobranje), ili da pored kolonije Sivakove imamo

koloniju na primer g. Uzunovića. To želi onaj narod tamo, a to je i naš nacionalni interes.

Ima, gospodo, još jedna stvar koju valja ovom prilikom samo napomenuti. Mi smo se za ovu stvar više puta obraćali na Ministarstvo šuma i rudnika i tražili pomoć, a ja sam i uveren da je Ministarstvo šuma i rudnika učinilo potrebne korake u tom pogledu, ali do sada bezuspešno. Mi imamo 30.000 jutara šuma, koje su usled razgraničenja pripale Rumuniji; to je privatna svojina, t. zv. bivše 14 srpske banatske regimente. Mi smo tražili i Ministarstvo šuma i rudnika dalo je svoje stručno mišljenje Ministarstvu spoljnih poslova, da mi jedanput dođemo do tih naših šuma. Ali šta je do sada urađeno? Urađeno je jedino to, da je ovo pitanje uvek kao poslednja tačka dolazilo na dnevni red pri rešavanju pograničnih pitanja između naše države i Rumunije. Sva ona pitanja, u kojima su naši saveznici Rumuni imali nešto od nas da dobijaju, stavljeni su kao prve tačke dnevnog reda, a ovo pitanje gde mi imamo u Rumuniji da dobijemo stavljen je uvek kao poslednje. I, naravno stvar, da su Rumuni dobili od nas i Bazijaš — prelaz preko Bele Crkve i Vršca u Temišvar, a mi nismo mogli do danas da dobijemo ono što je naše. Zato molim G. Ministra šuma i rudnika da on po našim memorandumima i predlozima poradi u Ministarstvu spoljnih poslova da ovo pitanje, koje je do sada bilo kao poslednje na dnevnom redu, sada, u četrnaestoj ili petnaestoj godini dođe jednom na prvo mesto dnevnoga reda. Ja, gospodo, verujem da će G. Ministar šuma i rudnika, kome valjda ove stvari nisu bile poznate, učiniti sve, da bi se naše nade jednom ostvarile. To sam imao da kažem o samom predlogu ovoga budžeta, sa izjavom da ću glasati za budžet Ministarstva šuma i rudnika. (Odobranje).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik D-r Dragutin Kostić.

D-r Dragutin Kostić: Gospodo narodni poslanici, vama će izgledati nezgodno da govori o šumama čovek iz provincije u kojoj nema šume. Ali, onaj koji je izgubio šume, on ih najviše ceni. S toga molim Gospodina Ministra da obrati najveću pažnju na ostatak šuma u Južnoj Srbiji, da ih nikome ne da ni u kakvu eksploataciju kolonijalnog tipa a na pošumljavanje da obrati najveću pažnju i da na tu cilj pojača kredite. Suvate na Šarplanini i u Južnoj Srbiji uopšte treba davati samo domorodcima, prvenstveno zadrugama domaćih stočara a nikako zadrugama spekulanta.

Suvati su pripadali mahom opštinama, pa je bilo slučajeva da jednu suvat, jedno selo, na primer Radiša sreza gorjskog, banovina Vardarska, prijavi poreskom odeljenju kao svoju, državni organi oglašavaju za državnu i seljaci plaćaju duplu porezu, zakup državi i porez državi na suvat, računajući je svojom. Zato su komisije za ograničavanje šuma i suvati kod nas neophodno potrebne.

Treba zabraniti poreskim vlastima u zimovničkim reonima gde stoka zimuje, a to je Povardarje, da od stočara traži porezu kada su u zimovnicima sa stokom, tretirajući ih kao trgovce. Ovo je bezakonje, jer ti isti stočari plaćaju urednu porezu, već jednu porezu na svoj posao u srezu odakle su, ne dozvoljavati da se stočari kažnjavaju sa po 15—30 hiljada dinara na prostu prijavu čuvara šuma; obezbediti potrebne komplekse državnog zemljišta za potrebe stočarstva tj. za zimsku ispašu stoke.

Rudarsku administraciju i nadzornu vlast treba absolutno odvojiti od eksploatacije. Jedno isto nadležstvo ne može i ne sme da vrši eksploataciju rudnika i državnu kontrolu na privatnim rudnicima slične prihode. Ni u kom slučaju činovnici ne smeju biti vlast nad rudnicima i rudarski trgovci.

Kako stoji sa produkcijom u državnim ugljenim rudnicima? Kolika je ta produkcija, kako je racionalizirana i koliko je ona jeftinija od takove u privatnim rudnicima koji su primorani da plaćaju visoke kamate, poreze, prireze itd., čega državni rudnici ne plaćaju? Koji privatni rudnici imaju prava na neograničeno satiranje državnih šuma za svoje svakovrsne potrebe? Da li je ugovor koji je još pre rata zaključen između Kraljevine Srbije i Majdanpečkog društva do danas revidiran? Zašto se tom društvu dozvoljava da i danas upotrebljava državno dobro u količini 50 hiljada kubnih metara godišnje za loženje primitivnih mašina te kompanije kao i druge potrebe toga društva?

Zajedničke tarife su revidirane 1922 godine. Od tada su samo delimično revidirane. Spustiti tarifu za izvoz ruda (olovo, cink, magnezium) pali su za poslednjih meseci na 30—40%. Rudnici na jugu rade malo — besposlica.

Kakvi su rezultati oko ispitivanja nalaza nafte — tog nerva narodne odbrane — u Majevidici?

Suvati na Šar planini i njenim ograncima stolicima se iskorišćavaju od domorodaca koji žive u krajevima isključivo stočarskim. Ne treba praviti trgovinu i puštati na te suvati nomade, koji tamo dolaze. Nomadi imaju svoje pašnjake.

2) Šumska direkcija u Skoplju ima velike pašnjake, a ne pojedine šumske uprave. Direkcija ima bolji i širi pregled svih pašnjaka u Južnoj Srbiji. Događalo se, da jedan „Čaja“ stočar uzme u jednoj Šumskoj upravi jednu suvat državnu pod zakup i zakupninu plati. Kad se stokom na tu suvat dođe tamo zatekne stoku nomada, Vlaha, koji je u šumskoj direkciji platio za istu suvat i na njoj stoku izjavio.

3) Najviše poverenja imati u stočarske zadruge, ako su donde čisto stočarske, a ne spekulativne, i u njihova mišljenja o kapacitetu pojedinih pašnjaka. Državne pašnjake davati prvenstveno onim zadrugama, koje postoje u reonu gde su i pašnjaci, a ne onima zadrugama, koje dolaze i traže zakup pašnjaka u krajevima udaljenim od njihovih mesta na mnogo desetina kilometara. Slučaj zadruge „Perister“, koja dolazi na pašnjake Bistre planine. Razlog: na Bistri je bolje mleko pa treba da se potisnu domorodci.

4) Preduzeti sve mere da se neograničene suvati i šume što pre ograniče, da se ne bi događale frapantne stvari kao na primer: u srezu Gorskom, banovine Vardarske, postoji stočarsko selo Radeš, koje ima svega 120 kuća. To je selo blagovremeno prijavilo svoje suvati i plaća na iste 30.000 din. godišnje poreze državi. Po nalazu državnih organa, te su suvati oglašene za državne, pa je selo prinudeno da za ispašu svoje stoke, na svojim rođenim suvatima, plaća godišnju taksu državi kao zakup, sumu od 30.000 din. Svega 60.000 din. godišnje na 120 kuća. Pita se, da li im je to i takvo stočarstvo jedini izvor egzistencije tog sela, rentabilno pri takvom opterećenju, znajući da je pre mesec dana 6. ovaca prodato za 240 din.

5) Pustite stoku da s jeseni i proleća može ići slobodno do zimovnika i vraćati se na letovališta. Ne terati stoku da ide isključivo drumovima nego i prečićama. Pre izvesnog vremena jedan automobil

na drumu pregazio je 40 ovaca siromašnog stočara i niko mu za to nije platio.

6) Zabraniti poreskim vlastima u zimovničkom reonu (Štip, Đevdelijska, Strumica, Negotin na Vardaru itd.) da od stočara traže porezu, kad su u zimovnicima sa stokom, tretirajući ih kao „trgovce“. Ovo je bezakonje, jer ti isti stočari plaćaju uredno državi jednu porezu na svoj posao u srezovima odakle su rodom i u kojima stoka obično letuje. (Prizren, Tetovo i t. d.).

7) Preduzeti hitne mere u dogovoru sa G. Ministrom poljoprivrede, da se u zimovničkim reonima Južne Srbije, (od Kačanika do grčke granice) rezervišu kompleksi utrinjskih državnih zemalja šta za potrebe stočarstva t. j. za zimsku ispašu stoke.

8) Ne dozvoljavati da se stočari kažnjavaju sa 15—30 hiljada dinara na prostu prijavu čuvara šuma (Bog da sačuva šume od čuvara šuma) pod izgovorom, da je takav čuvar „zakleti organ“. Jer ako taj lugar dobije mito, neće da referiše stvarnu štetu i obrnuto.

9) Da se mlečna produkcija usavrši putem praktičnih kurseva i obilaženjem stočara na licu mesta od strane stručnjaka, koji će na terenu stočarima pokazivati kako imaju usavršavati svoju produkciju sirova, putera, kajmaka i drugih mlečnih produkata.

10) Pošto je stočarstvo u velikoj krizi, jer glavni uvoznik naše stoke iz Južne Srbije — Grčka Republika — ozakomila je, da se jede meso na jednoj teritoriji samo tri dana u nedelji — tražiti najenergичnija nova tržišta: Egipat, Sirija, Turska, Tripolis, Maroko, Tunis i Francuska. Ovom pitanju stupiti u kontakt sa Ministarstvom inostranih poslova, smanjiti želj. tarife za izvoz stoke. Stvoriti hladionice za konzerviranje zaklane stoke i pojačati produkciju mesnih (od mesa) konzerava u Južnoj Srbiji, s tim, da se za potrebe naše vojske ima trošiti samo ono konzervirano meso, koje je u zemlji prerađeno.

11) Nastojati da Ministarstvo vojske daje minimum dva puta nedeljno vojsci kaškavalj domaće proizvodnje. Ova dva obroka u nedelju biće korisna, tim pre, što je sir omiljena hrana našeg seljaka.

12) Biti vrlo obazriv u eksperimentima sa selekcijom stoke. Ova skupa stvar je dupla oštrica jednoga noža, tim pre, kad se ima u vidu, da je na Jugu stočarstvo isključivo ekstenzivno a nikako intenzivno.

13) Pašnjake izdavati stočarskim zadrugama pod zakup na više godina (5, 10, 15), kako bi zadruga mogle na pašnjacima stvoriti investicije, bez kojih je nemoguće racionalizacija i unapređenje mlekarstva. Odobriti zadrugama da na državnim pašnjacima arendovanim na dugi niz godina, mogu podići, uz shodne uslove da se država ne ošteti, kuće, radionice, puteve do pašnjaka itd.

14) Što pre poslati deset do petnajest mladih ljudi iz stočarskih krajeva Južne Srbije prvenstveno u Dravsku i Savsku banovinu, kao i na državno dobro Belje, da na licu mesta izuče moderno stovarstvo i mlekarstvo.

15) Ne dozvoljavati formiranje spekulativnih stočarskih zadruga, a raditi na ostvarenju i formiranju isključivo pravih narodnih-seljčkih.

Sada, gospodo, još jedno pitanje, koje interesuje Južnu Srbiju, a to su rude. Vama je svima bez sumnje vrlo dobro poznato da je Južna Srbija jedan rudarski kraj par ekelans. Tamo imamo hroma, olova, cinka, gotovo sve su rude skoncentrisane u Južnoj Srbiji. Štoga a u interesu i rudarstva i naroda treba znati:

1) Rudarsku administraciju i nadzornu vlast treba apsolutno odvojiti od eksploatacije.

2) Jedno isto nadležstvo ne može i ne sme da vrši eksploataciju državnih rudnika i državnu kontrolu na privatnim rudnicima slične prirode. Ni u kom slučaju činovnici ne smeju biti i vlast nad rudnicima i rudarski trgovci.

3) Kako se misli izvršiti saniranje nerentabilnih i deficiti državnih preduzeća.

4) Kako je izvršena i po koju cenu kao i pod kojim uslovima transakcije sa rudnikom Lignickim „Velenj“ u Dravskoj banovini. Jeli to put i način da se pasivni državni rudnici kao „Velenje“ uz znatnu pomoć od strane reparacije od kojih su nabavljene mašine za podizanje kalorične električne centrale u banovini koja ima najviše elektrifikacije u celoj zemlji. Zašto nije postupljeno analoga i kod mnogobrojnih ostalih državnih pasivnih lignitskih rudnika osobito u onim krajevima države koje su od rata najviše postradale i imaju najmanju električnu snagu u otađzbini našoj.

5) Kako stoji sa produkcijom u državnim ugljenim rudnicima. Kolika je ta produkcija, kako je racionalizirano i koliko je ona jeftinija, od takove u privatnim rudnicima koji su primorani da plaćaju visoke kamate, poreze, prireze itd. čega državni rudnici ne plaćaju:

6) Zašto na osnovu čega država željezara u Zenici u kartelu sa privatnim željezarama. Dali se takvim učešćem suzbija skupoća. Koju su članovi upravnog odbora u toj željezari i kave su im prinadležnosti.

7) Koji privatni rudnici imaju prava na neograničeno satiranje državnih šuma za svoje svakovrsne potrebe? Dali je ugovor koji je još pre rata zaključen između Kraljevine Srbije i majdanpečkog društva do danas revidiran. Zašto se tom društvu dozvoljava da i danas upotrebljava državno drvo u količini 50 hiljada kub. metara godišnje za loženje primitivnih mašina te kompanije kao i druge potrebe toga društva.

8) Kakvi su rezultati oko ispitivanja nalaza nafte — tog nerva narodne odbrane — u Majevici? Dali ima još gdegod u našoj zemlji naftonskih terena. Na ofigonosne zemlje, postoje oko Debra u Zetskoj banovini.

9) Željezničke tarife su revidirane 1929 god. od rada su samo delimično revidirane. Spustiti tarifu za izvoz ruda (olovo, cink, magnezija pale su za poslednjih 6 meseci na 30—40%. Rudnici na Jugu rade malo — besposlica.

Zbog toga što su stranci umanjili proizvodnju zbog pada cena izvesnih rudarskih proizvoda, kao što su olovo, cink, magnezijum i drugi. Zato bi neophodno potrebno bilo da G. Ministar bude ljubazan da u sporazumu sa G. Ministrom saobraćaja izmeni železničku tarifu, da bi se naši ljudi mogli da zaposle u što većem broju.

To sam htio da napomenem i izjavljujem da ću glasati za budžet.

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reč Ministar šuma i rudnika g. D-r Stanko Šibenik.

Ministar šuma i rudnika Stanko Šibenik: Gospodo narodni poslanici, g. narodni poslanik Božić istakao je da je usled dugoročnih ugovora data je prilika stranom kapitalu da eksploatiše naše državne šume. G. Božić bio je ljubazan pa je naveo i nekolike cifre o tome poslovanju. I doista gospodo, ako te cifre stoje, a one u jednom delu faktički stoje, mora se priznati

da se vrše zloupotrebe. (Aplauz). Ja g. narodnom poslaniku mogu na to da kažem ovo. Kad sam preuzeo ovaj resor našao sam da je taj rad po revizijskoj komisiji, po komisiji koja je izabrana po čl. 277 Fin. zakona od 1929 godine. Ja nisam imao povoda da dalje u tu stvar diram a sa ni jedne strane naročito ne sa strane kolega g. g. narodnih poslanika nisam dobio stvarnih podataka i inicijative da te stvari ponovo u pretres uzmem. Doista, da sam te podatke dobio, moglo bi se po tome preduzeti i to bi za iznalaženje stvarne istine više doprinelo nego ovaj put, a kao što vam je poznato ja nikad pred stvarnom istinom ne bežim. (Aplauz). Sa druge strane moram da istaknem da nema mnogo razumevanja za efekat u javnosti.

G. narodni poslanik Božić istakao je da bi trebalo nešto poduzeti da se ograniči uvoz stranog uglja, koji je na štetu produkcije našeg domaćeg uglja. Ovo je istina, samo ja moram da nadometnem to da se u mome Ministarstvu poduže vrše pregovori i dogovori kako bi se nešto poduzelo za zaštitu domaće produkcije i za ograničenje nepotrebnog uvoza uglja sa strane. Naravno, mi smo vezani tu mnogim međunarodnim obzirima i sa izvesnim tehničkim potrebama o kojima moramo voditi računa.

G. Božić istakao je još i to od kolike bi velike potrebe bilo osnivanje jedne velike željezne industrije. Ja se sa njegovim izlaganjem potpuno slažem, samo bih hteo da nadopunim istom da su se preduzeli napor da bi se to pitanje privelo jednom zadovoljavajućem završetku, ali jer je osnivanje jedne takve velike teške industrije apsolutno skopčano sa reparacijama, a kao što vam je poznato od strane Nemačke plaćanje je zaostalo i radi toga i osnivanje ove teške industrije za sada zaustavljeno.

G. Božić je još istakao i upozorio kako izvoz sirovog železa u strane države gde se ono izrađuje i tako prerađeno železo unosi u našu državu da se time takođe skraćuje potrošnja našeg domaćeg uglja a pogoduje potrošnja uglja sa strane. Ja bi hteo samo ovo da nadopunim time da g. Božić ne treba da zaboravi da izradu sirovog železa potreban je ne samo uglj nego i koks koji se kod nas ne uvozi nego izvozi, a za tu izradu mi nemamo ni dovoljno savršenih fabrika. Pitanje te izrade u uskoj je vezi sa osnivanjem one teške željezne industrije o kojoj sam malo pre govorio. G. narodni poslanik Milan Petković pružio nam je neke podatke o preduzeću Krivaju u kome država sudeluje sa 26% akcija i stavio je zahtev da se pitanje Krivaje jedanput likvidira na taj način da se ona prisili da nastavi svoj posao i pod ovim lošim uvetima privrednim, kad je mogla u dobrim okolnostima da eksploatiše našu šumu. Ja, gospodo narodni poslanici, mogu da vam dam u tom pogledu sledeće objašnjenje. U ovom preduzeću sem države sudeluje kao akcionar i jedno englesko društvo čije ime neću sada da spominjem. Sem njega sudeluje i g. Regenštraf. Ovo preduzeće nalazi se sada u jednoj fazi da ovo englesko društvo neće više da finansira rad ovoga preduzeća. G. Regenštraf se tako isto uzdržava da pruži finansijska sretstva. Ni država neće da finansira rad ovoga društva i tako se moje Ministarstvo nalazi pred momentom da ovaj posao jedanput raščisti. (Pljeskanje. Uzvici: Daj Božel) I ja mogu da napomenem da za slučaj stečaja sa kojim se ovo društvo grozi da će naša država naći osiguranja u svakom slučaju za svoje potraživanje.

G. poslanički kolega Petković još je naveo neke

slučajeve glede pošumljavanja i glede ispaša. Ja hoću da mu saopštım samo to da molim g. kolegu da te slučajeve bilo pismeno bilo usmeno saopšti meni i neka bude uveren da će kod mene naći puno razumevanja kao što su ga i druga g. g. poslanici našli.

G. kolega Cemović bavio se naročito pitanjem razgraničavanja šuma i zamerio je što je u ovom budžetu predviđena mala cifra od 180.000 dinara za rad te komisije na terenu. Tu mogu da vam dam samo ovo objašnjenje da će se, prema sporazumu sa Ministrom finansija ova stavka povećati iz rezervnih kredita. A što se tiče izmene samoga zakona o razgraničavanju ja sam spreman da nastavim one pregovore koje sam počeo u tome pravcu i nadam se da će doći do jednog zadovoljavajućeg rezultata. (Pljeskanje). Glede napomene o ograničavanju Šipada, imao sam čast odgovoriti u ekspozeu.

Narodnom poslaniku g. Đokiću mogu da kažem samo to, da glede preduzeća Šipada da je on istakao da je to samo jedno preduzeće za eksploataciju protekcionista. Ja bih ga upozorio da sam već u ekspozeu naglasio da ću postaviti odnose ovoga društva kao akcionarskog na drugu bazu. Ne stoji onaj navod da Zenica ne plaća porezu. Ona plaća i porezu a plaća i namet. Platiće ga i ove godine (Pljeskanje). Jedan glas: A plaća li Krivaja? (Plaća ga). Isti glas: Ali naravno u Beču. (O tome nemam podataka.)

Glede stanovitih ličnosti u preduzeću Varešu kao i na drugim preduzećima ja mogu da kažem da te ličnosti ne znam i da sam uvek spreman da sve slučajeve pojedinačno rešim. Konačno hteo bih da odgovorim narodnom poslaniku g. d-r Kostiću da sam glede davanja pod zakup suvata izdao naročito naređenje da se pazi kako bi ovi suvati došli pod zakup stočnih zadruga a ne špekulanata i da sam takse po glavi blaga za ispašu snizio preko polovinu. (Pljeskanje).

Ovoliko sam, gospodo, imao da kažem na primedbe g. g. narodnih poslanika i biće mi drago ako će te primedbe služiti objašnjenju stvari. (Živo pljeskanje i odobravanje).

Potpretsednik D-r Kosta Popović: Gospodo završen je pretres budžeta Ministarstva šuma i rudnika u pojedinostima. Prelazimo na glasanje. Glasaoće se sedenjem i ustajanjem. Gospoda koja primaju predloženi budžet sedeće, a koja su protivna tome ustaće. Molim g. izvestioca da čita partiju po partiju. (Rista Đokić: Nema kvoruma, ne možemo rešavati).

Sekretar Ante Kovač pročita partiju 343.

Potpretsednik D-r Kosta Popović: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju? (Glasovi: Prima. — Ne prima). Većina prima, objavljujem da je pročitana partija većinom glasova primljena. Izvolite čuti dalje.

Za ovim je Narodna skupština glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu člana 102 Ustava i člana 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini primila većinom glasova ceo budžet rashoda, XIV Razdela Ministarstva šuma i rudnika i to od partije 1 do partije 62a zaključno.

Potpretsednik D-r Kosta Popović: Ovim je većinom glasova primljen budžet Ministarstva šuma i rudnika i u pojedinostima.

Gospodo, sa vašim pristankom zaključiću današnju sednicu. (Glasovi: Prima se). Objavljujem da je današnja sednica zaključena. Narednu sednicu zakazujem za sutra u 9 časova sa dnevnim redom: Pretres predloga budžeta Ministarstva narodnog zdravlja.

Sednica je zaključena u 24.25 časova.

